

**Bosh ilmiy-metodik
markaz**

2021

O'quv-uslubiy majmua

**Kredit modul tizimi va
o'quv jarayonini
tashkil etish**

Xabibullayev Rashid | T.F.N., Dots.

Topildiyev Voxidjon | Yu.F.N., Prof.

Innazarov Majid | P.F.F.D, PhD.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**OLY TA'LIM TIZIMI PEDAGOG VA RAHBAR KADRLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISHNI TASHKIL
ETISH
BOSH ILMY - METODIK MARKAZI**

**“Ta'lim tizimi menejmenti” va “Ta'lim sifati menejmenti”
yo'nalishi uchun**

**“KREDIT MODUL TIZIMI VA O'QUV
JARAYONINI TASHKIL ETISH”**

moduli bo'yicha

O'QUV – U SLUBIY MAJMU'A

Modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 2020 yil 7 dekabrda 648-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv dasturi va o‘quv rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar: **R.Xabibullaev** - texnika fanlari nomzodi, dotsent
V.Topildiev - yuridik fanlari nomzodi, professor
M.Innazarov – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Taqrizchilar: **F.M.Zokirova** - pedagogika fanlari doktori, professor
B.Sh.Usmonov - texnika fanlari doktori, dotsent

O‘quv -uslubiy majmua Bosh ilmiy-metodik markaz Ilmiy metodik Kengashining qarori
bilan nashrga tavsiya qilingan
(2020 yil “30” dekbardagi 5/4-sonli bayonnoma)

MUNDARIJA

I. IShCHI DASTUR	5
II. MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA'LIM METODLARI.....	15
III. NAZARIY MATERIALLAR.....	21
IV. AMALIY MASHG'ULOT MATERIALLARI.....	82
V. GLOSSARIY	132
VI. ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	138

I. ISHCHI DASTUR

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasi"da milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta'lim milliy tizimining sifati oshishiga, Bolonya jarayoni ishtirokchi-mamlakatlari diplomlarini o'zaro tan olishga, o'qituvchi va talabalar bilan almashuv dasturlarini amalga oshirishga ko'maklashuvchi 1999-yil 19-iyundagi Bolonya deklaratsiyasiga qo'shilish masalasini ko'rib chiqish belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da oliy ta'lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o'qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta'lim yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o'quv rejalarida amaliy ko'nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019 yil 8 oktabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"ga ko'ra mamlakatdagi oliy ta'lim muassasalarining 85 foizi 2030 yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tishi rejalashtirilgan. Bu yaqin yillar davomida mamlakatdagi deyarli barcha oliy ta'lim muassasalarining kredit-modul tizimida faoliyat yurita boshlashidan darak beradi.

Shuningdek, mamlakatimizning barcha sohalarida islohotlarni amalga oshirish, odamlarning dunyoqarashini o'zgartirish, yetuk va zamon talabiga javob beradigan mutaxassis kadrlarni tayyorlashni hayotning o'zi taqozo etmoqda. Respublikada ta'lim tizimini mustahkamlash, uni zamon talablari bilan uyg'unlashtirishga katta ahamiyat berilmoqda. Bunda mutaxassis kadrlarni tayyorlash, ta'lim va tarbiya berish tizimi islohatlar talablari bilan chambarchas bog'langan bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Zamon talablariga javob bera oladigan mutaxassis kadrlarni tayyorlash, Davlat talablari asosida ta'lim va uning barcha tarkibiy tuzilmalarini takomillashtirib borish oldimizda turgan dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu dasturda xorijiy davlatlardagi kredit ta'lim tizimlari, kredit tizimi

asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlari, kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati, kredit-modul tizimida o'quv jarayonining uslubiy ta'minoti, ta'lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmuni, ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy asoslari, oliy ta'limning normativ-huquqiy asoslari bayon etilgan.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalari tomonidan ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda: O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, farmonlar, qarorlar va buyruqlar kabi normativ hujjatlar qo'llanilmoqda. Lekin shu kunga qadar ta'lim va tarbiya jarayonlarini sub'ektlari tomonidan ushbu hujjatlarni amalda qo'llanilishining nazariy va amaliy jihatlari deyarli o'rganilmagan. Bu holatlar oliy ta'lim muassasalarida qo'llaniladigan oliy ta'limning normativ-huquqiy asoslarini har tomonlama nazariy va amaliy jihatdan o'rganish va tahlil etishni dolzarbligidan dalolat beradi

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malaka oshirish kursi tinglovchilarini oliy ta'limning normativ-huquqiy asoslari haqidagi bilimlarini takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalarida kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish, normativ hujjatlarni qo'llashdagi muammolarni aniqlash, tahlil etish, shuningdek, ularda oliy ta'limning normativ-huquqiy asoslari to'g'risida ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish.

Modulning vazifalari:

- kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlarini tahlil qilish;
- kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ishini rejalashtirish;
- kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyatini hamda o'quv jarayonining uslubiy ta'minotini tahlil qilish;
- oliy ta'limning normativ-huquqiy hujjati sifatida qonun va qonun osti hujjatlarini tahlil etish;
- tinglovchilarda normativ-huquqiy hujjatlarni amalda qo'llash ko'nikmasi va malakalarini shakllantirish;
- oliy ta'limga tegishli bo'lgan normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etishga o'rgatish;
- normativ-huquqiy hujjatlarga amal qilish va ularni ijrosini ta'minlash;
- tinglovchilarda huquqiy madaniyatni shakllantirish.

Modul bo'yicha tinglovchilarning bilimi, ko'nikmasi, malakasi va kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar

“Kredit modul tizimi va o'quv jarayonini tashkil etish” modulini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

tinglovchi:

- Amerika Qo'shma Shtatlari kredit tizimi (USCS), kreditlarning to'plash va o'tkazishning Britaniya tizimi (SATS), Yevropa kredit tizimi (ECTS), universitet kreditlarini o'tkazishning Osiyo-tinch okeani tizimi (UCTS) kredit tizimi xususiyatlarini;

- kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlarini;

- kredit-modul tizimida o'quv jarayonining uslubiy ta'minotini tayyorlash tamoyillarini;

- kredit tizimi asosida ta'lim natijalarini baholash usullarini;

- ta'lim sohasini boshqarishning huquqiy asoslari, ta'lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmunini;

- ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy asoslarini;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta'lim tizimiga oid qabul qilgan farmonlari, qarorlari va farmoyishlari hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Oliy ta'lim tizimiga tegishli normativ-huquqiy hujjatlari mazmunini;

- O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga oid normativ-huquqiy hujjatlarining mazmunini;

- Davlat ta'lim standartlari, tegishli ta'lim (mutaxassislik) yo'nalishlari bo'yicha davlat ta'lim standarti, o'quv rejalar va fan dasturlari va ularga qo'yiladigan talablarni, o'quv rejalarini va o'quv fanlari dasturlarini takomillashtirish tamoyillarini, o'quv yuklamalarini rejalashtirish va ularning bajarilishini nazorat qilish metodlari haqidagi **bilimlarga ega bo'lishi**;

- kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish;

- kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish;

- kredit-modul tizimida o'quv jarayonining uslubiy ta'minoti va sillabusni yaratish;

- kredit-modul tizimida ta'lim natijalarini (Blum taksonomiyasi asosida) loyihalash, bilim darajalarini belgilash va ta'lim natijalarini baholash;

- pedagog xodimlarning mehnat munosabatlarini tartibga solish;

- ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashish;

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta’lim tizimiga oid qabul qilgan farmonlari, qarorlari va farmoyishlari hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Oliy ta’lim tizimiga tegishli normativ-huquqiy hujjatlari asosida ta’lim-tarbiya jarayonlarini tashkillashtirish;

- O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga oid normativ-huquqiy hujjatlari asosida Davlat ta’lim standartlari, tegishli ta’lim (mutaxassislik) yo‘nalishlari bo‘yicha davlat ta’lim standarti, o‘quv rejalar va fan dasturlarini takomillashtirish;

- o‘quv yuklamalarni rejalashtirish va ularning bajarilishini nazorat qilish **ko‘nikma va malakalarini egallashi;**

- kredit-modul tizimida o‘quv-tarbiya jarayonini loyihalashtirish va tashkil etish;

- 2021-2030 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasi asosida OTM\ fakultet\ kafedrani rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish;

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta’lim tizimiga oid qabul qilgan farmonlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Oliy ta’lim tizimiga tegishli normativ-huquqiy hujjatlarini, O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining ta’lim tizimiga oid normativ-huquqiy hujjatlar asosida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish;

- Davlat ta’lim standartlari, o‘quv rejalar va fan dasturlar asosida fanning ishchi dasturini ishlab chiqish **kompetensiyalarni egallashi lozim.**

Modulni tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

“Kredit modul tizimi va o‘quv jarayonini tashkil etish” moduli ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o‘qitish jarayonida ta’limning zamonaviy metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo‘llanilishi nazarda tutilgan:

- ma’ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida taqdimot va elektron-didaktik texnologiyalardan;

- o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlarda texnik vositalardan, blis-so‘rovlar, aqliy hujum, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash, va boshqa interfaol ta’lim metodlarini qo‘llash nazarda tutiladi.

Modulning o‘quv rejadagi boshqa modullar bilan bog‘liqligi va uzviyligi

“Kredit modul tizimi va o‘quv jarayonini tashkil etish” moduli bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘quv rejasidagi “Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish”, “Ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish” kabi modullar bilan uzviy aloqadorlikda olib boriladi.

Modulning oliy ta’limdagi o‘rni

Modulni o‘zlashtirish orqali tinglovchilar ta’lim va tarbiya jarayonlarini

normativ-huquqiy asoslarini o'rganish, ularni tahlil etish, amalda qo'llash va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo'ladilar.

MODUL BO'YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Auditoriya o'quv yuklamasi		
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg'ulot
1.	Ta'lim sohasiga oid qonun, qonunosti hujjatlari va ularning mazmuni	2	2	
2.	Kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish	2	2	
3.	Kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish	2		2
4.	Kredit-modul tizimida o'quv jarayonining uslubiy ta'minoti va ta'lim natijalarini baholash usullari	4		4
Jami:		10	4	6

NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-MAVZU: TA'LIM SOHASIGA OID QONUN, QONUNOSTI HUJJATLARI VA ULARNING MAZMUNI (2 soat)

Reja:

1. Ta'lim sohasini boshqarishning huquqiy asoslari hamda sohaga oid qonun hujjatlari.
2. Oliy ta'lim tizimining qonunosti hujjatlari va ularning mazmuni.
3. Davlat ta'lim standartlar, o'quv rejalar, fan dasturlari va boshqa huquqiy hujjatlar.
3. Ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy asoslari.

Ta'lim sohasini boshqarishning huquqiy asoslari. Ta'lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmuni. Pedagog xodimlarning mehnat munosabatlarini tartibga solish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta'lim tizimiga oid qabul qilgan farmonlari, qarorlari va farmoyishlari. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Oliy ta'lim tizimiga tegishli normativ-huquqiy hujjatlari.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga oid normativ-huquqiy hujjatlari. Davlat ta'lim standartlari, tegishli ta'lim (mutaxassislik) yo'nalishlari bo'yicha davlat ta'lim standarti, o'quv rejalar va fan dasturlari va ularga qo'yiladigan talablar. O'quv rejalar va o'quv fanlari dasturlarini takomillashtirish tamoyillari. O'quv yuklamalarini rejalashtirish va ularning bajarilishini nazorat qilish metodlari.

Ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy asoslari.

2-MAVZU: KREDIT TIZIMI ASOSIDA TA'LIM JARAYONLARINI TASHKIL ETISH (2 soat)

Reja:

1. Xorijiy davlatlardagi kredit ta'lim tizimlari.
2. Kredit-modul tizimining afzallik va muammoli jihatlari.
3. Kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini rejalashtirish, tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlari.
4. Kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati.

Dunyo mamlakatlaridagi oliy ta'lim tuzilmasi. Xorijiy davlatlardagi kredit ta'lim tizimlari: Amerika Qo'shma Shtatlari kredit tizimi (USCS), Kreditlarning to'plash

va o'tkazishning Britaniya tizim (SATS), Yevropa kredit tizimi (ECTS), Universitet kreditlarini o'tkazishning Osiyo - tinch okeani tizimi (UCTS). O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim tuzilmasining kredit-modul tizimiga mos jihatlari. Kredit-modul tizimining afzallik va muammoli jihatlari. Kredit-modul tizimida o'quv jarayonini rejalashtirish. Kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlari. Kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-AMALIY MASHG'ULOT

MAVZU: KREDIT-MODUL TIZIMIDA TALABALARNING MUSTAQIL ISHINI REJALASHTIRISH, TASHKIL QILISH VA TA'LIM NATIJALARINI BAHOLASH USULLARI

(2 soat)

Talabaning mustaqil ishi. Talabaning mustaqil ta'limi. O'qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ishi. Mustaqil ish turlarini me'yorlashtirish. Talabaning mustaqil ishini masofaviy usulda tashkil qilish. Talabaning mustaqil ishini baholash. Ta'lim natijalari (Blum taksonomiyasi asosida). Bilim darajalari. Ta'lim natijalarini baholash usullari. Mustaqil ishning uslubiy ta'minoti.

2-AMALIY MASHG'ULOT

Mavzu: KREDIT-MODUL TIZIMIDA O'QUV JARAYONINING USLUBIY TA'MINOTI (4 soat)

Mutaxassislikning o'quv-uslubiy majmuasi. Davlat ta'lim standartlari. Malaka talablari. O'quv rejalar va fan dasturlari va ularga qo'yiladigan talablar. Sillabus. O'quv rejalar va o'quv fanlari dasturlarini takomillashtirish tamoyillari. Tanlov fanlari katalogi. Fanning o'quv-uslubiy majmuasi. Talabaning axborot paketi. Ma'lumotnoma ko'rsatkich. Dekanat va o'quv bo'limi hujjatlari. Pedagogik yuklama soatlari hisobi. Pedagogik yuklama topshirig'i. O'quv yuklamalarini rejalashtirish va ularning bajarilishini nazorat qilish metodlari. Dars jadvallari. O'qituvchining shaxsiy ish rejasi.

O'QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar (ma'lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, motivatsiyani rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash);

- davra suhbatlari (ko‘rilayotgan loyiha yechimlari bo‘yicha taklif berish qobiliyatini rivojlantirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);
- bahs va munozaralar (loyihalar yechimi bo‘yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari:

1. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoev SH.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar:

6. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.–T.:O‘zbekiston, 2018.
7. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-sonli Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-son Farmoni.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi «Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida»gi 343-sonli Qarori.

15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 10 yanvardagi «Oliy ta'limning Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida»gi 2001 yil 16 avgustdagi «343-sonli qaroriga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida»gi 3-sonli qarori.

SH. Maxsus adabiyotlar:

16. Usmonov B.Sh., Xabibullaev R.A. Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O'quv qo'llanma. T.: «Tafakkur» nashriyoti, 2020 y. 120 bet.

17. O'rinov V. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida ECTS kredit-modul tizimi: asosiy tushunchalar va qoidalar. O'quv qo'llanma. Nyu Bransvik Universiteti, 2020 y.

18. Oliy ta'limning me'yoriy - huquqiy xujjatlari to'plami. -T., 2013.

19. Rasprostranenie Bolonskogo protsessa: o deklaratsii k vnedreniyu na praktike. V 3-x chastyax. Chast 2. Tendensii razvitiya Bolonskogo protsessa, yego instrumenty i opyt vnedreniya / R.R. Agishev, I.V. Anisimova, Sh.M. Valitov, D.A. Gopkalo, V.G. Kryukov, A.Ye. Pushkina, L.A. Simonova, A.P. Snegurenko. Pod red. prof. R.R. Agisheva. - Kazan, KGTU im. A.N. Tupoleva, 2008. - 118 s.

20. The European Higher Education Area. - Joint Declaration of the Ministers of Education. - Bologna, 1999, 19 June.

21. Shaping our Own Future in the European Higher Education Area // Convention of European Higher Education Institutions. - Salamanca, 2001, 29-30 march.

IV. Internet saytlar:

22. <http://edu.uz> – O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi

23. <http://lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi

24. <http://bimm.uz> – Oliy ta'lim tizimi pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy-metodik markazi

25. <http://ziyonet.uz> – Ta'lim portali Ziyonet

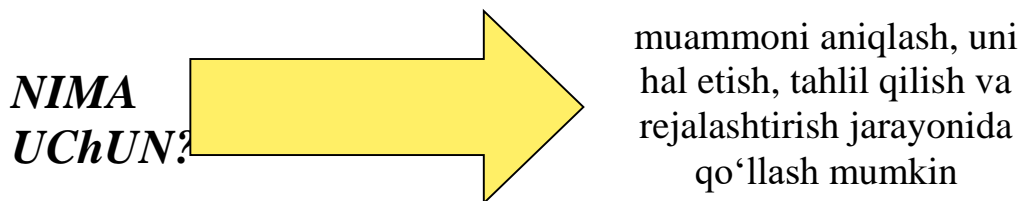
26. <http://natlib.uz> – Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi

II. MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA'LIM METODLARI

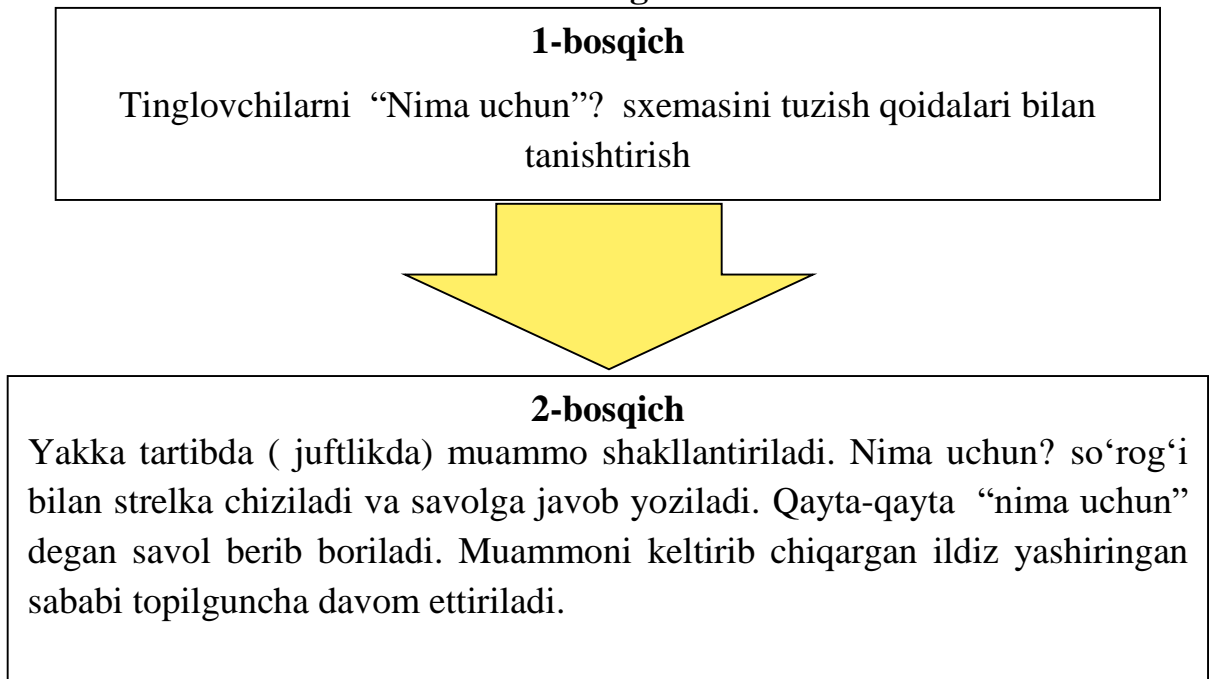
O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA'LIM

“Nima uchun?” texnologiyasi.

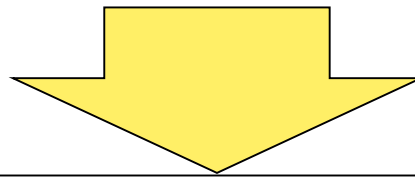
Nima uchun sxemasi mavjud muammoni keltirib chiqargan sabablarini aniqlashga yordam beruvchi sxemadir. Sabab-oqibat qonuniga asosan muammoni keltirib chiqaruvchi sabablarni aniqlamay turib muammoni hal etish qiyin. Muammoni yechimini topish uchun uni keltirib chiqargan sabablarni aniqlash va yo'qotish talab etiladi. Tinglovchilarda sabab-oqibat qonuniyati asosida fikr yuritishni tarbiyalash muhim. Ushbu sxema tinglovchilarda aynan ana shu xususiyatni rivojlantiradi. Tinglovchilarda tizimli, ijodiy, tahliliy mushohada qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

“Nima uchun”? sxemasiga asosan tinglovchilar faoliyatini tashkil etish ketma-ketligi

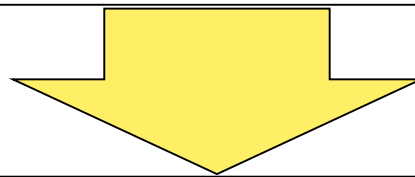

3-bosqich

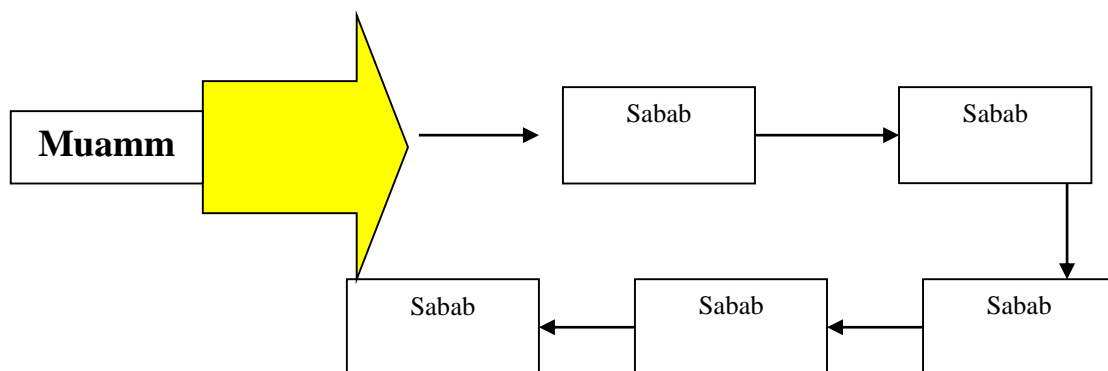
Tinglovchilar kichik guruhlarga birlashtiriladi, o'z sxemalarini taqqoslashga va qo'shimcha kiritishga imkon yaratiladi. Umumiy sxema jamlanadi.

4-bosqich

Natijalar taqdimoti uyushtiriladi. Faoliyat natijalari baholanadi.

«Nima uchun?» texnologiyasining sxemadagi ko'rinishi

«Nima uchun»? sxemasini tuzish qoidalari

1. Qanday piktogrammadan foydalanishni o'zingiz hal etasiz.
2. Mulohazalarning sxematik ko'rinishi qanday bo'lishini o'zingiz hal etasiz.
3. Har bir strelka fikr yo'nalishini ko'rsatishi lozim.

«VEER» texnologiyasi.

Bu texnologiya murakkab, ko'p tarmoqli, mumkin qadar, muammo xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan.

Texnologiyaning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli

tarmoqlari bo'yicha bir yo'la axborot beriladi. Ayni paytda, ularning har biri alohida nuqtalardan muhokama etiladi. Masalan, ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari belgilanadi.

Bu interaktiv texnologiya tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'z g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda ixcham bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi.

“VEER” texnologiyasi umumiy mavzuni ayrim tarmoqlarini muhokama qiluvchi kichik guruhlarining har bir qatnashuvchining, guruhning faol ishlashiga qaratilgan.

“VEER” texnologiyasi mavzuni o'rganishning turli bosqichlarida qo'llanilishi mumkin:

- boshida: o'z bilimlarini erkin faollashtirish;
- mavzuni o'rganish jarayonida; uning asosiylarini anglab yetish;
- yakunlash bosqichida; olingan bilimlarni tartibga solish.

Asosiy tushunchalar quyidagilar:

Aspekt (nuqtai nazar) bilan predmet, hodisa, tushuncha tekshiriladi.

Afzallik - biror narsa bilan qiyoslangandagi ustunlik, imtiyoz.

Fazilat-ijobiy sifat.

Nuqson-nomukammallik, qoidalarga, mezonlarga nomuvofiqlik.

Xulosa-muayyan bir fikrga, mantiqiy, qoidalar bo'yicha dalildan natajaga kelish.

FSMU texnologiyasi.

(F) - fikringizni bayon eting.

(S) - sababini ko'rsating.

(M) - misol (dalil) keltiring.

(U) - umumlashtiring.

Ushbu texnologiya munozarali masalalarni hal etishda, bahs- munozaralar o'tkazishda yoki o'quv-seminar yakunida (tinglovchilarning o'quv seminari haqidagi fikrlarini bilish maqsadida) yoki o'quv rejasi asosida biron bo'lim o'rganib bo'lingach qo'llanilishi mumkin, chunki bu texnologiya tinglovchilarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan bir qatorda tinglovchilarning, o'quv jarayonida egallagan bilimlarini tahlil etishga, qay darajada egalaganliklarini baholashga hamda tinglovchilarni bahslashish madaniyatini o'rgatadi.

Ushbu texnologiyaning asosiy maqsadi tinglovchilarga tarqatilgan oddiy qog'ozga o'z fikrlarini aniq va qisqa ifoda etib, tasdiqlovchi dallillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi.

Ushbu texnologiya bir necha bosqichda o'tkaziladi:

1-bosqich.

-o'qituvchi tinglovchilar bilan birga bahs mavzusini yoki muhokama etilishi kerak bo'lgan muammoni, yoki o'rganilgan bo'limni belgilab oladi;

-o'qituvchi o'quv mashg'ulotida avval har bir tinglovchi yakka tartibda ishlashi, keyin esa kichik guruhlarda ish olib borilishi va nihoyat dars oxirida jamoa bo'lib ishlalishi haqida tinglovchilarga ma'lumot beradi:

-mashg'ulot davomida har bir talaba o'z fikrini erkin holda to'liq bayon etishi mumkin ekanligi eslatib o'tiladi.

2- bosqich.

Har bir tinglovchiga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan qog'ozlar tarqatiladi:

F- fikringizni bayon eting.

S - fikringizni bayon etishga sabab ko'rsating.

M - ko'rsatilgan sababingizni isbotlab misol (dalil) keltiring.

U - fikringizni umumlashtiring.

Har bir tinglovchi yakka tartibda tarqatilgan qozozdagi FSMU ning 4 bosqichini o'z fikrlarini yozma bayon etgan holda to'latadi.

3 - bosqich.

-Har bir tinglovchi o'z qog'ozlarini to'latib bo'lgach, O'qituvchi ularni kichik guruhlariga bo'linishlarini iltimos qiladi yoki o'zi turli guruhlariga bo'lish usullaridan foydalangan holda tinglovchilarni kichik guruhlariga bo'lib yuboradi:

-o'qituvchi har bir guruhda FSMU texnologiyasining 4 bosqich yozilgan katta formatdagi qog'ozlarni tarqatadi:

-o'qituvchi kichik guruhlariga har birlari yozgan qog'ozlardan fikr va dallillarni katta formatdagi umumlashtirgan holda 4 bosqich bo'yicha yozishlarini taklif etadi.

4 - bosqich.

-Kichik guruhlarda avval har bir tinglovchi o'zi yozgan har bir bosqichdagi fikrlari bilan guruh a'zolarini tanishtirib o'tadi. Guruh a'zolarining barcha fikrlari o'rganilgach, kichik guruh a'zolari ularni umumlashtirishga kirishadi:

-guruh a'zolari FSMUning 4 bosqichini har biri bo'yicha umumlashtirib, uni himoya qilishga tayyorgarlik ko'radilar:

-fikrlarni umumlashtirish vaqtida har bir tinglovchi o'z fikrlarini himoya etishi, isbotlashi mumkin.

5- bosqich.

-Kichik guruhlarda umumlashtirilgan fikrlarini himoya qiladilar:
Guruh vakili har bir bosqichni alohida o'qiydi iloji boricha izoh bermagan holda.

Ba'zi bo'limlarni isbotlash ya'ni guruhning aynan nima uchun shu fikrga kelganini aytib o'tishi mumkin.

6 - bosqich.

-o'qituvchi mashg'ulotga yakun yasaydi, bildirilgan fikrlarga o'z munosabatini bildiradi;

-quyidagi savollar bilan tinglovchilarga murojat qiladi:

-ushbu texnologiyadan nimalarni bilib oldingiz va nimalarga o'rgandingiz?

-ushbu texnologiyani o'quv jarayonida qo'llanilishi qanday samara berdi?

-ushbu texnologiyani qo'llanilishi tinglovchilarda qanday hislatlarni tarbiyalaydi, nimalarni shakllantiradi, ularning qanday fazilatlarini rivojlantiradi?

-ushbu texnologiyaning o'quv jarayonining qaysi bosqichida qo'llanilgani ma'qul va nima uchun?

-ushbu texnologiyani dars jarayonida qo'llanilishi tinglovchilarga nima beradi va nimaga o'rgatadi?

-ushbu texnologiyani yana qanday tartibda yoki qanday shaklda o'tkazish mumkin?

-ushbu treningda asosiy vazifa nimadan iborat va hokazolar.

III. NAZARIY MATERIALLAR

1-MAVZU: TA'LIM SOHASIGA OID QONUN, QONUNOSTI HUJJATLARI VA ULARNING MAZMUNI (2 soat)

Reja:

1. Ta'lim sohasini boshqarishning huquqiy asoslari hamda sohaga oid qonun hujjatlari.
2. Oliy ta'lim tizimining qonunosti hujjatlari va ularning mazmuni.
3. Davlat ta'lim standartlar, o'quv rejalar, fan dasturlari va boshqa huquqiy hujjatlar.
4. Ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy asoslari.

Tayanch tushunchalar: *Normativ-huquqiy hujjat, qonun, qonunosti hujjatlar, qonunosti hujjatlarining turlari, farmon, qaror, farmoyish, buyruq, yo'riqnoma, davlat ta'lim standartlari, ta'lim, yo'nalishlari, va mutaxassisliklari klassifikatori, malaka talablari, o'qitishning me'yoriy muddati, o'quv fanlari bloki, o'quv rejasi, o'quv fani dasturi, malaka amaliyoti, yakuniy davlat attestatsiyasi, o'qitish sifatini nazorat qilish, ta'lim sifatini nazorat qilish, korrupsiya, huquqbuzarlik, manfaatlar to'qnashuvi, idoralararo komissiya, davlat dasturi.*

1.1. Ta'lim sohasini boshqarishning huquqiy asoslari hamda sohaga oid qonun hujjatlari.

Ta'lim sohasida davlat siyosatini amalga oshirish, ta'lim tizimini isloh qilishning muhim vositasi — ta'limga oid normativ-huquqiy hujjatlar bo'lib, uni qo'llash, amaliyotga tadbiiq qilish muhim hisoblanadi. Ta'lim tizimidagi qonunchilikning holati, boshqa sohalarda bo'lgani kabi yangi qonunlar qabul qilinayotganligi va ularning amal qilayotganligidan guvohlik beradi. Ushbu qonunlar yig'indisi qonunchilikning yangi tarmog'i — ta'lim qonunchiligini tashkil etmoqda. Davlatimizning ta'lim sohasidagi amaliy faoliyati uning ko'p qirrali faoliyatida muhim va mustaqil funktsiya sifatida namoyon etilmoqda.

Ta'limga oid normativ-hujjatlar fuqaroning ta'lim olishga oid konstitutsiyaviy huquqini ta'minlash, ta'lim tizimini huquqiy tartibga solish, moliyaviy va moddiy-texnik ta'minlash, ta'lim va kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini rivojlantirishga yordam beradi.¹

Normativ-huquqiy hujjat tushunchasining ta'rifi shu haqda qabul qilingan O'zbekiston qonunida berilgan. 2012 yil 24 dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining O'RQ-342-sonli Qonuni asosida amaldagi (2000 yil 14 dekabrda

¹ Каранг: Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Х.Т.Одилқориев, И.Т.Тультеев ва бошқ.; проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. — Т.: «Sharq», 2009. — 592 б.

qabul qilingan) «Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritildi. Ushbu yangi tahrirdagi Qonun rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kirgan². Normativ-huquqiy hujjat «Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga muvofiq qabul qilingan, umum majburiy davlat ko'rsatmalari sifatida huquqiy normalarni belgilashga, o'zgartirishga yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjatdir. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari, O'zbekiston Respublikasining Prezidenti, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralar, mahalliy davlat hokimiyati organlari normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish huquqiga ega bo'lgan organlar yoki mansabdor shaxslar hisoblanadi.

Normativ-huquqiy hujjatlarning quyidagi turlari mavjud:

- O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi;
- O'zbekiston Respublikasining qonunlari;
- O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari;
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari³;
- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari;
- vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari;
- mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari.

Normativ-huquqiy hujjatlar qonun hujjatlari hisoblanadi. Normativ-huquqiy hujjatlar O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari majmuini tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari qonunlar hisoblanadi. Qonunlardan tashqari, qonun osti hujjatlari ham mavjud. Qonun osti hujjatlariga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari, mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari kiradi. Qonunlar va qonun osti hujjatlari birgalikda qonun hujjatlarini tashkil qiladi. Demak, normativ-huquqiy hujjatlar qonunlar va qonun osti hujjatlaridan tarkib topadi.

Qonun deb, eng muhim va barqaror ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladigan normativ-huquqiy hujjatga aytiladi. Qonunlarni qabul qilishning ikkita yo'li bor: (1) qonunlarni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi qabul qilishi mumkin yoki ular (2) referendum o'tkazish yo'li bilan qabul qilinadi. O'zbekiston Respublikasining qonunlari *konstitutsiyaviy qonunlar* tarzida qabul qilinishi mumkin. Bunday qonunlar Konstitutsiyani o'zgartiradigan qonunlardir.

² Ushbu Qonun «Xalq s'zisi» gazetasiining 2012 yil 25 dekabrda 250 (5670)-sonida e'lon qilingan.

³ O'zbekiston Prezidenti tomonidan qabul qilingan «farmoyish» nomi ostidagi normativ-huquqiy hujjat O'zbekiston Respublikasining 2018 yil 18 aprelidagi ЎРҚ-476-sonli qonuni bilan normativ-huquqiy hujjatlar toifasidan chiqarib tashlandi. Mazkur Qonun matni b'yiicha qarang: Qonun hujjatlarini ma'lumotlari milliy bazasi, 19.04.2018 y., 03/18/476/1087-son.

Kodekslar O'zbekiston Respublikasining qonunlari bilan tasdiqlanadi. Hozirgi kunda amalda bo'lgan kodekslar soni 18 ta.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari asosida hamda ularni ijro etish uchun qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari asosida hamda ularni ijro etish uchun farmonlar va qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari asosida hamda ularni ijro etish uchun qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralar o'z vakolati doirasida buyruqlar hamda qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi. Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlari asosida hamda ularni ijro etish uchun qabul qilinadi.

Buyruqlar vazirlar tomonidan yoki idora nomidan qarorlar qabul qilish yakka tartibda amalga oshiriladigan idoralar rahbarlari tomonidan qabul qilinadi. Qarorlar davlat qo'mitalari tomonidan yoki idora nomidan qarorlar qabul qilishni mazkur idoraning kollegial organi amalga oshiradigan idoralar tomonidan qabul qilinadi. Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari boshqa vazirliklar, davlat qo'mitalari yoki idoralar bilan kelishilgan holda qabul qilinishi mumkin. Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralar tomonidan qo'shma qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishi mumkin. Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning tarkibiy bo'linmalari hamda hududiy organlari normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilishga haqli emas.

Normativ-huquqiy hujjatlar bilan ushbu hujjatlarning tarkibiy qismi bo'lgan nizomlar, qoidalar, yo'riqnomalar va boshqa hujjatlar tasdiqlanishi mumkin.

Normativ-huquqiy hujjatlar quyidagi rekvizitlarga ega bo'ladi:

hujjatning turi va nomi;

hujjat qabul qilingan joy, sana (O'zbekiston Respublikasining qonunlari uchun ma'qullangan va imzolangan sana ham), raqami (vazirliklar, davlat qo'mitalari va

idoralarning buyruqlari hamda qarorlari uchun ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sana va ro'yxatga olish raqami ham);

tegishli normativ-huquqiy hujjat matnini tasdiqlashga rasman vakolati bo'lgan shaxsning lavozimi, imzosi, ismining bosh harfi va familiyasi.

Normativ-huquqiy hujjatning rasmiy matni unga imzo qo'yish yo'li bilan, ya'ni O'zbekiston Respublikasining qonuni — O'zbekiston Respublikasining Prezidenti; O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining qarori — O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining Spikeri; O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining qarori — O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining Raisi; O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni va qarori — O'zbekiston Respublikasining Prezidenti; O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori — O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri; vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari — normativ-huquqiy hujjatni qabul qilgan organ rahbari; mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari — tegishli hokim tomonidan tasdiqlanadi.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralar normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan kundan e'tiboran o'n kun ichida ularni davlat ro'yxatidan o'tkazish uchun O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligiga taqdim etadi. Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning davlat ro'yxatidan o'tkazilmagan normativ-huquqiy hujjatlari tegishli ijtimoiy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin emas va huquqiy oqibatlarga olib kelmaydi. Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning mansabdor shaxslari davlat ro'yxatidan o'tkazilmagan normativ-huquqiy hujjatlarni amalga kiritganlik uchun ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

Normativ-huquqiy hujjatlar rasmiy nashrlarda e'lon qilinishi kerak. Rasmiy e'lon qilinmagan qonun asosida hech kim hukm qilinishi, jazoga tortilishi, mulkidan yoki biron-bir huquqidan mahrum qilinishi mumkin emas. Normativ-huquqiy hujjat bayon tarzida rasmiy e'lon qilinishiga yo'l qo'yilmaydi. Normativ-huquqiy hujjat rasmiy e'lon qilinganda uning barcha rekvizitlari ko'rsatiladi.

Ta'lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmuni.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi barcha munosabatlarning huquqiy asosi bo'lganidek, O'zbekistonda ta'limni, xususan oliy ta'limni yuridik tartibga solishning ham asosiy normativ hujjati sanaladi. Bunda uning ayniqsa 41-moddasi muhim ahamiyatga ega.

“41-modda.

Har kim bilim olish huquqiga ega.

Bepul umumiy ta'lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi.

Maktab ishlari davlat nazoratidadir.

42-modda.

Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadi.

Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g'amxo'rlik qiladi".

Davlat fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquqlari va erkinliklarini ta'minlaydi. Har bir shaxsga o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g'ayriqonuniy xatti-harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi.

O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar. Imtiyozlar faqat qonun bilan belgilanib qo'yiladi hamda ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart.

Hozirgi kunda ta'limni davlat tomonidan nazorat qiluvchi organlarga quyidagilar kiradi:

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi;

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi;

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.

Har kimga (chet el fuqarolariga xalqaro shartnomaga muvofiq) bilim olishda teng huquqlar, ushbulardan qat'i nazar, kafolatlanadi:

- jinsi,
- tili,
- yoshi,
- irqiy mansubligi,
- milliy mansubligi,
- e'tiqodi,
- dinga munosabati,
- ijtimoiy kelib chiqishi,
- xizmat turi,
- ijtimoiy mavqei,
- turar joyi,
- O'zR hududida qancha vaqt yashayotganligi.

Respublikada istiqomat qilayotgan *fuqaroligi bo'lmagan shaxslar* bilim olishda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bilan teng huquqlarga ega. Fuqaroligi bo'lmagan shaxs – bu O'zbekiston fuqaroligiga va boshqa biror davlatning fuqaroligiga ega bo'lmagan shaxsdir.

Bugungi kunda ta'lim sohasini tubdan takomillashtirish davr talabiga aylangan. Ushbu talabdan kelib chiqqan holda, ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga

soluvchi qonunlar qabul qilinmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni 2020 yil 23 sentabr kuni qabul qilingan bo‘lib, uning maqsadi ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Hujjat 1997 yildan buyon amal qilib kelayotgan eskirgan “Ta’lim to‘g‘risida” va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida”gi qonunlarni almashtiradi.

Yangi qonunning asosiy farqlari haqida qisqacha to‘xtaladigan bo‘lsak:

birinchidan, ta’lim olish shakllarining tasnifi kengaytirildi;

ikkinchidan, Vazirlar Mahkamasi, Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi, shuningdek soha vazirliklari va mahalliy davlat hokimiyati organlarining vakolatlari tafsilotlari bilan aniqlashtirildi;

uchinchidan, ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilarining huquqiy maqomiga ko‘proq etibor qaratildi;

to‘rtinchidan, davlat ta’lim standartlari va talablari, o‘quv jarayoniga o‘quv rejalari va dasturlarini, ta’lim sohasiga eksperimental va innovatsion faoliyat ta’limni joriy etish bilan bog‘liq masalalar tartibga solingan. O‘qishga qabul qilish, jumladan maqsadli qabul qilish mexanizmi bayon etildi;

beshinchidan, davlat tomonidan tartibga solish va nazorat qilish dastaklari reglamentlandi.

Shuningdek, mazkur qonun bilan ta’lim sohasidagi asosiy prinsiplar belgilangan bo‘lib, ular asosan ta’lim ustuvorligining tan olinishi; ta’lim olish shaklini tanlash erkinligi; ta’lim sohasida kamsitishlarga yo‘l qo‘yilmasligi; ta’lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta’minlanishi; ta’lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning singdirilganligi; ta’lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati; ta’limning uzluksizligi va izchilligi; o‘n bir yillik ta’limning hamda olti yoshdan yetti yoshgacha bo‘lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o‘rta ta’limga tayyorlashning majburiyligi; davlat ta’lim standartlari va davlat ta’lim talablari doirasida ta’lim olishning hamma uchun ochiqligi; o‘quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi; insonning butun hayoti davomida ta’lim olishi hisoblanadi.

Qonunda ta’limning maktabgacha ta’lim va tarbiya; umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta’lim; professional ta’lim; oliy ta’lim; oliy ta’limdan keyingi ta’lim; kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish va maktabdan tashqari ta’lim kabi turlari bayon etilgan.

Yuqorida qayd qilingan ta’lim turlaridan biri kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishdir. Mazkur qonun bilan kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishini tartibga soluvchi bir qator qoidalar belgilangan.

Jumladan, kadrlarni qayta tayyorlash tayanch mutaxassisliklar va kasblarga muvofiq bo'lgan yo'nalishlar bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun qo'shimcha kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarning zarur hajmi egallanishini ta'minlaydi. Kadrlar malakasini oshirish kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarning chuqurlashtirilishi hamda yangilab borilishini ta'minlaydi, kadrlarning toifasi, darajasi, razryadi va lavozimi oshishiga xizmat qiladi. Kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish shakllari va muddatlari tegishli davlat ta'lim talablari bilan belgilanadi.

Ushbu qonunning o'ziga xos xususiyatlari ta'lim sohasiga bir qator yangiliklar kiritilganligida namoyon bo'ladi. Jumladan, unda belgilangan masofaviy ta'lim haqidagi qoidalar o'quv rejaları va o'quv dasturlariga muvofiq ta'lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko'nikmalarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan hamda Internet jahon axborot tarmog'idan foydalangan holda masofadan turib olishga qaratilgan.

Shuningdek, qonunda dual ta'limga oid qoidalar belgilanib, u ta'lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko'nikmalarni olishga qaratilgan bo'lib, ularning nazariy qismi ta'lim tashkiloti negizida, amaliy qismi esa ta'lim oluvchining ish joyida amalga oshiriladi.

Shu bilan birgalikda, katta yoshdagilarni o'qitish va ularga ta'lim berish haqida qoidalarda katta yoshdagilarni o'qitish va ularga ta'lim berish bu butun umr davomida o'qitishning markaziy tarkibiy qismi bo'lib, ta'lim berish hamda o'qitishning jamiyat hayotida va mehnat faoliyatida katta yoshdagilarning ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan barcha shakllarini o'z ichiga olishi, shuningdek rasmiy, norasmiy va informal o'qitish jarayonlarining butun majmuini qamrab olishi bayon etilgan.

Bundan tashqari, qonunga inklyuziv ta'lim to'g'risidagi qoidalar kiritilib, unga binoan, inklyuziv ta'lim alohida ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda barcha ta'lim oluvchilar uchun ta'lim tashkilotlarida ta'lim olishga bo'lgan teng imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilgan. Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar (shaxslar) uchun ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etadi.

Xulosa sifatida e'tirof etish joizki, "Ta'lim to'g'risida"gi mazkur qonun ta'lim sohasidagi munosabatlarni yanada takomillashtirishga o'zining munosib hissasini qo'shadi.

1.2. Oliy ta'lim tizimining qonunosti hujjatlari va ularning mazmuni.

O'zbekiston Respublikasida huquqni ifodalashning asosiy shakli normativ-huquqiy hujjatlar hisoblanadi. Normativ-huquqiy hujjatlar o'zining quyidagi uch xususiyati bilan ijtimoiy normalarning boshqa turlaridan ajralib turadi: 1) normativ-huquqiy hujjatlar vakolatli davlat organlari tomonidan yaratilib, barcha uchun

umumiy majburiy qoidalarni o‘rnatadi, o‘zgartiradi (takomillashtiradi) yoki bekor qiladi;

2) ularda huquqiy qoidaning mazmuni, ya’ni huquqiy munosabat ishtirokchilarining xuquq va burchlari ifoda etiladi; 3) normativ huquqiy hujjatlarda mustahkamlangan qoidalar bajarilmagan yoki buzilgan taqdirda muayyan huquqiy oqibatlar kelib chiqadi, qoida bo‘yicha, davlatning majburlov kuchi ishga solinadi⁴.

Normativ-huquqiy hujjatlarning turlari quyidagilar kiradi:

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi;

O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy qonunlari;

O‘zbekiston Respublikasining joriy qonunlari;

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari;

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari;

vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarning buyruqlari, qarorlari va boshqa hujjatlari;

mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari, mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari qonunosti hujjatlari hisoblanadi.

Normativ-huquqiy hujjatlar Hukumatga itoat etuvchi boshqa davlat boshqaruvi organlari tomonidan ham chiqariladi. Bular vazirliklar, davlat qo‘mitalarining qarorlari, buyruqlari va yo‘riqnomalari bo‘lishi mumkin. Bunday hujjatlarning ta’sir ko‘lami, amal qilish doirasi va yuridik kuchi ularni o‘rnatuvchi boshqaruv organining davlat organlari tizimida tutgan o‘rni va vakolatlari bilan belgilanadi. Ular qonunga, farmonga va hukumat qaroriga muvofiq hamda shu hujjatlarning ijrosini ta’minlash maqsadida chiqariladi. Boshqaruv tizimidagi quyi organning huquqiy akti undan yuqori turuvchi organning aktiga muvofiq bo‘lishi shart. Respublika vazirliklari, davlat qo‘mitalari va boshqa boshqaruv organlarining konunga, farmonga va hukumat qaroriga zid hujjatlari Vazirlar Mahkamasi tomonidan bekor qilinishi ko‘zda tutiladi. Mazkur huquqiy hujjatlar shu davlat organlari hokimiyati ta’sir etadigan hudud doirasida amal qiladi. Ular yuqorida sanalgan hujjatlarga zid bo‘lib chiqsa, tegishli tartibda bekor qilinadi. Qonunosti hujjatlari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari asosida hamda ularni ijro etish uchun qabul qilinadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining normativ-huquqiy hujjatlari.

⁴ Каранг: Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Дарслик / Х.Т.Одилқориев, И.Т.Тулътеев ва бошқ.; проф. Х.Т.Одилқориев таҳрири остида. — Т.: «Sharq», 2009. — 592 б.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti davlat boshlig'idir va davlat hokimiyati organlarining kelishilgan holda faoliyat yuritishini hamda hamkorligini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasining [Konstitutsiyasi](#) va qonunlari asosida hamda ularni ijro etish uchun farmonlar va qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi. O'zbekiston Respublikasining O'zbekiston Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari asosida hamda ularni ijro etish uchun farmon va qaror tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni jamiyat hayotining alohida sohalarini isloh qilishga yoki davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilashga, davlat organlarini tashkil etishga (tugatishga) qaratilgan muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan masalalar bo'yicha qabul qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori qonun hujjatlarida ko'zda tutilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolatlarini amalga oshirish uchun qabul qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari quyidagi eng muhim yo'nalishlar va masalalar bo'yicha qabul qilinadi:

soliq, pul-kredit, bojxona va valyuta siyosatining asosiy yo'nalish va parametrlari;

coliq va bojxona imtiyozlari va preferensiyalari berish, tashqi iqtisodiy faoliyatni bojxona-tarif jihatdan tartibga solish masalalari;

yillik, choraklik va oylik valyuta balanslari, davlatning tashqi qarzig'a xizmat ko'rsatish masalalari;

qimmatli metallar bilan operatsiyalar;

iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish hamda iqtisodiyotni va muhim soha va tarmoqlarni liberallashtirishning strategik masalalari;

O'zbekiston Respublikasining rivojlanish davlat dasturlari, shuningdek, tarmoq va hududiy rivojlanish konsepsiyalari;

oylik ish haqlarini oshirish va aholini ijtimoiy himoya qilish, mehnatga haq to'lashning yagona tarif tizimini takomillashtirish bilan bog'liq masalalar;

ma'muriy islohotlarni chuqurlashtirish, boshqaruv tuzilmasini, ta'limni takomillashtirish, davlat va xo'jalik boshqaruv organlarini qayta tashkil etish va tugatish masalalari;

milliy xavfsizlik va mudofaa qobiliyatini ta'minlash, O'zbekiston Respublikasi davlat chegarasini muhofaza qilish, davlat manfaatlarini himoya qilish, shuningdek strategik muhim ahamiyatga ega boshqa masalalar;

Tashqi ishlar vazirligi va diplomatik xizmatlar faoliyati masalalari;

sudlar, adliya, prokuratura va ichki ishlar organlari faoliyatini isloh qilish masalalari;

fuqarolik jamiyati institutlarini, diniy tashkilotlarni isloh qilish, millatlararo munosabatlarni mustahkamlash masalalari.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari quyidagi eng muhim yo‘nalishlar va masalalarni hal etish uchun qabul qilinadi:

tegishli yilga O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va parametrlari prognozi;

soliq va bojxona imtiyozlari va preferensiyalarni berish, tashqi iqtisodiy faoliyatni bojxona-tarif jihatdan tartibga solish masalalari;

qimmatli metallarni qazib olishga davlat buyurtmasi;

yoqilg‘i-energetika kompleksini, iqtisodiyotning bazaviy va qayta ishlash tarmoqlarini rivojlantirish va modernizatsiya qilishning uzoq muddatli istiqbollari va dasturlari;

ma‘muriy islohotlarni chuqurlashtirish, davlat boshqaruv organlari va boshqa davlat organlari boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish;

xalqaro moliyaviy institutlar va xorijiy davlatlar bilan hamkorlik qilish dasturlari;

davlat safarbarlik va strategik zaxiralarini shakllantirish va foydalanish masalalari;

eksport potensialini rivojlantirish dasturlari parametrlari va tovarlar (ishlar, xizmatlarni) eksporti istiqbollari;

davlat boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari boshqaruv xodimlarining cheklangan soni;

alohida mahsulotlar, xom ashyo va materiallarning moddiy balanslari;

Tashqi ishlar vazirligi va diplomatik xizmatlar faoliyati masalalari;

sudlar, adliya, prokuratura va ichki ishlar organlari faoliyatini isloh qilish masalalari.

O‘zbekiston Respublikasi boshqaruv organlarining normativ-huquqiy hujjatlari.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari asosida hamda ularni ijro etish uchun qarorlar tarzida qabul qilinadi.

Vazirlar Mahkamasining qarorlarining loyihalari qonunlarini ijro etish uchun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Bosh vazir, Bosh vazir o‘rinbosarlari topshirig‘iga ko‘ra, shuningdek davlat organlari va boshqa

tashkilotlarning tashabbusi bilan ularga yuklangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida ishlab chiqiladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari quyidagi masalalar bo'yicha qabul qilinadi:

hududlar, kommunikatsiyalar va mudofaa sanoatini rivojlantirish;
makroiqtisodiy tahlil, tarkibiy o'zgarishlar, moliya-bank tizimi va xususiy tadbirkorlik;

investitsiya va xalqaro iqtisodiy aloqalar;

ijtimoiy rivojlanish;

FHDYo organlari faoliyati, ayollar va oilalarni qo'llab-quvvatlash;

yoqilg'i-energetika va sanoatning asosiy tarmoqlarini rivojlantirish;

agrar va oziq-ovqat sohalarini rivojlantirish;

telekommunikatsiya, IT-texnologiyalar va innovatsiyalarni rivojlantirish, axborot xavfsizligini taminlash;

yoshlar siyosati, madaniyat, manaviyat, ommaviy axborot vositalari, ijodiy va jamoat tashkilotlari.

Vazirlik va idoralar qonunlar, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlarida tegishli hujjatni qabul qilishga vakolat bergan bo'lsa, normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilishi mumkin.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralar o'z vakolati doirasida buyruqlar hamda qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning normativ-huquqiy hujjatlari bilan davlat xizmatlarini ko'rsatish tartibi, shuningdek yuqoriroq yuridik kuchga ega bo'lgan normativ-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilmagan to'lovlar va yig'imlar, jismoniy va yuridik shaxslarga ma'muriy va boshqa cheklovlarni o'rnatishga yo'l qo'yilmaydi.

Buyruqlar vazirlar tomonidan yoki idora nomidan qarorlar qabul qilish yakka tartibda amalga oshiriladigan idoralar rahbarlari tomonidan qabul qilinadi.

Qarorlar davlat qo'mitalari tomonidan yoki idora nomidan qarorlar qabul qilishni mazkur idoraning kollegial organi amalga oshiradigan idoralar tomonidan qabul qilinadi.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari boshqa vazirliklar, davlat qo'mitalari yoki idoralar bilan kelishilgan holda qabul qilinishi mumkin.

Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralar tomonidan qo'shma qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishi mumkin.

Vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarning tarkibiy bo‘linmalari hamda hududiy organlari normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilishga haqli emas.

Vazirlik, davlat qo‘mitasi yoki normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish huquqi berilgan idora qayta tashkil etilgan taqdirda, huquqiy vorisga o‘z vakolati doirasida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish huquqi bilan birga ilgari qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarga o‘zgartirish, qo‘shimchalar kiritish, ularning amal qilishini to‘xtatib turish va tugatish vakolatlari ham o‘tadi.

Vazirlik, davlat qo‘mitasi yoki idora tugatilgan yoxud u tegishli normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish huquqini huquqiy vorisiga bermasdan qayta tashkil etilgan taqdirda, ilgari qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarga o‘zgartirish, qo‘shimchalar kiritish, ularning amal qilishini to‘xtatib turish va tugatish vakolatlari yuqori turuvchi yoki boshqa vakolatli organga o‘tadi.

Vazirlikning, davlat qo‘mitasining yoki idoraning nomi o‘zgartirilgan taqdirda, uning ilgarigi nomi ko‘rsatilgan normativ-huquqiy hujjatlarning o‘zgartirilgan nomga oid qismiga o‘zgartirish yoki qo‘shimcha kiritilishi lozim. Bunday o‘zgartirishlar yoxud qo‘shimchalar kiritilguniga qadar ilgarigi nom ko‘rsatilgan normativ-huquqiy hujjatlarning amal qilishi nomi o‘zgartirilgan vazirlikka, davlat qo‘mitasiga yoki idoraga to‘liq hajmda tatbiq etiladi.

Vazirlik, davlat qo‘mitasi yoki idora maqomining o‘zgartirilishi ular tomonidan ilgari qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar amal qilishining tugatilishiga olib kelmaydi.

Normativ-huquqiy hujjatlar bilan ularning tarkibiy qismi hisoblanadigan nizomlar, reglamentlar, qoidalar, yo‘riqnomalar, konsepsiyalar, doktrinalar, dasturlar va boshqa hujjatlar tasdiqlanishi mumkin.

Nizomlar davlat organlari va boshqa tashkilotlari, ularning tarkibiy bo‘linmalari faoliyatini tashkil etish, maqomini, asosiy vazifalarini, funksiyalarini, huquq va majburiyatlarini, javobgarligini, shuningdek turli sohalardagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solinishini belgilaydi.

Reglament davlat organlari va tashkilotlarining ish tartibini, shuningdek, ular tomonidan ma‘muriy tartib-taomillarni amalga oshirilishini belgilaydi.

Qoidalar muayyan faoliyatni amalga oshirishga bo‘lgan talablarni belgilaydi.

Yo‘riqnoma normativ-huquqiy hujjatlarni qo‘llashning aniqlashtirilgan jihatlarini belgilaydi.

Konsepsiya turli sohalarda davlat siyosatining ustuvor va asosiy yo‘nalishlari, maqsadlari, vazifa va amalga oshirish mexanizmlarini belgilaydi.

Doktrina turli sohalardagi O'zbekiston Respublikasining milliy manfaatlarini ta'minlashning maqsadlari, vazifalari, tamoyillari va asosiy yo'nalishlarini belgilaydi.

Dastur turli sohalarda davlat siyosatining maqsadlariga erishilishini ta'minlaydigan tadbirlar tizimini (vazifalar, amalga oshirish muddatlari, resurslar va mas'ul ijrochilar bo'yicha o'zaro bog'liq bo'lgan) va mexanizmlarini belgilaydi.

Normativ-huquqiy hujjatning yoki uning qismining amal qilishi uni qabul qilgan organ yoxud uning yuqori turuvchi organi tomonidan muayyan muddatga yoki muayyan hodisa yuz berguniga qadar to'xtatib turilishi mumkin.

Normativ-huquqiy hujjat yoki uning qismi quyidagi hollarda o'zining amal qilishini tugatadi:

normativ-huquqiy hujjat yoki uning qismi mo'ljallangan muddat tugaganda yoki hodisa yuz berganda;

normativ-huquqiy hujjat yoki uning qismi qonunda belgilangan tartibda [Konstitutsiyaga](#) xilof yoxud haqiqiy emas deb topilganda;

normativ-huquqiy hujjat yoki uning qismi o'z kuchini yo'qotgan deb topilganda;

normativ-huquqiy hujjat yoki uning qismi bekor qilinganda.

Yangi normativ-huquqiy hujjat qabul qilinganligi munosabati bilan ilgari qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarga zarur o'zgartirishlar va (yoki) qo'shimchalar kiritiladi va ilgari qabul qilingan barcha hujjatlar yoki ularning qismlari, agar ular yangi huquqiy normalarga zid bo'lsa yoxud yangi hujjat bilan to'laligicha qamrab olingan yoki amalda o'z ahamiyatini yo'qotgan, lekin rasman o'z kuchini yo'qotgan deb topilmagan bo'lsa, o'z kuchini yo'qotgan deb topilishi kerak.

Normativ-huquqiy hujjatlar ijrosining monitoringi va nazorati davlat organlari hamda boshqa tashkilotlar tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi.

2019 yil 8 oktabrda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi oliy ta'lim tizimini ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlari ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash asosida ta'lim sifatini yaxshilash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish maqsadida, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyuldagi PQ-4391-son «Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori ijrosi yuzasidan ishlab chiqildi.

Konsepsiya O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni rivojlantirishning strategik maqsadlari, ustuvor yo'nalishlari, vazifalari, o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi bosqichlarini belgilaydi hamda sohaga oid dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.

Quyidagilar oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari hisoblanadi:

mamlakatni modernizatsiya qilish, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlantirish uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, inson kapitalini mehnat bozori talablari asosida rivojlantirish;

oliy ta'lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish;

sohada sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, uning jozibadorligini oshirish, jahon miqyosidagi raqobatbardoshligini ta'minlash.

Uzoq istiqboldagi maqsadli vazifalardan kelib chiqib, oliy ta'lim tizimini rivojlantirish quyidagi ustuvor yo'nalishlar asosida amalga oshiriladi:

oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish;

ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish;

oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot ishlari natijadorligini oshirish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, ilm-fanning innovatsion infratuzilmasini shakllantirish;

ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlar ta'sirchanligini oshirish;

yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayoniga kadrlar buyurtmachilarini faol jalb etish;

oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligi va barqarorligini ta'minlash, moddiy-texnik ta'minotini mustahkamlash;

oliy ta'lim muassasalarini tizimli rivojlantirish va boshqaruv faoliyatini takomillashtirish;

korrupsiyaga qarshi kurashish, shaffoflikni ta'minlashning ta'sirchan mexanizmlarini joriy etish;

oliy ta'lim tizimining investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, xalqaro miqyosda tanilishi va raqobatbardoshligini ta'minlash.

Konsepsiyada quyidagilar nazarda tutilgan:

- sohada DXShni rivojlantirish, hududlarda davlat va nodavlat OTM faoliyatini tashkil etish asosida oliy ta'lim bilan qamrov darajasini 50%dan oshirish;

- O'zbekiston Milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarining flagmaniga aylantirish, ularni Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education yoki Academic Ranking of World Universities TOP-500 ro'yxatiga kiritish, shuningdek respublikadagi kamida 10 ta OTMni ushbu reytinglarning TOP-1000 ro'yxatiga kiritish;

- o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish, ilg'or standartlarni joriy etish, jumladan, nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish, OTMning akademik mustaqilligini ta'minlash;

- OTMda ta'lim, fan, innovatsiya va ilmiy-tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish faoliyatining uzviy bog'liqligini nazarda tutuvchi "Universitet 3.0" konsepsiyasini bosqichma-bosqich joriy etish;

- OTMda texnopark, forsayt, texnologiyalar transferi, startap, akselerator markazlarini tashkil etish;

- mamlakatimiz oliy ta'lim tizimini Markaziy Osiyoda xalqaro ta'lim dasturlarini amalga oshiruvchi "xab"ga aylantirish;

- xalqaro hamkorlikni, shu jumladan professor-o'qituvchilar, ilmiy izlanuvchilar, doktorantlar, bakalavriat va magistratura talabalarining yuqori impakt-faktorga ega nufuzli xalqaro ilmiy jurnallarda maqolalar chop etishini yo'lga qo'yish va h.k.

Konsepsiya bosqichma-bosqich amalga oshiriladi – tegishli davrga mo'ljallangan maqsadli parametrlar va asosiy yo'nalishlardan kelib chiqib, har yili alohida "Yo'l xaritasi" tasdiqlanadi.

OO'MTV huzuridagi Jamoatchilik kengashi hamda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari rektorlari kengashi negizida Respublika oliy ta'lim kengashi tashkil etildi. Bu tashkiliy, tahliliy va maslahat vazifalariga ega NNTdir. Uning faoliyati natijalari, ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalar soha vazirligining hay'at majlisida yiliga kamida ikki marta ko'rib chiqiladi va ular yuzasidan qarorlar qabul qilinadi. Shuningdek, Kengash ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalar yuzasidan har chorakda Prezident Administratsiyasi va Vazirlar Mahkamasiga axborot kiritib boradi.

Davlat OTM rahbarlari tomonidan xorijiy mamlakatga xizmat safariga chiqishning yangi tartibi joriy etilmoqda. Bo'ysunuvi bo'yicha vazirlik va idorani xabardor qilish, OTM saytida asosiy ma'lumotlarni (*mamlakat nomi, tashrif maqsadi va rejasi*), safar natijalari yuzasidan esa – OTM kengashiga amalga oshirilgan ishlar va xarajatlar to'g'risida taqdim etilgan hisobotni joylashtirish lozim. Bu DXX, Milliy gvardiya, Adliya vazirligi, IIV, Mudofaa vazirligi va DBQ tizimidagi OTMlarga tegishli emas.

1.3. Davlat ta'lim standartlar, o'quv rejalar, fan dasturlari va boshqa huquqiy hujjatlar.

[«Ta'lim to'g'risida»](#)gi O'zbekiston Respublikasi qonunini bajarish yuzasidan va oliy ma'lumotli yuqori malakali kadrlar tayyorlash, ta'limning uzluksizligi va davomiyligini ta'minlash, jahon ta'lim tizimiga qo'shilish, shuningdek oliy ta'limning o'quv-metodik va normativ-huquqiy bazasini takomillashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligiga oliy ta'lim muassasalariga ega bo'lgan vazirliklar va idoralar bilan kelishgan holda:

ta'lim sohalarining davlat ta'lim standartlarini, bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari uchun malaka talablari, o'quv rejalar va fanlar dasturlarini ishlab chiqish va tasdiqlash, ular asosida darsliklar va o'quv qo'llanmalarining yangi avlodini yaratish;

oliy ta'lim tizimi uchun normativ-huquqiy hujjatlarni, shu jumladan «Oliy ta'lim to'g'risidagi nizom» va «Oliy ta'lim muassasasining vasiylik kengashi to'g'risidagi nizom»ni ishlab chiqish va tasdiqlash;

Oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatoriga zaruriyat bo'lganda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi bilan kelishgan holda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish;

oliy ta'lim, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni muvofiqlashtirish yuklatiladi.

DTS o'quv jarayonini, ta'lim muassasalari faoliyatini, kadrlar, darslik va o'quv qo'llanmalari tayyorlash sifatini baholashni tartibga soluvchi tegishli normativ hujjatlar (ta'lim sohalarining davlat ta'lim standartlari, bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari uchun malaka talablari, o'quv rejalar, o'quv fanlari dasturlari va boshqalar) yaratish uchun asos hisoblanadi.

DTS oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlashda idoraviy bo'ysunishi va mulkchilik shakllaridan qat'i nazar, O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan barcha ta'lim muassasalari uchun majburiydir.

Oliy ta'lim standartlari quyidagi toifalarga bo'linadi:

• O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan oliy ta'lim standartlari:

- Oliy ta'limning davlat ta'lim standarti. Asosiy qoidalar;

-Oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatori.

• Oliy ta'limni boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi tomonidan tasdiqlanadigan oliy ta'lim standartlari — ta'lim sohalarining davlat ta'lim standartlari.

Muayyan ta'lim sohasining davlat ta'lim standarti quyidagilarni o'z ichiga

olishi lozim:

- zarvaraq (titul);
- mundarija;
- muayyan ta'lim sohasi (soha tarkibi)ning umumiy tasnifi;
- bitiruvchilarning soha bo'yicha tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan umumiy

talablar;

- o'quv reja tuzilmasi;
- kadrlar tayyorlash sifatini baholash.

Ta'lim sohasining davlat ta'lim standarti ikkita (bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari) qismdan iborat bo'ladi.

Quyidagilar oliy ta'limning normativ hujjatlari hisoblanadi:

- oliy ta'limni boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi tomonidan tasdiqlanadigan bakalavriat ta'lim yo'nalishi va magistratura mutaxassisligining malaka talablari, o'quv rejalari va o'quv fanlari dasturlari;

- oliy ta'limni boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi tomonidan tasdiqlanadigan oliy ta'lim muassasalarining muayyan ish faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar.

Oliy ta'limning ta'lim sohalari davlat ta'lim standartlari va normativ hujjatlari «DTS. Asosiy qoidalar» va Oz DSt 1.0:1998, O'zRST 1.8-94, Oz DSt 1.9-1995. standartlariga muvofiq holda ishlab chiqiladi.

Oliy ta'limning birinchi bosqichida o'quv rejalari va fanlar dasturlari umumiy o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim ta'limi bilan uzluksizlik va uzviylik ta'minlanishini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi zarur.

O'quv rejalar majburiy o'quv fanlari bilan bir qatorda talabalar tanlagan fanlarni ham o'z ichiga olishi shart.

Bakalavriat ta'lim yo'nalishi o'quv rejalari va fanlar dasturini o'zlashtirishda talabalarning o'quv fanlariga oid bir qancha masalalar va muammolar bo'yicha mustaqil bilim olishi nazarda tutilishi lozim.

Bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uning o'quv rejalariga muvofiq ravishda yakuniy davlat attestatsiyasi bilan tugallanishi shart.

1.4. Ta'lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy asoslari.

So'ngi yillarda mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida muhim tashkiliy-huquqiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Aholining huquqiy ongi va madaniyatini oshirishga, jamiyatda korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatni shakllantirishga yo'naltirilgan tizimli choralar ko'rildi.

Korrupsiyadan holi jamiyat va davlatni yaratish mamlakat taraqqiyotining

mustaxkam kafolati bo'лади. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2018 yil 7 dekabr kuni Konstitutsiyamiz qabul qilinganining 26 yilligiga bag'ishlangan marosimdagi ma'ruzasida "Korrupsiya bilan hech qachon maqsadimizga erisha olmaymiz" deb, ta'kidlagan edi.

Barcha sohalarda islohotlarni amalga oshirish doirasida fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilinishini, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ochiqligini, jamoat va parlament nazoratini ta'minlash mexanizmlari takomillashtirildi.

Ayniqsa, ta'lim sohasida korrupsiyaga nisbatan murosasizlik munosabatini shakllantirish bilan mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashning mukammal tizimini yaratish belgilandi.

Xususan, Prezidentimizning 2020 yil 24 yanvar kuni Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomasida, oliy ma'lumot olaman, o'z ustimda ishlab, ilmi bo'laman, degan, yuragida o'ti bor, jo'shqin yoshlarimizning tahsil olishi uchun hamma qulayliklarni yaratishimiz shart. Shuning uchun maktab bitiruvchilarini oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini 2020 yilda kamida 25 foizga va kelgusida 50-60 foizga yetkazamiz, deb ta'kidlab o'tdi.

Jahon Banki tomonidan keltirilgan tahliliy ma'lumotida, mamalakatimizda mehnat bozorining rivojlanishi iqtisodiyotning o'zgarishi bilan birga sodir bo'layotgani, bu turli xil qobiliyat egalariga bo'lgan talabni o'sishiga olib kelayotgani, mazkur talablarni qondirishda sifatli oliy ta'lim tizimi muhim ahamiyat kasb etishi keltirilgan. Mehnat va iqtisodiy o'zgarishlarga hamohang holda oliy ta'lim tizimi ham isloh qilinishi ta'kidlangan.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda oliy ta'lim sohasi muhimligi va ahamiyatliligi yuqoriligi bilan ajralib turadi, chunki oliy ta'lim mehnat faoliyatiga yo'llanma beruvchi yakuniy uzluksiz ta'lim bosqichi hisoblanadi.

Davlatimiz rahbari tomonidan oliy ta'lim tizimiga qaratilayotgan alohida e'tibor va g'amxo'rliklarga qaramasdan, sohada korrupsiya holatlari, jiddiy muammo va nuqsonlar saqlanib qolmoqda.

Bundan tashqari, oliy ta'lim "korrupsiyani dastlabki maktabi" hisoblanadi, chunki bu faoliyatda talaba o'qituvchi bilan to'g'ridan-to'g'ri huquqqa zid faoliyatga kirishadi va unda korrupsiyaga moyil shaxsiyat shakllanib boradi. Kelajakda korrupsiyaviy harakatlarga moyil kadrlarni mas'uliyatli lavozimni egallashi xavfli korrupsiyaviy oqibatlarini keltirib chiqarishi aniq.

Shunga ko'ra, mazkur sohani muhimlik darajasini inobatga olib, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni** qabul qilinib, korrupsiyaga qarshi kurashish

va shaffoflikni ta'minlashning ta'sirchan mexanizmlarini joriy etish belgilandi.

Konsepsiyaning 8-§ (paragrafi) bevosita tizimda korrupsiyaga qarshi kurashish va shaffoflikni ta'minlashning ta'sirchan mexanizmlarini joriy etish masalalariga bag'ishlangan.

Keyingi yillarda mamlakatimizda oliy ta'lim tizimini takomillashtirish, sohada davlat boshqaruvi samaradorligini yanada oshirish, tizimdagi muassasalarning sifatli faoliyat yuritishini ta'minlash orqali yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni tashkil etish maqsadida sohani chinakam "korrupsiyasiz soha" sifatida namoyon etadigan fundamental huquqiy asoslar yaratib kelinmoqda.

Jumladan, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmonida**, ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarini bosqichma-bosqich ko'paytirish belgilangan bo'lsa, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3775-sonli Qarori** asosida oliy ta'lim tizimida amalga oshiriladigan islohotlar bo'yicha "yo'l xaritasi" tuzildi, **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 iyundagi "Oliy va o'rta maxsus ta'lim sohasida boshqaruvni isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5763-sonli Farmonida**, oliy ta'lim sohasida samarali boshqaruv tizimini yaratishga mo'ljallangan shu kabi bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Qayd etish kerakki, ta'limning oliy ta'lim sohasi fuqarolar uchun eng ehtiyojmand soha bo'lganligi sababli, ushbu sohada korrupsiyaga moyil omillar mavjudligi kuzatiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 maydagi "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5729-sonli Farmoni asosida 2019 yil 1 avgustdan boshlab eksperiment tariqasida aynan oliy ta'lim sohasida "korrupsiyasiz soha" loyihasini amalga oshirish belgilab qo'yilganligi mamlakatda kechayotgan har qanday islohotning muvaffaqiyati birinchi navbatda ta'limga bog'liqligini ko'rsatadi

Oliy ta'lim sohasida mavjud korrupsiyaviy xavf-xatarlarni birinchi navbatda aniqlash va ularni bartaraf etish dolzarbligini ko'rsatib turibdi.

"Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning mazmun mohiyatiga qisqacha to'xtaladigan bo'lsak, unda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi

huquqiy munosabatlarni to'liq qonuniy tartibga solishga, davlat organlari, tashkilotlar hamda fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan amalga oshirilayotgan korrupsiyaga qarshi qaratilgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirishga, shuningdek korrupsiyani ijtimoiy hayotning barcha sohalaridan to'liq bartaraf etishga, fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish orqali jamiyatda korrupsiyaning har qanday ko'rinishlariga toqat qilmaslik muhitini yaratishga qaratilgan normalar o'z aksini topganligini ko'rishimiz mumkin.

Shuningdek, qonunda korrupsiyaga qarshi kurashishning asosiy prinsiplari hamda bu boradagi davlat siyosatining muhim yo'nalishlari, vakolatli organlar tizimi, fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari va fuqarolarning mazkur sohadagi ishtiroki, shuningdek xalqaro hamkorlik mustahkamlab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 maydagi "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5729-son Farmoni bilan 2019-2020 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi va Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasining yangilangan tarkibi tasdiqlandi. Bundan tashqari Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyat samaradorligini oshirishga karatilgan chora-tadbirlarni ishlab chikish buyicha **maxsus komissiya** tuzildi.

Farmon bilan korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining ustuvor yunalishlari o'rta muddatli istiqbolda quyidagilardan iboratligi belgilab qo'yildi:

sud xokimiyatining mustaqilligini yanada mustahkamlash, sudyalarga xar qanday tarzda qonunga xilof ravishda ta'sir o'tkazish shart-sharoitlarini istisno etish;

davlat xizmatchilarini tanlov asosida saralab olish, lavozimga tayinlash va yuqori lavozimlarga ko'tarishning shaffof tartibiga asoslangan davlat xizmati tizimini shakllantirish, ular uchun cheklovlar, taqiqlashlar, ragbatlantirish choralari hamda korrupsiyaning oldini olish boshqa mexanizmlarining aniq ruyxatini belgilash;

davlat xizmatchilari daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va ularning ish xaqi yetarli darajada bo'lishini ta'minlash, shuningdek, davlat xizmatini o'tashda manfaatlar to'knashuvini xal etishning tashkiliy-xuquqiy asoslarini takomillashtirish;

korrupsiya bilan bog'lik xukukbuzarliklar tug'risida xabar bergan shaxslarni himoya qilishning samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini joriy etish;

aholining xuquqiy ongi va xuquqiy madaniyatini yanada oshirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni kuchaytirish;

davlat organlari va tashkilotlarining xisobdorligi va faoliyatining shaffofligini oshirish;

fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari faoliyatining chinakam erkinligini ta'minlash va ularni korrupsiyaga qarshi choralarni tayyorlash, o'tkazishda va ijrosini monitoring qilishda ishtirok etishga jalb qilish.

Keyingi yillarda mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida muhim tashkiliy-huquqiy islohotlar amalga oshirildi. Aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga, jamiyatda korrupsiyaga murosasiz munosabatni shakllantirishga yo'naltirilgan tizimli choralar ko'rildi.

Shu bilan birga, iqtisodiyotni yanada o'stirish, xalq farovonligini oshirish, mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilash borasidagi strategik vazifalarni hal etish korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining samarali amalga oshirilishini ta'minlash hamda korrupsiya ko'rinishlarining sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish bo'yicha yangi tizimli choralar ko'rilishini taqozo qilmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi tomonidan **2019 yil 30 avgustda Oliy ta'lim tizimida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish va «Korrupsiyasiz soha» loyihasini amalga oshirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlangan.** *Loyihaning maqsadi tizimda olib borilayotgan islohotlarni izchil davom ettirish, korrupsiyaning har qanday ko'rinishiga barham berishdan iboratdir.*

"Yo'l haritasi"da 7 yo'nalishda 46 banddan iborat korrupsiyaviy holatlarni bartaraf etish nazarda tutilgan:

I. Oliy ta'lim sohasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha umumiy tashkiliy-amaliy chora-tadbirlar:

1. Korrupsiya xavf-xatarlarini aniqlash va baholash;
2. Korrupsiyaga oid normalarni aniqlash va bartaraf etish;
3. Jamoatchilik nazoratini kuchaytirish mexanizmlarini yaratish;
4. Korrupsiyaga qarshi reytingni joriy qilish;
5. Oliy ta'limda ochiqligini va shaffofligini ta'minlash;
6. Namunaviy kasb-odobnomasi ishlab chiqish;
7. Xodimlarning korrupsiyaga qarshi kurashishda malakasini oshirish;
8. "Komplaens nazorat" (compliance control) tizimini joriy etish.

II. Oliy ta'lim muassasalariga qabul jarayoni;

1. Kirish sinovlarini o'tkazish jarayonini shaffof, ochiqlik prinsiplarini joriy etish orqali takomillashtirish;
2. Yagona davlat imtihonini o'tkazish tizimini o'rganish;
3. O'qishga qabul qilishni rasmiylashtirishni va boshqa tartib-taomillarini

takomillashtirish;

4. DTM ish faoliyatining shaffofligini oshirish;

5. O‘QQ bo‘yicha Davlat komissiyasi faoliyatini takomillashtirish;

6. O‘QQ jarayonida imtiyozlardan foydalanish huquqlarini tartibga soluvchi NHHlarni qayta ko‘rish;

7. Xorijiy tajriba tahlili asosida qabul jarayoni ishtirokchilarining javobgarligini joriy qilish.

III. Ta‘lim berish va talabalar bilimni baholash jarayonini takomillashtirish

1. Talabalar bilimni nazorat qilish va baholash tizimini takomillashtirish;

2. Talabalarning baholanishi va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini hisobga olishning elektron tizimini joriy etish;

3. Talabalar orasida korrupsiyaga oid holatlar yuzasidan onlayn so‘rovnomalar o‘tkazib borish;

4. Ta‘lim sifatini nazorat qilish bo‘limlari xodimlarining mustaqilligini oshirish;

5. Talabalarga stipendiya tayinlash va to‘lash tizimini takomillashtirish;

6. “Elektron universitet” loyihasi doirasida o‘quv jarayonini elektronlashtirishni jadallashtirish;

7. Yoshlar ittifoqi tomonidan to‘lov-shartnomasining 35% miqdorini to‘lash jarayonining shaffofligini ta‘minlash;

8. Yakuniy davlat attestatsiya imtihonlari jarayonining shaffofligini ta‘minlash;

9. Yakuniy davlat attestatsiyasi komissiyasi a‘zolari tarkibini takomillashtirish;

10. Magistrlik dissertatsiyasi va bitiruv malakaviy ishlarda plagiatga yo‘l qo‘ymaslik va xolis taqriz berilishini ta‘minlash.

IV. Talabalar o‘qishini ko‘chirish, o‘qishga tiklash, xorijiy davlatlarda berilgan ta‘lim olganlik to‘g‘risidagi hujjatlarni;

1. Arizalarini qabul qilish, ko‘rib chiqish va qaror qabul qilish jarayonlari shaffofligini ta‘minlash, o‘qishga tiklashni soddalashtirish, bunda OTMlarning huquqlarini kengaytirish;

2. Ilmiy daraja haqidagi diplomlarni nostrifikatsiyalashni to‘g‘ridan-to‘g‘ri (maxsus sinovlarsiz) amalga oshirish asoslarini yaratish, ushbu jarayonni soddalashtirish va byurokratik to‘siqlarni olib tashlash, komissiyalar sonini qisqartirish.

V. Oliy ta‘lim muassasalari faoliyatini takomillashtirish;

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi yangi loyihasini ishlab chiqish;

2. Ta‘lim tizimida oliy ta‘limning funksiyasini aniq belgilash;

3. OTM zamonaviy strukturasi yaratish;

4. Faoliyatda sof akademik-ijodiy muhitni shakllantirish;
5. Oliy ta'lim tizimini bosqichma-bosqich raqamlashtirish;
6. OTMdagi jamoatchilik kengashlarini shakllantirish mexanizmlarini ishlab chiqish;
7. Ichki audit mexanizmini ishlab chiqish;
8. O'qituvchilar faoliyatining sifat va samaradorligini baholashning reyting tizimini takomillashtirish;
9. OTMlarda o'tkaziladigan tekshirishlar tartibini soddalashtirish;
10. Nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini litsenziyalash va baholash ishlarini takomillashtirish;
11. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini monitoringini raqamlashtirish;
12. Vazirlikning Bosh ilmiy metodik markazi faoliyatini takomillashtirish.

VI. Professor-o'qituvchilarning ijtimoiy himoyasi hamda ularga qo'yiladigan talablarni takomillashtirish;

1. Professor-o'qituvchilarni tanlov asosida ishga qabul qilish tizimini takomillashtirish;
2. Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilari malakasini oshirish tizimini takomillashtirish;
3. Xorijiy tajribani o'rganish asosida professor-o'qituvchilarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish mexanizmlarini joriy etish;
4. Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida assotsiatsiya tashkil etish.

VII. Ta'lim tizimida budjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash.

1. Bosh hisobchi muovini - auditor lavozimini ichki auditor sifatida to'g'ridan-to'g'ri birinchi rahbar bo'ysunuviga o'tkazish;
2. Ichki audit va moliyaviy nazorat boshqarmasining masofadan turib profilaktika va nazorat tadbirlarini olib borish tizimini takomillashtirish;
3. Budjetdan tashqari mablag'larni ishlab topish va ulardan foydalanishda OTMlarining mustaqilligini oshirish.

2020 yil 18 yanvarda Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi tomonidan Oliy ta'lim sohasida korrupsiyaga qarshi kurashish hamda tizimda vujudga kelgan dolzarb va muammoli masalalari muhokama qilindi va tizimdagi bir qator muammolar mavjudligi e'tirof etildi.

Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligiga tizimida korrupsiyaning oldini olish hamda korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash va ularga chek qo'yish, sohada ishlarni samarali tashkil etish, huquqbuzarliklarga imkon beruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf qilish, oliy ta'lim muassasalarini tajribali, halol,

pok vijdonli, mas'uliyatli professor-o'qituvchi va xodimlardan shakllantirib, ularning vazifalarini aniq belgilab berish borasida zarur choralar ko'rish tavsiya etildi.

Barchamizga ayonki bugungi dunyoda yuz berayotgan shiddatli voqe'liklar inson resurslarini zamon talablariga javob berishini taqozo etadi. Bu borada ta'lim tizimi strategik ahamiyatga egaligi hammaga ma'lum.

Oliy ta'lim sohasida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni kelib chiqish sabab va omillarini aniqlash xavf-xatarlarni tahlil qilish jarayonidagi eng muhim, shu bilan birga katta mehnat talab etuvchi bosqich hisoblanadi. Zero, ushbu jarayonda butun tizimdagi ma'lumotlar ba'zasi umumlashtirilib, turli usullarda tahlil qilinadi.

I. Budget mablag'larining sarflash jarayonidagi talon-torajliklar sohadagi korrupsiyaviy huquqbuzarliklarning sabab va omillari.

Dastlab budget mablag'larini talon-toraj qilish bilan bog'liq huquqbuzarlilarga oid raqamlarga murojaat qiladigan bo'lsak, mazkur sohadagi jinoyatlar soni ortganligining guvohi bo'lamiz.

Mazkur toifadagi jinoyatlarning tahlillardan kelib chiqib, budget mablag'larini talon-toraj qilinishiga quyidagi omillar sabab bo'lmoqda:

Birinchidan, oliy va o'rta-maxsus ta'limi vazirligi quyi tizimlarida ishlayotgan muassasa rahbarlari buxgalteriya soxasida yetarli bilim va malakaga ega bo'lmaganligi, o'z navbatida vazirlik tashabbusi bilan ularni mazkur sohada o'qitish, bilim va malakasini oshirishga yetarli e'tibor qaratilmayotganligidir.

Ushbu toifadagi jinoyatlar muassasa xisobchi va bosh xisobchilari tomonidan ishlab chikilgan iktisodiy jinoyaiy sxemalar asosida sodir etilmoqda. Bunda xisobchilar ishtirokchilikning tashkilotchi va bevosita bajaruvchi vazifalarini bajarib, muassasa rahbari birinchi imzo qo'yish huquqiga ega shaxs sifatida o'zining jinoyatni sodir etishda to'siqlarni bartaraf etish va osonlashtirish vazifalarini bajarib, dalolatchi rolida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur holatda muassasa rahbari umumiy rahbarlik funksiyalarini to'liq bajarishi, budget mablag'larini tasarruf etilishi bir shaxsning ixtiyoriga (xisobchi yoki bosh xisobchi) markazlashtirilishini oldini olishda muhim hisoblanadi.

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 21 avgustdagi "Ta'lim va tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini hamda davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi Karori talablari ijrosi vazirlik va uning tizimida tashkil etilgan ichki audit va moliyaviy nazorat xizmatlari tomonidan bajarilmayapti.

Xususan, mazkur qarorda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Davlat moliyaviy nazorati bosh boshqarmasi qayta tashkil etilib, ta'lim va tibbiyot muassasalarida ichki audit va moliyaviy nazorat xizmatlarini tashkil etishdan asosiy

maqsad davlat budjetidan ajratilayotgan mablag'larni maqsadli sarflanishini ta'minlash, budjet qonunchiligiga rioya etilishini profilaktika qilish hisoblanadi.

Biroq, muassasalarda tuzilma faoliyati yulga qo'yilib, zamonaviy axborot texnologiyalari vositalari yordamida (oylik ish haqlarini avtomatik hisoblovchi "Uzasbo" kompyuter dasturiy maxsuli va boshqalar) budjet mablag'larini sarflanishi ustidan davriy nazorat tashkil etilgan bir vaqtda, qarordagi budjet qonunchiligini buzish holatlarini oldini olish va profilaktikasiga qaratilgan davlat moliyaviy nazoratining eng ustivor vazifalarini amalda to'liq amalga oshirilmayapti.

Uchinchidan, ish haqi va boshqa to'lovlarni hisoblash inson omiliga bog'liq bo'lib, dasturga xisobchi tomonidan ma'lumotlar kiritish imkoniyati cheklanmagan, doimiy va umumiy tarzda nazoratga olinmagan. Muassasa hisobchisi toanidan kiritilayotgan ma'lumotlarni to'g'riligini faqat davriy tekshiruvlar asosida aniqlash mumkin.

Ish haqi va boshqa mablag'larni to'lash bevosita kadrga oid buyruqlarga bog'liq bo'lishiga qaramasdan oylik dasturiga kadrlar bo'limi elektron tarzda bog'lanmagan, dastur buyruq va boshqa ish haqini to'lash uchun asos bo'ladigan hujjtalarni elektron shaklini yuklash joriy etilmagan, moliyaviy nazorat organlarida doimiy elektron nazorat usullari mavjud emas.

Budjet mablag'larini talon-toroj qilish bilan bog'liq sodir etilgan umumiy 42 ta jinoyatdan 16 tasi yoki 32,4% aynan oylik ish haklarini avtomatlashtirilgan tizimda hisoblovchi ("Uzasbo") kompyuter dasturiga ishonchsiz va asossiz ma'lumotlar, aksariyat holatlarda esa ish hakining bazaviy stavkalarini orttirib ko'rsatish yuli bilan sodir etilayotganligini ko'rish mumkin .

Korrupsion jinoyatlarni sodir etilishiga imkon berayotgan eng asosiy shart-sharoitlar sabablaridan biri, Oliy va o'rta-maxsus vazirligi tizimidagi quyi bo'g'inlarida ishlovchi har bir xodim uchun alohida ish haki hisoblanish uchun bazaviy tariflar aniq ishlab chikilgan bo'lsada, kompyuter dasturiga avtomatik kiritish yulga kuyilmagan, aksincha bunday vakolat muassasa xisobchilari ixtiyorida qoldirilgani sababli qonun buzilishlariga yo'l qo'yilmoqda.

To'rtinchidan, budjet mablag'lari va moddiy resurslarni tasarruv etishda mutloq vakolat rahbar va hisobchilar qo'lida bo'lib, mazkur faoliyat ustidan jamotchilik nazorati, ochiqlik va shaffoflikni ta'minlovchi manfaatdor shaxslardan shakllantirilgan istituonal tuzilmalar mavjud emas.

Beshinchidan, oliy ta'lim muassasasi uchun davlat xaridlarini amalga oshirishda birlamchi manfaatdor bo'lgan oliy muassasi jamoasidandan shakllantirilgan jamoatchilik nazorati mavjud emas.

Jumladan, muasasaga turli uskunalalar, jixozlar va o'quv resurslarini sotib olish, qurilish hamda kapital ta'mirlash ishlarini olib borishda davlat mablag'lari moliya

tashkiloti mansabdorlari, muassasa rahbari, hisobchisi, qurilish bo'yicha mutaxassis, xo'jalik bo'limi mudiri xodimlari o'rtasida turli tizimli jinoiy mehanizmlar asosida talon-toroj qilinmoqda.

Oltinchidan, oliy ta'lim muassasalarini o'zini-o'zi moliyaviy ta'minlash joriy etilmaganligi davlat budjeti mablag'larini o'zlashtirishning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi.

Agar ta'lim muassasasi o'zini-o'zi moliyaviy ta'minlansa davlatdan unga pul mablag'lari ajratilmaydi, bu o'z navbatida budjet mablag'larini o'zlashtirish holatini butunlay oldini olishga xizmat qiladi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 3 dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarini bosqichma-bosqich o'zini o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tkazish to'g'risida"gi 967-sonli qarori bilan 2020 yil 1 yanvardan boshlab, tajriba-sinov tariqasida 10 ta oliy ta'lim muassasasiga o'zini o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tishga ruxsat berildi.

II. Oliy ta'lim muassasasiga talabalikka qabul qilish jarayonida korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni sodir etilishining sabab va omillari.

Birinchidan, oliy ta'lim muassasasiga o'qishga kirish imtixonlari, ya'ni test sinovlari eskirgan bo'lib, asosan yodlash va hotirada saqlash qobiliyatiga asoslangan. Bu ayniqsa ijtimoiy va tabiiy fanlar yo'nalishlarida keng tarqalgan, aniq fanlar doirasidagi tizimli qoida va hisob kitob amallarini tushunish qobiliyati ko'rinadi holos. Test sinovlari nomzodning dunyoqarishi, mantiqiy fikrlash qobiliyatlari, umuman olgan sof bilim darajasini belgilab bera olmaydi.

Ikkinchidan, test sinovlariga talablardan juda keng doiradagi ma'lumotlarni yodlashi talab etilgani sababli ularda bilmagan savol tushub qolishligi, imtihonlar adolatli bo'lmasligi haqida ishonchsiz tasavvurlar shakllanishiga olib kelmoqda va bu ularni, ularning ota-onalarini oliy ta'lim muassasasiga kirishni noqonuniy yo'llaridan foydalanishga undamoqda.

Uchinchidan, mamlakatimizda kirish imtixonlari kompyuter texnologiyalari asosida o'tkazilmaydi, talaba o'z imtixon natijasini ma'lumot muddat o'tkandan so'ng biladi. Imtixonlarni natijalarini tekshirish inson omiliga bog'liqligi albatta korrupsiyaviy holatlarga sabab bo'ladi.

To'rtinchidan, kirish test sinovlari video tasvirga olinayotgan bo'lsada, ayrim ijodiy imtixonlarni tasvirga olish, uni saqlash talablari umuman yo'q. Murojaatlarni o'rganish davomida sport amaliy san'at bo'yicha imtixon video tasvirlarda kerakli jarayonlar mavjud emasligi sababli masalaga oydiklik kiritishni imkoni bo'lmayapti.

Beshinchidan, mamlakatimizda oliy ta'limning qamrov darajasi past bo'lib, 2019 yilda bu ko'rsatkich 20 foizni tashkil etmoqda. Raqobat muhitini kuchliligi o'z-o'zidan bitiruvchi nomzodlar o'rtasida oliy ta'limni muhim bosqichga

aylanishiga, ularni barcha imkoniyatlardan foydalanishga undamoqda. Imtixon jarayonini korrupsiyaviy huquqbuzarliklar bilan qamrab olinishi munosib nomzodlar o'rniga nomunosiblarini kirib qolishiga olib kelmoqda.

Oltinchidan, keyingi yillarda kirish imtixonlarini o'tkazish jarayoni ochiqliq va oshkoralik ta'minlangan bo'lsada, imtixon natijalarini tekshirish, umuman DTMning faoliyat jarayoni to'liq yopiq holatda.

Shuningdek, DTMni qaysi organ qanday tartibda nazorat qiladi tartib va tomyillarini aniq belgilash lozim, ya'ni DTMning hisobdorligi, ochiqligi va shaffofligini oshirish lozim.

III. Oliy ta'lim muassasasida talablarga ta'lim berish jarayonida baholash bilan bog'liq korrupsiyaviy huquqbuzarliklar sodir etilishining sabab va omillari.

Oliy ta'lim muassasasida talablarga ta'lim berish jarayonida sodir etilgan korrupsiyaviy huquqbuzarliklar sodir etilishining asosiy sabab va omillari quyidagilardan iborat.

Birinchi, mazkur turdagi huquqbuzarliklarning soniga qarab, bu turdagi jinoyatlar kam deb xulosa qilish noto'g'ri bo'ladi. Zero, bu turdagi jinoyatlarni aniqlash darajasi juda past.

Xususan, 2018 yilda "Ijtimoiy fikr" jamoatchilik Markazi o'tkazgan so'rovda ishtirok etganlarning 29 foizi oliy ta'lim tizimida korrupsiya keng tarqalgan degan fikrni bildirgan bo'lsa, 2019 yilda bu salbiy ko'rsatkich 35 foizni tashkil etgan.

Xulosa qilsak, korrupsiyaviy kelishuvlar ikki tomon uchun ham manfaatli bo'lagani uchun ularning fosh etilmasdan qolmoqda.

Ikkinchidan, ta'lim berish jarayonida talabalarni baxolash tizimi to'liq inson omiliga bog'liq bo'lib, bu o'qituvchilarda manfaatdorlik holatlarini keltirib chiqarishi aniq. Oliy ta'lim tizimida haligacha "Blind assessment" tizimiga o'tilmagan.

Uchinchi, oliy ta'lim muassasalarini zarur moddiy resurslar bilan to'liq ta'minlanmasligi, ta'lim sifatiga salbiy ta'sir qilmoqda va bu korrupsiyaviy holatlarni kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda.

Talabalarning bunday vaziyatga tushib qolishiga, eng avvalo, oliy o'quv yurtlarining zamonaviy hamda ta'lim tilidagi darslik va o'quv adabiyotlari bilan yetarli darajada ta'minlanmasligi sabab bo'lmoqda.

Tahlillar, oliy ta'lim muassasalarida o'quv rejalaridagi fanlarning 24 foizi bo'yicha darslik, o'quv qo'llanma va uslubiy ko'rsatmalar mavjud emasligini ko'rsatmoqda.

To'rtinchidan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim va imtixon jarayonlariga joriy etishdagi sustkashliklar korrupsiyaviy omillarni bartaraf etish

ishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Aksariyat mamlakatlarda masofadan o'qitish tizimidan keng foydalanilayotgan bir paytda, oliy ta'lim muassasalarida elektron platforma orqali o'qitish yetarli joriy etilmagan.

Oltinchidan, ta'lim muassasalari o'quv dasturida nomutaxassislik fanlarini juda ko'pligi korrupsiyaviy omillardan biri bo'lmoqda.

Talabalar o'zlari qiziqmagan, o'z kelajak faoliyatlari uchun zarur bo'lmagan fanlarni o'qimasligi, buning natijasida imtixon jarayonida mazkur fanlardan korrupsiyaviy usullarni qo'llab baxo olishlari kuzatilmoqda.

Jumladan, 2020 yil 24 yanvar kuni Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomasida, oliy ta'lim standartlari xorijiy tajriba asosida takomillashtiriladi, ta'lim yo'nalishlari va o'qitiladigan fanlar qayta ko'rib chiqiladi. Mutaxassislikka aloqasi bo'lmagan fanlar soni 2 barobar qisqartirilishini ta'kidlab o'tdilar.

IV. Oliy ta'lim muassasasi talabalarini dars mashg'ulotlariga qatnashmasligi oqibatida sodir etilayotgan korrupsiyaviy huquqbuzarliklarning sabab va omillari.

Oliy ta'lim muassasasi talabalarining muntazam dars mashg'ulotlariga qatnashmasligi, ularni zarur bilim va ko'nikmalarni olaolmaslikka va bu esa korrupsiyaviy holatlarga olib kelmoqda.

Talabalarning dars mashg'ulotlariga dars mashg'ulotiga muntazam qatnashmasligini korrupsiyaviy jinoyatlarni keltirib chiaruvchi asosiy omillardan biri deb hisoblasak, davomat masalasini muhim korrupsiyaviy omilga aylanishiga quyidagi kichik omillar sabab bo'lmoqda:

a) dars mashg'ulotiga qatnashmagan talaba ta'lim muassasasi ma'muriyati tomonidan o'z vaqtida zudlik bilan profilaktik choralarni ko'rilmamasligi;

b) talablarni davomati yurtish eskirgan uillarda belgilanishi, davomatni olib borishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanilmasligi;

v) talabalarning davomati markazlashgan tartibda nazorat qilinmasligi, ya'ni birlamchi rahbarlarlar, ta'lim tizimini nazorat qiluvchi organlarda davomatni "online" nazorat qilish imkoniyati mavjud emasligi;

g) eng asosiysi talabalarini dars mashg'ulotiga qatnashish tartibi talabaning hoxish istagini inobatga olgan holda zamonaviy demokratik ta'lim tamoyillari asosida ishlab chiqilmagan.

V. Talabalarni bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik dissertatsiyasini tayyorlash va himoya qilishi bilan bog'liq korrupsiyaviy huquqbuzarliklarning sabab va omillari.

Oliy ta'lim muassasida bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik dissertatsiyasini yozish va muvaffaqiyatli topshirish eng muxim imtixonlardan biri hisoblanadi. Shu

sababli mazkur jarayondagi ayrim salbiy omillar korrupsiyaviy holatlarni keltirib chiqarmoqda.

Mazkur jarayonda korrupsiyaviy huquqbuzarliklar asosan uch xil usulda amalga oshirilmoqda:

– yozilgan bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik dissertatsiyasini himoya qilish sinovidan muvaffaqiyatli o'tkazib berish evaziga pora olish orqali;

– bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik dissertatsiyasini yozib berish va himoya qilish sinovidan muvaffaqiyatli o'tkazib berish evaziga pora olish orqali;

– bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik dissertatsiyasini yozib berish (bu asosan mas'ul ilmiy rahbar sifatida tayinlangan o'qituvchilar tomonidan amalga oshirilmoqda).

VI. Oliy ta'lim muassasasida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish va himoya qilish bilan bog'liq korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni sodir etilishining sabab va omillari.

Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish va himoya qilish jarayonida korrupsiyaviy holatlarni kelib chiqishiga sabab bo'lgan omillarni keltirib o'tamiz.

Birinchidan, ilmiy daraja berish tartib-taomillaridagi murakkabliklar, o'rinsiz talab va korrupsiyaviy normalar ta'lim sifatiga ta'sir etmoqda.

Xususan, ilmiy darajani himoya qilish uchun maxsus ilmiy nashr va xorijiy ilmiy jurnalda chet tilida ilmiy maqola chop ettirish, dissertatsiya natijalarini konferensiya materialini to'plamlarida chiqarish izlanuvchidan qo'shimcha mablag' talab qilish bilan birga ularni korrupsiyaviy harakatlarni sodir etishga undamoqda.

Ikkinchidan, oliy ta'lim muassasalarining ilmiy salohiyatini baholashda, hamon eskicha fikrlashdan voz kechilmagan, professor-o'qituvchilar umumiy sonini, ilmiy darajalilari soniga bo'lib chiqarish amaliyotidan foydalanib kelinmoqda.

Ilmiy salohiyatni belgilashda ilmiy ishlanmalar natijadorligi, ilmiy darajali pedagog kadrlarning ilm-fanga qo'shgan hissasi kabi jihatlar umuman hisobga olinmay qolingan.

Germaniya, Angliya, Avstriya, Shveysariya kabi Yevropa davlatlaridagi universitetlarining ilmiy salohiyati 53-90 foizni tashkil etsa, Rossiyada institut va universitetlarni akkreditatsiyadan o'tkazish uchun 55-60 foiz ilmiy salohiyat talab qilinadi.

Mamlakatimizda oliy ta'lim muassasalarining ilmiy salohiyati 34 foizni tashkil etgani holda, bu ko'rsatkich 31 ta oliy ta'lim muassasalarida 30 foizga ham yetmaydi. Ilmiy salohiyati eng past oliy ta'lim muassasalar qatorida 19% ko'rsatkich bilan Termiz davlat universiteti hisoblanadi.

Uchinchidan, ilmiy-tadqiqot faoliyatini muvofiqlashtirish, ilmiy darajali kadrlar tayyorlash hamda ilmiy-tadqiqot bilan shug'ullanayotgan professor-o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash ishlari talab darajasida tashkil etilmagan.

Xususan, so'nggi 10 yilda oliy ta'lim muassasalarining doktoranturalarida o'qib, dissertatsiya ishlarini himoya qilmagan doktorantlar hisobi yuritilmagan.

Oqibatda, budjet mablag'lari hisobiga o'qigan yuzlab doktorantlar uzoq yillar davomida dissertatsiya ishlarini himoya qilmasdan kelmoqda.

Jumladan, so'nggi 5 yilda 328 nafar yoki 35,6 foiz doktorantlar dissertatsiya ishlarini belgilangan muddatni buzgan holda himoya qilgan bo'lsa, 401 nafari yoki 43,6 foizi dissertatsiya ishlarini himoya qilmagan .

VII. Oliy ta'lim muassasasiga ishga qabul qilish va mehnat munosabatlari jarayonida korrupsiyaviy huquqbuzarliklarning sodir etilishining sabab va omillari.

Oliy ta'lim muassasalariga ishga qabul qilishda korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni sodir etilishiga sabab bo'layotgan omillar siftida.

Birinchidan, oliy ta'lim muassasasiga ishga qabul qilish va ishda bo'shatish vakolati muassasa rahbari vakolatiga tegishli bo'lib, mazkur vakolatni yagona shaxs qo'lida to'planishi salbiy oqibatlarga olib kelmoqda.

Ikkinchidan, oliy ta'lim muassasasiga ishga qabul qilishda "meritakratiya" prinsipi, ya'ni ochiqlik va shaffoflik tamoyillariga amal qilinmaydi.

VIII. Talabalar o'qish joyini ko'chirish, o'qish yo'nalishini o'zgartirish hamda o'qishga qayta tiklash jarayonida korrupsiya huquqbuzarliklarni sodir etilishining sabab va omillari.

Talabalar o'qish joyini ko'chirish, o'qish yo'nalishini o'zgartirish hamda o'qishga qayta tiklash jarayoni korrupsiyaviy huquqbuzarlik sodir etilishi ko'lami bo'yicha o'qishga kiritish va ta'lim jarayonidagi korrupsiyaviy huquqbuzarliklardan keyingi o'rinda turadi.

Mazkur huquqbuzarliklarni mavsumiy asosda sodir etilishi va talabalar uchun manfaatdorlik xususiyati yuqori bo'lganligi sababli pora yuqori miqdorni tashkil qiladi.

Mazkur jarayonda korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni sodir etilishiga sababchi bo'lgan omillar.

Birinchidan, talabalar o'qish joyini ko'chirish, o'qish yo'nalishini o'zgartirish hamda o'qishga qayta tiklash jarayonida jarayonlarning ochiq va shaffof tashkil etilmayotganligini ko'rsatmoqda.

Ikkinchidan, O'zbekisto Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 20 iyunda qabul qilingan "Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish, talabalarni ko'chirish, qayta tiklash va o'qishdan chetlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomlarni

tasdiqlash haqida”gi 393-sonli qarorida jarayon tartibi aniq ko’rsatilmaganligi korrupsiyaviy holatlarga olib kelmoqda.

Jumladan, “Oliy ta’lim muassasalari talabalari o’qishini ko’chirish, qayta tiklash va o’qishdan chetlashtirish tartibi to’g’risida”gi Nizomning 4-bandida, Oliy ta’limning turdosh ta’lim yo’nalishlari ro’yxati O’zbekiston Respublikasi Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va O’zbekiston Respublikasi ta’lim muassasalariga o’qishga qabul qilish bo’yicha Davlat komissiyasi tomonidan tasdiqlanishi belgilangan. Turdosh ta’lim yo’nalishini qarorda aniq ko’rsatilmasdan havolaki normaga yo’naltirilishi mazkur qarorda korrupsiyaviy holatlarni keltirib chiqaruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Mamlakatimiz rivojlanayotgan va dunyo hamjamiyatida o’z munosib o’rnini belgilayotgan bir paytda, Prezidentimiz ta’kidlab o’tganidek, faqatgina erishilayotgan yutuqlarimizga mahliyo bulish kayfiyatida bo’lmasdan, Vatanimizni yanada yuksaltirish maqsadida muammo va kamchiliklarga ham e’tibor berib, ularni aniqlab va o’z vaqtida bartaraf etishimiz lozim.

Oliy ta’lim sohasida korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni sodir etilishiga sababchi bo’lgan omillarni turli asoslarga ko’ra tasniflash mumkin.

Xususan, mazkur omillarni xususiyatlarni umumiyligiga ko’ra: iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va ma’daniy omillarga bo’lish mumkin. Har bir omillarni amaliy misollar yordamida ko’rib chiqish ularni tub mohiyatini anglashga yordam beradi.

Iqtisodiy omillar har doim har jabhada namoyon bo’ladi ta’lim sohasida ham bundan mustasno emas. Oliy ta’lim sohasida sodir etilayotgan ko’plab huquqbuzarliklarda iqtisodiy omillar yetakchi o’rin egallaydi. Masalan, oylik maoshini ko’tarish, oliy ta’lim muassasasini zarur moddiy-texnik ashyolar bilan ta’minlash, muassasada yangi binolar quyirish yoki mavjudlarini rekonstruksiya qilish holatlarini barchasi iqtisodiy omillar bilan bog’liq.

Siyosiy omillar korrupsiyaga qarshi kurashish borasida barcha sohalarga tasir qilgani kabi oliy ta’lim sohasida muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, amalda hukumat oliy ta’limni sohani “korrupsiyadan holi” tizimga aylantirish borasida ijobiy islohotlarni amalga oshirishda tashabbus ko’rsatmaganda, sohadagi korrupsiyaviy holatlarni yillab muhokma qilganimizda ham foydasi bo’lmas edi. Zero, barcha o’zgarish va islohotlar normativ huquqiy-hujjatlarni qabul qilish orqali amalga oshiriladi.

Ijtimoiy qo’llab-quvvatlash barcha sohalarda bo’lgani kabi oliy ta’lim sohasida ham mavjud. Oliy ta’lim muassasalariga kirishda ijtimoiy qo’llab-quvvatlash maqsadida 10 ta toifa bo’yicha imtiyozlar berilgan bo’lib, bular bir qarashda ijobiy qo’llab-quvvatlash bo’lish mumkin, biroq ushbu imtiyozlarga ega bo’lish jarayonida korrupsiyaviy holatlarga yo’l qo’yilishiga olib kelmoqda.

Ma'daniy omillar korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega, chunki aholida korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabat shakllantirish samarali choralardan biri hisoblanadi. Prezidentimizning 2020 yil 24 yanvar kuni Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomasida, korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinmas ekan, jamiyatimizning barcha a'zolari, ta'bir joiz bo'lsa, "halollik vaksinasi" bilan emlanmas ekan, o'z oldimizga qo'ygan yuksak marralarga erisha olmaymiz. Biz korrupsiyaning oqibatlarini bilan kurashishdan uning barvaqt oldini olishga o'tishimiz kerak, deb ta'kidlab o'tdilar.

Nazorat savollari:

1. Nima uchun tegishli hujjat "normativ-huquqiy hujjat" deb ataladi? "Normativ hujjat", "huquqiy hujjat" va ular birikmasi bo'lgan "normativ-huquqiy hujjat" tushunchalarining o'zaro nisbati qanday?
2. Nima uchun ba'zan O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini Asosiy qonun deb ataymiz? Bunday ta'rif uchun yuridik asos mavjudmi?
3. Normativ-huquqiy hujjatlarning qanday turlari mavjud?
4. Qonunosti hujjatlar deganda nima tushuniladi?
5. Qonunosti hujjatlarining turlariga qanday hujjatlar kiradi?
6. Farmon, qaror, farmoyish, buyruq, yo'riqnoma tushunchasini izohlang.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlarining qabul qilinishini tushuntirib bering.
8. Vazirlar Mahkamasi qabul qiladigan normativ-huquqiy hujjatlarga nimalar kiradi?
9. Fuqaroligi bo'lmagan shaxslar bilim olish huquqiga egami?
10. Davlat ta'lim standartlari va ularning mazmunini izohlang.
11. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni haqida nimalarni bilasiz?
12. O'zbekiston Konstitutsiyasining ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdagi ahamiyati nimalardan iborat?
13. Oliy ta'lim borasida "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda qanday normalar belgilangan?
14. Nima uchun oliy ta'lim sohasi "Korrupsiyasiz soha" deb belgilandi? Bundan qanday maqsadlar ko'zlangan?
15. "Oliy ta'lim korrupsiyasiz soha" qaysi normativ akt asosida joriy etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-sonli Qonuni.

2. O'zbekiston Respublikasi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni 2017 yil 3 yanvar // «Xalq so'zi» gazetasi

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi 4947-sonli Farmoni.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 aprel "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli Qarori.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

Internet saytlar:

7. <http://edu.uz> – O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.

8. <http://lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

9. <http://bimm.uz> – Oliy ta'lim tizimi pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy-metodik markazi.

10. <http://ziyonet.uz> – Ta'lim portali Ziyonet.

11. <http://natlib.uz> – Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi.

2-MAVZU: KREDIT TIZIMI ASOSIDA TA'LIM JARAYONLARINI TASHKIL ETISH.

Reja:

1. Xorijiy davlatlardagi kredit ta'lim tizimlari.
2. Kredit-modul tizimining afzallik va muammoli jihatlari.
3. Kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini rejalashtirish, tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlari.
4. Kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati.

Tayanch tushunchalar: *Bolonya jarayoni, ECTS, USCS, CATS, UCTS, kredit, bakalavriat, magistratura, doktorantura, ikki bosqichli bakalavriat, ta'lim dasturi, o'quv dasturi, sillabus, o'quv kursi, lektor, tyutor, o'quv rejasi, akademik kalendar, majburiy va tanlov fanlari, fanning qisqa mazmuni, GER, Office Hours, kredit-soat, fanlarga yozilish, Registrator ofisi, GPA, transkript, edvayzer, talabaning shaxsiy o'quv rejasi, ishchi o'quv reja, kurs siyosati, ma'lumotnoma-ko'rsatkich, o'qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ishi, talabaning mustaqil ta'limi, fan kodi, "teaching" va "learning" ta'lim formati.*

2.1. Xorijiy davlatlardagi kredit ta'lim tizimlari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasi"da milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta'lim milliy tizimining sifati oshishiga, Bolonya jarayoni ishtirokchi-mamlakatlari diplomlarini o'zaro tan olishga, o'qituvchi va talabalar bilan almashuv dasturlarini amalga oshirishga ko'maklashuvchi 1999-yil 19-iyundagi Bolonya deklaratsiyasiga qo'shilish masalasini ko'rib chiqish belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da oliy ta'lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o'qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta'lim yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o'quv rejalarida amaliy ko'nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning 2020 yil

24 yanvardagi Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomasida 2020 yilga "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" deb nom berishning taklif etilishi, maktab bitiruvchilarini oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini bosqichma-bosqich oshirib borish, ta'lim yo'nalishlari va o'qitiladigan fanlarni qayta ko'rib chiqish, mutaxassislikka aloqasi bo'lmagan fanlar sonini 2 barobar qisqartirish, oliy ta'limda o'quv jarayoni kredit-modul tizimiga o'tkazish, qator oliy ta'lim muassasalarini o'zini o'zi moliyaviy ta'minlashga o'tkazish, ta'lim sohasini to'liq raqamlashtirish, davlat-hususiy sheriklik mexanizmlarini ta'lim sohasiga ham keng tatbiq etish masalalari shu kunning dolzarb masalalari ekanligi ta'kidlab o'tilgan.

Ushbu murojaatnomada birinchi o'ringa xalqning bilim darajasini oshirish masalasi qo'yilgan, bu esa millatning raqobatbardoshligini belgilovchi omil hisoblanadi. Shu sababli, tabiiyki, ushbu hujjatda zamonaviy talablar va jahon standartlariga javob beradigan milliy ta'lim tizimini yaratish muammosining elementlari ham o'z aksini topgan.

1999 yilda 29 ta davlat tomonidan Bolonyada yagona ta'lim muhitini yaratish jarayonida ishtirok etish haqidagi Deklaratsiya imzolandi. Uning maqsadi taqqoslanadigan darajalar tizimini qabul qilish, akademik va kasbiy tan olishni yengillashtirish va bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlarini ta'minlashga qaratildi. Bolonya jarayoni barcha davlatlar uchun ochiq bo'lib, bugungi kunga kelib ishtirokchi davlatlar soni 50 ga yaqinlashib qoldi.

Bolonya deklaratsiyasini imzolagan barcha davlatlar oliy ta'limning ikki bosqichli (bakalavriat – 3-4 yil, magistratura – 1-2 yil) tizimiga o'tishgan. Oliy ta'limdan keyin doktor (3-4 yil) darajasini olishga imkon yaratiladi.

Xorijda ECTS (European Credit Transfer System) tizimi ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Har bir o'quv faniga yuklama hajmidan, kelgusidagi kasbiy faoliyati uchun muhimligidan kelib chiqib kredit bali belgilanadi. Talaba har bir fanni muvaffaqiyatli o'zlashtirgan taqdirda belgilangan kreditlarni oladi va bu kreditlar yig'indisi unga mos bo'lgan bakalavr yoki magistrlik darajasini olishga imkon beradi.

Xo'sh, kredit-modul tizimi nimani nazarda tutadi? Bugungi kunda ta'lim dasturlarini amalga oshirish uchun dunyo tajribasida kredit tizimi deb nomlangan amaliyotdan keng foydalaniladi. Kredit tizimi o'z ichiga ta'lim va uning uchun sarflanadigan umumiy mehnat xarajatlari miqdorini qamrab oladi. Jahon amaliyotida Amerika Qo'shma Shtatlari kredit tizimi (USCS), Kreditlarning to'plash va o'tkazishning Britaniya tizim (SATS), Yevropa kredit tizimi (ECTS), Universitet kreditlarini o'tkazishning Osiyo - tinch okeani tizimi (UCTS) eng keng tarqalgan tizimlar hisoblanadi.

"Kredit soat" tizimi dastlab AQShda paydo bo'lgan va takomillashgan. 1969

yilda Garvard universiteti Prezidenti, Amerika ta'limining atoqli namoyandasi Charlz Eliot birinchi bo'lib "kredit-soat" tushunchasini kiritdi va 1870-1880 yillar davomida fan hajmini kredit-soatlarda o'lchashga imkon beruvchi tizimni joriy qildi. 1892 yildan "kredit-soat" tizimini joriy qilishning ikkinchi bosqichi boshlandi. Bunda AQSh milliy ta'lim qo'mitasi "kollej-maktab" bo'g'inini yaxshilash, o'rta maktablarda o'quv dasturlarini standartlash maqsadida nafaqat kollejlarda, balki o'rta maktablar uchun ham "kredit" tushunchasini joriy qildi va keyinchalik bakalavriat dasturlari mazmunini baholashning kredit tizimini magistratura va doktorlik ta'lim bosqichlarigacha kengaytirdi.

Bakalavr darajasini (Bachelor of Arts - BA yoki Bachelor of Science - BSc) olish 4 yil o'qishni nazarda tutadi. Bu davr ichida talaba o'rtacha har biri 3 kreditlik 40 tacha fanni o'zlashtirishi zarur bo'ladi. Birinchi va ikkinchi yil tayanch bilimlarni olish uchun ajratiladi (ta'minan, 60-68 kredit) va u oraliq daraja (Associates) bilan yakunlanadi, uchinchi va to'rtinchi yillar mutaxassislik fanlarini jadal o'rganishga bag'ishlanadi va bu jarayon malakaviy imtihon bilan tugallanadi.

Oliy ta'limning ikkinchi bosqichi (Graduate Level) – bu o'rta hisobda ikki yillik o'qish natijasida magistr darajasini (Master of Arts - MA yoki Master of Science - MSc) olish uchun mo'ljallangan magistrlik dasturlaridir.

Yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashning ikkinchi bosqichi va uchinchi pog'onasi – doktorlik dasturlari bo'yicha o'qish bo'lib, u tor mutaxassislikga o'qish va mustaqil ilmiy izlanuvchilikga yo'naltirilgan.

Darajani olish uchun talaba belgilangan miqdordagi kredit-soatlarni to'plashi zarur. AQSh da qabul qilingan USCS (US Credit System) tizimida kredit-soat – bu o'qish vaqtiga asoslangan o'lchovdir. Masalan, bakalavriatda 1 kredit-soat talabaniing semestr davomida har haftadagi 1 akademik soat auditoriya ishiga teng. Bundan tashqari har bir auditoriya mashg'ulotiga 2 soat (100 minut) mustaqil ish qo'shib beriladi. Magistraturada, va ayniqsa doktoranturada bu mehnat hajmida mustaqil ishning hissasi ko'payib borishi nazarda tutiladi.

AQSh da bakalavr darajasini olish uchun 4 yilda kamida 120 kredit-soat, magistr uchun 1-2 yilda mos ravishda 30-60 kredit-soat, doktorlik dasturlarida esa 3-4 yilda mos ravishda 60-90 kredit-soat to'plash talab etiladi.

Oliy ta'lim tizimida kredit-soat tushunchasi dars jadvalini tuzish, GPA o'rtacha ballini hisoblash, kafedralar, o'qituvchilar va talabalarining yuklamasini aniqlash uchun asos hisoblanadi.

USCS tizimi Amerika talabalarining mobilligini oshiradi, chunki bir universitetda olingan kreditlar boshqalarida ham hisobga olinadi va talabalar o'qishlarini bir oliy o'quv yurtidan boshqasiga sinov birliklarini saqlagan holda ko'chirishlari mumkin. Bunday amaliyot qoldirilgan o'qish va o'qishga tiklash

jarayonlarini o'zaro bog'lash uchun ham qo'llaniladi.

Ispaniyada universitet ta'limi ko'p pog'onali bo'lib quyidagi davrlarni o'z ichiga oladi:

- birinchi ta'lim davri: u kamida 3 yil davom etadi va 180-270 ispan kreditlariga teng bo'ladi;

- birlashtirilgan birinchi va ikkinchi davrlar: 4-5 yilga mo'ljallangan bo'lib (tibbiyot mutaxassisliklari uchun 6 yil), birinchi davr - 2-3 yil, ikkinchisi - 2 yil davom etadi. Ko'rsatilgan 4,5 va 6 yilda talabalar 300-500 kredit to'plashadi.

- ikkinchi davr – yakka tartibda;

- uchinchi davr – doktorantura.

Birinchi davr yakunida talabalarga Diplomado, Arquitecto Tecnico va Ingeniero Tecnico kabi akademik darajalar berilishi mumkin. Ikkinchi davr yakunida esa - Licenciado, Arquitecto yoki Ingeniero Superior darajalari berilishi mumkin. Doktorlik darajasi uchinchi davrda o'qishni yakunlagan va dissertatsiyani muvaffaqiyatli himoya qilgan talabalarga beriladi.

Ispaniyada "kredit"ni aniqlashga o'zgacha yondashiladi – har bir kredit 10 soat auditoriya mashg'ulotlariga mos keladi, to'plangan kreditlar yig'indisiga qarab talabani o'zlashtirishi baholanadi. Talabalar tomonidan nazariy va amaliy mashg'ulotlar bo'yicha alohida kreditlar to'planadi, ularni hatto auditoriya mashg'ulotlaridan tashqari boshqa o'quv ishlarini bajarib ham olish mumkin.

Shvesiyada 1 shved krediti universitetda 1 hafta o'qishga teng deb qabul qilingan. Bu tizim o'quv rejalarini tuzishni va talabalarning bajargan o'quv soatlarini hisoblashni yengillashtirish uchun joriy etilgan. Shvesiya universitetlarida o'quv yili 40 hafta davom etadi va kuzgi hamda bahorgi semestrlardan iborat bo'ladi. Shunday qilib, talaba o'quv yili davomida ma'ruza, yakka tartibdagi ishlar va boshqa ishlarni ham qo'shib hisoblaganda 40 kredit to'playdi.

Bakalavr darajasini olish uchun 3 yillik o'qish davomida 120 kredit olish kerak. Magistraturada o'qish 1-1,5 yil (60 kredit), doktoranturada esa – 2-4 yil davom etadi.

Shvesiya kreditlarini Yevropa ECTS kreditlari bilan taqqoslash uchun ular 1,5 ga ko'paytiriladi. Masalan bakalavriatdagi 120 Shvesiya krediti 180 ECTS kreditiga, magistraturadagi 60 Shvesiya krediti - 90 ECTS kreditiga teng bo'ladi.

Shvesiya universitetlarida ta'lim jarayonlari ma'ruzalar, seminarlar, bahs-munozaralar (o'qituvchi ishtirokida yoki ishtirokisiz) shaklida tashkil qilinadi. Har bir kurs yakunida imtihon seminarlari, auditoriyada topshiriqlarni bajarish va yozish ko'rinishidagi imtihonlarni topshirish nazarda tutiladi.

Belgiyada kredit ta'lim tizimi Yevropa ECTS kredit tizimlariga moslashtirilgan va halqaro hamkorlik doirasida qo'llaniladigan ko'rinishda taqdim etilgan.

Buyuk Britaniyada ta'lim tizimi Birlashgan Qirollikning CATS (Credit

Accumulation and Transfer Scheme/System – Kreditlarni to‘plash va ko‘chirish sxemasi/tizimi) tizimiga asoslangan bo‘lib, uning maqsadi ko‘p sonli malaka hujjatlari tizimini har bir tur uchun alohida kreditlar belgilash orqali tartibga solish va yagonalashtirishdir. CATS tizimi Birlashgan Qirollikda, Janubiy Afrikada va Yangi Zelandiyada keng tarqalgan.

CATS bo‘yicha akademik yil 1200 shartli o‘quv soatlari yoki 120 kreditni o‘z ichiga oladi, 1 britaniya krediti 10 shartli o‘quv soatlariga teng. Shartli o‘quv vaqti deyilganda, talaba fanni o‘zlashtirishi uchun sarflaydigan soatlar miqdori tushuniladi. Shartli vaqt auditoriya mashg‘ulotlari, asosiy amaliy ishlar, loyiha ustida ishlash, mustaqil ta‘lim mashg‘ulotlarini, imtihonlarga tayyorgarlik va ularni topshirish kabi faoliyatlarni, ya‘ni barcha turdagi o‘zlashtirish uchun zarur bo‘lgan o‘quv faoliyatlarini o‘z ichiga qamrab oladi.

Britaniya universitetlarida bakalavr darajasini olish uchun 3 yil davomida 360 britaniya kreditlarini qo‘lga kiritish kerak. To‘rtinchi yil talabalarga “imtiyozli bakalavr” (Bachelor with Honours) darajasini olishga imkon beriladi.

20-asrning so‘nggi o‘n yilliklarida Yevropada oliy o‘quv yurtlarining halqaro ta‘lim dasturlaridagi ishtiroki muhim masalaga aylandi, oliy ta‘lim o‘quv dasturlarini internatsionallashtirish taraqqiyotning dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoldi. 1987 yilda Yevropa Ittifoqi asos solgan talabalar almashishning ERASMUS (European Community Action Scheme for Mobility of University Students) ta‘lim dasturi eng namunali deb topilib asos sifatida qabul qilindi va Yevropaning 12 ta davlatida joriy etildi. To‘plangan tajribalar qayta ishlanib barcha yosh guruhlari ta‘limiga ixtisoslashgan yangi SOCRATES dasturi uchun asos sifatida qabul qilindi. Bu dastur 2006 yilgacha rejalashtirildi va 31 davlatda amal qildi. Bulardan tashqari, Yevropada talabalar almashish dasturi bo‘yicha Yevropaning ilm-fan va universitetlar beshigi sifatidagi mavqeini mustahkamlashga yo‘naltirilgan Leonardo Da Vinci va Tempus-Tasis ta‘lim dasturlari amalga oshirildi.

Bu dasturlarni amalga oshirishda Yevropada turli xillik va o‘zaro mos kelmaslik holatlari yuzaga chiqdi, umumlashtirishda qiyinchiliklar paydo bo‘ldi. Shunday instrument ishlab chiqish zarur edi, u milliy ta‘lim tizimlarini amalda yaqinlashtirishi, moslashuvchan va shaffof qilishi, ta‘limdagi hujjatlar esa – oson taqqoslanadigan bo‘lishi kerak edi. Bunday tizim sifatida ERASMUS dasturining tajriba loyihasi sifatida yuzaga kelgan va 1989-1995 yillarda 6 yil davomida eksperimental tekshiruvdan o‘tgan ECTS (European Credit Transfer System) tizimi tan olindi. Unda Yevropaning 145 ta oliy o‘quv yurti ishtirok etdi.

1999 yilning iyunida 29 ta Yevropa davlatlarining ta‘lim vazirlari Bolonya deklaratsiyasini imzolashdi, unda asosiy e‘tibor ECTS va umumevropa diplom

ilovasiga qaratildi. Bunda ECTS ning vazifasi etib 2010 yilda yagonalashtirilgan oliy ta'lim tizimini yaratish emas, balki xalqaro "shaffoflik" ka erishish va mavjud ta'lim tizimlarini va malakalarini davlatlar va oliy o'quv yurtlarining ta'lim siyosati sohasidagi avtonomligini saqlab qolgan holda moslashtirish belgilandi. Hozirgi kungacha deyarli barcha Yevropa davlatlari o'z milliy oliy ta'lim tizimlarida islohotlar o'tkazishdi, kredit ta'lim tizimini joriy qilishdi. Biroq, ular milliy ijtimoiy-iqtisodiy masalalar yechimiga qaratilganligi sababli o'zaro jiddiy farq qilishadi. Har bir davlat o'zining noyob ta'lim tizimini, milliy, tarixiy va madaniy an'analarini saqlab qolishga harakat qilgan.

Shunday qilib, Yevropada mantiqan rad etib bo'lmaydigan, maksimal darajada yaqinlashish va milliy tizimlarning baholash shkalalarini umumevropa andozasi bo'yicha tenglashtirish uchun zarur bo'lgan ECTS tizimi paydo bo'ldi. Unga ko'ra Yevropa krediti – tyutor va talaba kontakt soatlari hajmining shartli birligi hisoblanadi. O'rta hisobda bir o'quv yilida talaba 60 Yevropa kreditlarini to'plashi shart.

Yevropa, Amerika va Britaniya sinov birliklari tizimi bilan bir qatorda Osiyo-Tinch Okeani regionida uchun UCTS (University Credit Transfer System) universitet kreditlarini o'tkazish tizimi ham mavjud. Bu tizimga regionning yirik davlatlari, masalan, Yaponiya va Xitoy umuman qo'shilishmagan. Bu loyihaning tajriba sxemasi 5 yilga (1999-2004 yy.) mo'ljallangan edi. Uning maqsadi UMAP (Osiyo-Tinch okeani regionida universitetlar mobilligi) tashkiloti tomonidan regionda va UMAP faoliyat sohasiga kiruvchi hududlarda va dunyoning boshqa regionlaridagi davlatlar bilan birgalikda xorijiy oliy o'quv yurtlaridagi olingan kreditlarni kafolatli tan olish orqali talabalar almashinuvini samarali yo'lga qo'yishga yordam ko'rsatish edi.

UCTS kreditlar shkalasi xuddi ECTS niki kabi bir akademik yil uchun 60 kreditni tashkil qiladi (semestrda – 30). UCTS kreditlar shkalasi faqat konvertatsiyalash shkalasi sifatida ishlatiladi. U qabul qiluvchi va o'qishga jo'natuvchi oliy o'quv yurtlaridagi mavjud kreditlar tizimini (yoki o'quv yuklamasini o'lchashning boshqa turlarini) almashtirish uchun mo'ljallanmagan.

UCTS tizimi, akademik yil uchun 60 kredit va ECTS baholash shkalasi joriy etilganligi sababli ECTS modeliga asoslangan bo'lib, u ECTS modelining soddalashtirilgan varianti hisoblanadi. UCTS tizimi institutlar o'rtasida faqat talabalarning yuklamalari va baholarini tan olish va o'tkazish maqsadida ishlab chiqilgan, u muayyan institutdagi mavjud tizimni almashtirishni nazarda tutmaydi. UCTS tizimida fakultet vakili faqat UCTS dan foydalanish bo'yicha umumiy tavsiyalar beradi va oliy o'quv yurtlari o'rtasida muloqot yurituvchi shaxs hisoblanadi. Talabaning o'zi shaxsiy xorijiy ta'lim dasturini tuzadi. Talaba dasturni

tuzib bo'lganidan so'ng o'qishga jo'natuvchi va qabul qiluvchi institutlar muayyan dasturdagi fanlarni o'rganish uchun talabaga beriladigan kreditlarga nisbatan o'zlarining roziliklarini ma'lum qilishadi.

UMAP talabalar almashinuvi shartlari batafsil ifodalangan ikki tomonlama kelishuvlarni tuzishda universitetlarga yordam beradi va ularni qo'llab-quvvatlaydi.

Xuddi ECTS dagi kabi UCTS da ham, asosiy maqsad talabaning xorijda olgan kreditlarini o'qishga jo'natuvchi institut tomonidan qayta qabul qilinishini kafolatlash va shu orqali UMAP ning samarasini oshirish hamda talabalarning mobilligini oshirishga qaratilgan.

Yaponiya sinov birliklari tizimi amerikaning USCS tizimi asosiga qurilgan bo'lib, uning faqat bitta farqli jihati – "kredit-soat" tushunchasi "sinov birliklari" (units) atamasi bilan almashtirilganligidir. Shuni ta'kidlash joizki, AQSh ning bir nechta universitetlari, xususan Massachuset texnika universiteti ham ushbu atamadan foydalanadi. Yaponiyalik talaba bakalavr darajasini olishi uchun universitetda 4 yil o'qishi kerak, undan 2 yili – keng umumta'lim tayyorgarlik, keyingi 2 yil – mutaxassislik bo'yicha ta'lim. Fanlar majburiy va tanlov fanlariga bo'linadi.

Shunday qilib, Yaponiyada bir sinov birligi talaba semestr davomida biror fanni har haftada bir soat o'qishini va bakalavr darajasini olishi uchun 146 sinov birligi to'plashi zarurligini anglatadi.

Yaponiyada oliy ta'limdan keyingi ta'lim ikki bosqichdan iborat: "master course" – 2 yil davom etadi va magistrlik darajasini olish bilan yakunlanadi va "doctor course" – 3 yil davom etadi va doktor darajasini olish bilan yakunlanadi.

Magistr darajasini olish uchun talaba 30 sinov birligi to'plashi (bunda tanlov fanlari ilmiy rahbar bilan kelishib olinadi) va diplom ishini yozishi kerak. Doktorlik darajasini olishi uchun magistrlik darajasini olgandan so'ng 3 yil davomida ilmiy rahbari nazoratida ilmiy ish bilan shug'ullanishi, bitiruv imtihonlarini topshirishi va doktorlik dissertatsiyasini himoya qilishi zarur.

Xitoy ta'lim tizimini Chinxua universiteti, Pekin davlat universiteti, Pekin texnika universiteti, Jilian universitetlari misolida o'rganish shuni ko'rsatadiki, Xitoy Xalq Respublikasida Amerika ta'lim tizimiga o'xshash uch darajali ta'lim tizimi qabul qilingan. Bakalavr darajasini olish uchun 120 kreditni, magistr darajasini olish uchun – 30-60 kreditni qo'lga kiritish kerak. O'quv yili ikki semestrga ajratilgan va 1-sentabrdan boshlanadi. Biroq, semestr davomiyligi Amerika tizimidan farq qilib 20 haftani tashkil qiladi. Universitetlarda o'qish 4-5 yil, tabiiyot universitetlarida – 7-8 yil va kasbiy-texnik maktablarda – 2-3 yilni tashkil etadi.

Shunday qilib, yuqorida keltirilganlardan ko'rish mumkinki, nafaqat

davlatlarning ta'lim tizimlarida, balki "kredit" atamasini tushunish va uni talqin qilishda ham sezilarli farqlar mavjud. Agar Yevropa krediti o'z hajmi bo'yicha barcha auditoriyadagi kontakt soatlarni va undan tashqaridagi soatlarni aks ettirsa, Amerika kredit soati qat'iy ravishda faqat auditoriyadagi kontakt soatlarni o'zida ifodalaydi va talaba ikki barobar ko'proq mustaqil shug'ullanishini, shu jumladan o'qituvchi rahbarligi ostida ham mustaqil shug'ullanishini nazarda tutadi.

Yevropa kreditlarida doim talaba qancha vaqt auditoriyada shug'ullanishi haqidagi masala ochiq qoladi, va bu raqam fan, o'qituvchi yoki universitetga qarab o'zgarishi mumkin. 2004 yilning aprelida Ednet ta'lim tarmog'i tomonidan o'tkazilgan "Ta'lim bozorini globallashtirish: Markaziy Osiyo universitetlari reformalari" mavzusidagi 4-Xalqaro anjumanda 1 ECTS krediti - auditoriya mashg'ulotlari, kollokviumlar, anjumanlar, kutubxonalaridagi bahs-munozaralar, tashqi tadbirlar va shu kabida qatnashishni, ya'ni barcha turdagi kontakt mashg'ulotlarini ham hisobga olgan holda 24-36 ish soatlariga teng degan xulosaga kelingan. ECTS tizimida taxminan 60 kredit – bir akademik yil, 30 kredit – bir semestr, 20 kredit – bir trimestrdagi ta'limga mos keladi. Amerika krediti (bir semestrda auditoriyadagi 12-18 soat mashg'ulotga teng) bilan taqqoslash uchun aytish mumkinki, Yevropa davlatlarida talabalar taxminan xuddi shuncha miqdorda auditoriyada shug'ullanishadi, qolgan vaqtni o'qituvchi rahbarligidagi mustaqil ish deb hisoblash mumkin. ECTS kredit – fanning o'quv yuklamalarini o'zlashtirish uchun mehnat sarfini ifodalaydi, ish soatlari deganda esa – barcha turdagi kontakt soatlar tushuniladi, deb aytish mumkin.

Kredit tizimlarining yuzaga kelgan keng qamrovli diversifikatsiyasi sharoitida ECTS tizimi ko'p millatli Yevropa an'alarini inobatga olgan holda turli ta'lim tizimlarini yaqinlashtiradi. O'zbekistonda kredit ta'lim tizimiga asoslangan milliy modelni ishlab chiqishda, Yevropa ECTS krediti va Amerika kredit soatlari tizimlarining yutuqlarini inobatga olgan holda yuqori ta'lim sifatini va dunyo ta'lim jarayonlariga integratsiyalashish uchun ishonchli asosni tanlash maqsadga muvofiqdir.

Yuqorida keltirilgan dunyo ta'lim tizimlari tahlilidan kelib chiqib Amerika kreditlari (USCS) ni Yevropa (ECTS) va Osiyo-Tinch Okeani (UCTS) kreditlariga aylantirish ancha oson: 1 Amerika kredit-soati = 1 Xitoy krediti = 1 Yapon sinov birligi = 2 Yevropa krediti = 2 Osiyo-Tinch Okeani krediti = 4 Britaniya krediti.

Kredit ta'lim tizimini o'rganish va tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, dunyoning turli davlatlarida u o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shunga qaramasdan, kredit ta'lim tizimining samarasi va maqsadga muvofiqligi uning ko'plab dunyo davlatlari ta'lim tizimlarida ko'proq tarqalganligi bilan asoslaniladi, chunki ta'lim dasturlarining talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi ijodiy

faollikni va bilim olishga o'zini safarbar qilishga, oxir-oqibat ta'lim sifatini oshirishga imkon beradi.

2.1. Kredit-modul tizimining afzallik va muammoli jihatlari.

Kredit-modul tizimiga o'tishda bir qator muammoli jihatlarga e'tiborimizni qaratishimiz va bu tizimning afzallik jihatlari uchun urg'u berish maqsadga muvofiqdir.

Ma'lumki, talabani umumiy yuklamasi auditoriya va mustaqil ta'lim yuklamalaridan iborat. Amaldagi ta'lim tizimida auditoriya yuklamalariga katta e'tibor qaratilib kelinmoqda, lekin mustaqil ish turlari hali ommalashmagan. Kredit tizimida eng avvalo talabani mustaqil ishiga jiddiy e'tibor qaratiladi.

Kredit bu baho emas, balki ish hajmi hisoblanadi. Masalan, talaba 5 kreditlik fanni o'zlashtirgan bo'lsa, u 5 kredit hajmidagi ishni bajargan hisoblanadi, ya'ni u ushbu fanning ma'ruzalarida, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarida qatnashgan, mustaqil ish topshiriqlarini bajargan hisoblanadi. Demak, bu fanni o'zlashtirgan talaba uni qanday bahoga o'zlashtirganidan qat'iy nazar u 5 kreditni qo'lga kiritadi.

Kredit-modul tizimining mazmun-mohiyatini ochib berishda uni faqat "kredit" va "modul" atamalarini orqali izohlash yetarli bo'lmaydi. Bu atamalar uni ixcham nomlash uchun qo'llanilgan, xolos. Biz kredit-modul tizimining mohiyatini boshqacha usulda ochib bermoqchimiz. Ya'ni, biz kitobning yaratilishiga asos bo'lgan tamoyillar, kredit-modul tizimining amaldagi ta'lim tizimidan farq qiluvchi jihatlari haqida to'xtalib o'tamiz.

Avval ta'kidlab o'tilganidek, kredit-modul tizimining asosiy tamoyillari va elementlari qisman O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq qilingan. Shunday ekan, biz bu yerda kredit-modul tizimining faqat biz uchun yangi bo'lgan va amaldagi ta'lim tizimida mavjud bo'lmagan quyidagi 10 ta muammoli jihati va afzalliklari haqida fikr yuritimiz va zarur joylarda amalga oshirishning imkoni bo'lgan takliflarimizni keltirib o'tamiz.

1) Oliy ta'limning samaradorligi. Amaldagi ta'lim tizimida talabalar 1-kursdan boshlab yo'nalishlar va ular ichida tarmoqlar bo'yicha ajratilib ixtisoslik fanlarini o'qishni boshlashadi. Ya'ni, biz talabani hali abituriyentlik paytidayoq tanlovdan mahrum qilib ixtisoslikka birlashtirib qo'yamiz.

Kredit-modul tizimida esa eng avvalo talabaga tanlov imkoni beriladi. Tanlov fanlari semestrda semestrga oshib boradi.

Ilg'or xorij tajribasi shuni ko'rsatadiki, bakalavriatni ikkita bosqichga ajratish orqali, 1-2 kurslarda tayanch fanlarni, 3-4 kurslarda esa tanlov asosida ixtisoslik fanlarini o'qitish mumkin. Demak, endilikda kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish uchun 4 yil emas, 2 yil yetarli bo'ladi. Bu esa oliy ta'limning ish unumini, samaradorligini 2 barobar oshiradi.

2) “Talaba-o‘qituvchi” nisbati. Hozirgi kunda O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimida maxsus fanlarni past kurslardan boshlab rejalashtirish, o‘quv rejalardagi takrorlanadigan fanlarni har xil mutaxassisliklar bo‘yicha alohida o‘qitish, auditoriya soatlari hajmini oshirish kabi holatlar mavjud. Bunday jarayonlar o‘quv yuklamalarining keskin oshishiga sabab bo‘ladi.

Biroq, biz bilamizki oliy o‘quv yurtida bitta o‘qituvchiga to‘g‘ri keladigan yuklama hajmi oliy o‘quv yurti bo‘yicha umumiy o‘quv yuklamasi hajmini talabalar soni asosida hisoblangan o‘qituvchilar soniga bo‘lish orqali aniqlanadi. Ya‘ni, o‘qituvchilar shtati o‘quv yuklamalari asosida belgilanmaydi, balki talaba-o‘qituvchi nisbati orqali belgilanadi. Oliy o‘quv yurti bo‘yicha umumiy o‘qituvchilar soni aniqlangandan so‘ng, ushbu asosda kafedralar shtatini shakllantiriladi, bunda esa kafedra o‘quv yuklamalari hajmiga asoslaniladi.

Kredit-modul tizimida talaba-o‘qituvchi nisbati 16:1 va undan ham yuqori bo‘lishi ko‘zda tutiladi. Bunga auditoriya yuklamalarini kamaytirish, talabaning mustaqil ishi hajmini oshirish, o‘quv rejalarni unifikatsiyalash, darslarni katta auditoriyada tashkil qilish orqali erishish mumkin.

3) Talabaning mustaqil ish turlari. Ochig‘ini tan olishimiz kerak, biz asosan “talabani qanday o‘qitishimiz kerak?”, degan muammo ustida bosh qotiramiz. Kredit-modul tizimida esa “talaba qanday o‘qishi kerak?” degan muammo ko‘ndalang qo‘yiladi. Buni batafsil izohlab o‘tamiz.

Amaldagi ta‘lim tizimida asosan auditoriyadagi darslarga ko‘proq e‘tibor beriladi, talabaning mustaqil ishiga esa jiddiy e‘tibor qaratilmaydi, chunki bu faoliyat turi chuqur o‘rganilmagan.

Kredit-modul tizimida esa fan moduli tarkibidagi “O‘qituvchi Rahbarligidagi Talabaning Mustaqil Ishi” (O‘RTMI) va o‘qituvchiga bog‘liq bo‘lmagan “Mustaqil Ta‘lim” (MT) muhim ahamiyat kasb etadi. O‘RTMI ga keyslar, topshiriqlar, intervyu, krossvord, viktorina, esse, dayjest, taqdimot, hisob ishi, hisob-chizma ishi, kurs loyihasi, kurs ishi, ilmiy izlanishlar, fan to‘garaklarida qatnashish va h.k.larni misol qilib keltirish mumkin. Bunday faoliyat turlariga rahbarlik qilish uchun alohida o‘quv yuklamalari joriy etilishi maqsadga muvofiq. MT ga esa vodkastlar, o‘rgatuvchi testlar, virtual trenajyorlar, FAQ, forumlarni misol qilib keltirish mumkin. O‘RTMI va MT turlari ro‘yxatini, glossariylarni, ularni qo‘llash bo‘yicha uslubiy qo‘llanmalarni zarur darajada shakllantirishimiz mumkin, lekin eng asosiy masala – har bir fan bo‘yicha o‘ziga xos O‘RTMI va MT turlarini ishlab chiqishdir. Ayniqsa, ushbu mustaqil ish turlarini masofaviy ta‘lim platformalarida shakllantirish shu kunning eng dolzarb muammolaridan biridir. Bu jarayonlarni ilg‘or pedagoglarning tajribalarini ommalashtirish orqali jadallashtirish mumkin.

Gapning qisqasi, talabaning mustaqil ishlashini tashkil qilmas ekanmiz, har

qanaqasiga urinmaylik, ishlarimizning samarasi bo'lmaydi.

4) O'quv rejalarning mosligi. Hozirgi kunda O'zbekiston oliy ta'lim tizimida bir xil yo'nalishdagi o'quv rejalarning turdosh OTM larda o'zaro farq qilishini kuzatish mumkin. Kredit-modul tizimi joriy qilinishi bilan esa o'quv rejalari Bolonya jarayoni ishtirokchi davlatlaridagi o'quv rejalarga to'liq mos bo'ladi va diplomlarning o'zaro tan olinishiga sharoit yaratiladi. Buning uchun birinchi navbatda o'quv rejalarning xorijiy o'quv rejalarga mosligini tahlil qilishimiz zarur.

5) Ta'lim natijalari. Kredit-modul tizimida ta'lim mazmuni "ta'lim natijalari" asosida rejalashtiriladi. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, talabalarga o'qitiladigan fanlar va ularning mazmuni kelgusidagi kasbiy faoliyat turi uchun qanchalik zarurligidan kelib chiqib shakllantiriladi. Ochiq'i, hozirgi kunda biz bu borada maqtana olmaymiz, chunki o'quv rejalari ob'ektiv va sub'ektiv sabablarga ko'ra har xil fanlar kirib qolgan. Bu muammoni hozirgi kunda ikki xil usulda yechish mumkin.

Birinchi – bakalavriat va magistratura ta'lim dasturlari bo'yicha kompetensiyalar jadvalini shakllantirish, professiogrammalarni tuzish zarur. Bu juda aniq, lekin katta hajmdagi ish hisoblanadi.

Ikkinchi – o'quv rejalari xorijiy tahlil qilish zarur. Bunda yetakchi xorijiy oliy o'quv yurtlarining o'quv rejalari va sillabuslari mazmuniga mo'ljal olinadigan bo'lsa kamroq xatoga yo'l qo'yiladi va bu ishni mutaxassislik kafedralarining mas'ul o'qituvchilarining imkoniyatlari darajasida hal qilish mumkin.

O'quv rejalari shakllantirib bo'lganimizdan so'ng "tanlov fanlari katalogi"ni tuzib, ularni talabalar tanloviga taqdim qilishimiz zarur. Shu orqali o'quv rejalariidagi fanlar talabalarining qiziqishlariga, kadrlar iste'molchilarining talabalariga qay darajada mos kelishini bilib olish mumkin.

6) Registrator Ofisi. Amaldagi ta'lim tizimida talabalar kontingenti bilan dekanatlar, o'quv bo'limi, kadrlar bo'limi, qabul bo'limi kabi ko'plab bo'linmalar shug'ullanishadi. Talabalar kontingenti bilan shug'ullanadigan markazlashgan bo'linma esa mavjud emas.

Kredit-modul tizimida talabalar kontingenti bilan markazlashtirilgan bo'linma – Registrator Ofisi shug'ullanadi. Uning vazifasi - akademik taqvim tuzish va uning o'z vaqtida bajarilishini nazorat qilish, qabul komissiyasining ishini tashkil qilish, fanlarga yozilishni tashkil qilish (Enrollment), akademik guruhlarni shakllantirish, kirishda bilimlarini aniqlashni tashkil qilish va uni nazorat qilish, yakuniy nazorat va oraliq attestatsiyalarni tashkil qilish va o'tkazish, yakuniy davlat attestatsiyasini tashkil qilish va o'tkazishni nazorat qilish, talabalarining shaxsiy hujjatlarini arxivgacha saqlash, "Registrator" ma'lumotlar bazasini shakllantirish va muntazam

yangilash, transkriptni yuritish va unga talabalarning baholarini kiritish, tantanali marosimlarni tashkil qilish va o'tkazish (bitiruvchilarning diplomlarini rasmiylashtirish va tantanali ravishda taqdim etish), talabalar kontingenti bo'yicha statistika yuritish kabi vazifalardan iborat bo'ladi.

Bu tuzilma kredit-modul tizimida talabaga qaratilgan bo'linma bo'lib, uni kredit-modul tizimiga to'liq o'tilgunga qadar vaqtincha dekanat va bo'limlardan xodimlarni jalb qilish orqali tashkil qilish mumkin.

7) Modulli o'qitish. Kredit-modul tizimining amaldagi ta'lim tizimidan farq qiluvchi jihatlaridan yana biri shundaki, bunda fanlar modulli asosda tashkil qilinadi va o'qitiladi. Ya'ni har bir modul (fan va uning bo'limi) kirish nazorati, nazariy materiallar, amaliy va laboratoriya ishlari materiallari, mustaqil ish topshiriqlari, keyslar, nazorat materiallari, testlar, tarqatma materiallar, glossariy, adabiyotlar, chiqish nazoratlari va h.k. qismlardan tashkil topgan bo'ladi.

8) Talabaning shaxsiy traektoriyasi. Kredit-modul tizimida talabalarni hayotda mustaqil bo'lishga ko'niktirish amaliyoti qo'llaniladi. Ya'ni, talabaga o'z shaxsiy traektoriyasini tuzish va har semestrda boshqa akademik guruhda o'qish imkoni beriladi.

Shuningdek, talabalarni tabaqalab o'qitishga jiddiy e'tibor qaratiladi, bunda ilg'or talabalarni alohida o'qitish orqali ta'lim samarasi oshirish, ularning akademik yutuqlariga zamin yaratish mumkin.

9) Yozgi semestr va ekstern imtihonlar. Sust o'qiydigan talabalarning fanlarni qayta-qayta topshirishlariga chek qo'yiladi. Fanni birinchi qayta topshirishdan o'ta olmagan talabaga yozgi semestrda fanni qayta o'qishga imkon beriladi.

Ilg'or talabalarga esa semestr boshida ekstern imtihon topshirish orqali kreditlarni oldindan olish imkoni ham taqdim etilishi mumkin.

10) Baholash tizimining shaffofligi. Amaldagi ta'lim tizimida haligacha "o'qituvchining o'zi o'qitib - o'zi baholash" amaliyotini kuzatish mumkin.

Kredit-modul tizimida esa o'qituvchi asosan o'qitish bilan shug'ullanadi. Baholashni esa komissiya amalga oshiradi. Ya'ni, pedagoglar "lektor" va "tyutor" larga ajratiladi. Lektor – nazariy bilim beradi, tyutor – nazariy bilimlar asosida talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantiradi, oddiy qilib aytganda talabalarni imtihonga tayyorlaydi. Imtihonni esa komissiya qabul qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5-iyundagi PQ-3775-sonli Qarorida muayyan fandan dars bergan pedagogning yakuniy nazorat jarayonlaridagi ishtiroki istisno etildi va talabaning o'zlashtirish darajasi – professor-o'qituvchilar faoliyatini baholashning asosiy mezonini etib belgilandi. Ya'ni, endilikda "o'qituvchining o'zi o'qitib - o'zi baholash" usuli kun tartibidan olib tashlandi.

2.3. Kredit tizimi asosida ta'lim jarayonlarini rejalashtirish, tashkil etish va uning sifatini ta'minlashning innovatsion metodlari.

Oliy maktabdagi o'quv jarayoni oliy malakali mutaxassisni tayyorlashdagi tashkiliy, boshqaruv, bilish faoliyatini rivojlantirish kabi ko'p qirralarni o'z ichiga oluvchi murakkab jarayondir.

O'quv jarayoni asosan o'quv mashg'ulotlari va nazorat jarayonlaridan tashkil topgan. O'quv mashg'ulotlari barcha turdagi akademik mashg'ulotlarni, talabalarning mustaqil ta'limi va malakaviy amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Nazorat jarayonlari talabalarning ta'lim dasturini qay darajada o'zlashtirganligini ko'rsatadi.

O'quv jarayonini rejalashtirish oliy o'quv yurtining o'quv faoliyatini boshqarishda muhim elementlaridan biri hisoblanadi. U quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- dastlab o'quv yili davomidagi asosiy o'quv jarayonlari va ularni amalga oshirish muddatlari aks ettirilgan akademik taqvim tuziladi;

- namunaviy o'quv rejaga qo'shimcha ravishda tanlov fanlarining ro'yxati shakllantiriladi;

- namunaviy o'quv reja va tanlov fanlari ro'yxatiga mos ravishda edvayzerlar yordami bilan, Registrator Ofisi va dekan nazorati ostida har bir talabaning shaxsiy o'quv rejasi shakllantiriladi;

- ishchi o'quv rejalari tuziladi;

- fanlarning ishchi o'quv dasturlari (syllabus) ishlab chiqiladi;

- yo'nalish va mutaxassisliklarning ishchi o'quv rejalariga mos ravishda kafedralarning o'quv yuklamalari rejalashtiriladi va professor-o'qituvchilarning shtat jadvali hamda ularga taqsimlangan kreditlar tasdiqlanadi;

- akademik potoklar va guruhlar kesimida dars jadvallari tuziladi.

Bakalavriat namunaviy o'quv rejalari 4 ta blokdan iborat bo'ladi:

- 1) tabiiy-ilmiy va gumanitar fanlar bloki;

- 2) umumkasbiy fanlar bloki;

- 3) ixtisoslik fanlari bloki;

- 4) qo'shimcha fanlar bloki.

Magistratura namunaviy o'quv rejalari 2 ta asosiy blokdan iborat bo'ladi:

- 1) umummetodologik fanlar bloki;

- 2) mutaxassislik fanlari bloki.

Fan bloklaridagi fanlar majburiy va tanlov fanlari bo'lishi mumkin. Majburiy fanlarga malaka talablarida keltirilgan, o'zlashtirilishi shart bo'lgan fanlar kiradi. Tanlov fanlariga kadrlar buyurtmachilari talabi bilan oliy o'quv yurti tomonidan taklif etiladigan fanlar kiradi.

Namunaviy o'quv rejalarda majburiy o'zlashtiriladigan fanlar ularga ajratilgan kreditlar bilan birga keltiriladi. Tanlov fanlari bo'yicha kreditlar oliy o'quv yurtlari tomonidan mustaqil ravishda belgilanadi.

Yo'nalish va mutaxassislikning ishchi o'quv rejalari xarajatlarni optimallashtirish maqsadida eng ko'p talabalar kontingentining shaxsiy o'quv rejalardan kelib chiqqan holda ishlab chiqiladi. Ishchi o'quv rejalarning talabalarning kelgusidagi kasbiy faoliyatini to'laroq qamrab olgan holda katta kontingentga moslashtirilishi, o'quv jarayonining samarasini oshiradi.

Kredit ta'lim tizimida o'quv ishlari hajmi o'qitiladigan material hajmi bo'yicha aniqlanadi va kreditlarda o'lchanadi.

Kredit – o'quv ishlari hajmining o'lchov birligi bo'lib, 30 akademik soatga teng bo'lishi mumkin (15 haftalik semestrda). Bunda auditoriya va mustaqil ta'lim soatlari bakalavriat va magistraturada – 1:1 nisbatda bo'lishi mumkin.

Har bir fanning hajmi butun sonli kreditlar bilan ifodalanadi. O'rta hisobda fanlar soni 40 tadan oshmasligi sharti bilan bitta fanga o'rtacha $240/40=6$ kredit ajratilishi mumkin, fanlar uchun kreditlar undan kam yoki ko'p ham bo'lishi mumkin.

Ishchi o'quv rejalarda auditoriya mashg'ulotlarining nisbatlari (ma'ruza, amaliy, laboratoriya mashg'ulotlari va h.k.) fanning o'qitilish usullaridan kelib chiqqan holda oliy o'quv yurtining ilmiy-uslubiy kengashi tomonidan komissiyalar xulosasiga ko'ra belgilanadi.

O'quv rejasining har bir fani o'ziga xos betakror nomga ega bo'lishi lozim. O'quv rejasida har bir fanga harfli va raqamli yagona kodlash tizimini qo'llash lozim. Bunda fanning kodi uning nomiga mos bir nechta lotin harfi va tartibini ifodalovchi raqamlaridan iborat bo'lishi va harfli kodini belgilashda xalqaro nomlanishdan kelib chiqish maqsadga muvofiq. Masalan, MATS203 kodi 2-kursda o'qitiladigan matematikaning uchinchi murakkab bo'limini ("Ehtimollar nazariyasi va matematik statistika") anglatadi. Magistraturada o'qitiladigan "Ilmiy-tadqiqot metodologiyasi" fani RESM101 kodi bilan belgilanishi mumkin.

Bakalavriatda fanlar soni kamroq va yirik hajmli bo'lishi maqsadga muvofiq. O'quv rejadagi majburiy va tanlov fanlari ulushini belgilashda mutaxassisning tayyorgarlik darajasiga bo'lgan talablar, fanlar mazmuni va ta'lim natijalari, fanlar tuzilmasi va ularning o'zaro aloqadorligi va unifikatsiyalanish darajasi hamda xalqaro tajribalardan kelib chiqish maqsadga muvofiq.

Barcha turdagi amaliyotlar va diplom ishlari, qo'shimcha fanlar ta'lim dasturi doirasida amalga oshiriladi va umumiy kreditlar hisobiga kiritiladi. Bunda bitiruv semestrda amaliyotlar uchun 15 kredit va bitiruv ishini bajarish uchun 15 kredit ajratilishi maqsadga muvofiq. Jismoniy tarbiya fani qo'shimcha fanlar hisobidan,

sport seksiyalarida o'qitilishi maqsadga muvofiq.

Umumiy haftalik yuklama bakalavriatda 60 soatni tashkil etadi, undan 30 soati auditoriyada va 30 soati talabaning mustaqil ta'limiga ajratiladi, shu jumladan 8-14 soati o'qituvchi rahbarligidagi mustaqil ishiga ajratilishi maqsadga muvofiq.

1-jadvalga muvofiq talabaning vaqt budjeti quyidagicha bo'ladi: nazariy ta'lim – $240 \times 30 = 7200$ soat, shu jumladan auditoriyada – $15 \times 240 = 3600$ soat va mustaqil ta'lim shaklida shug'ullanish uchun – $15 \times 240 = 3600$ soat ko'zda tutiladi.

Bundan ko'rish mumkinki, talabaning semestrda o'quv yuklamasi auditoriya va mustaqil ta'lim yuklamalarining 1:1 nisbatdagi yig'indisi sifatida 30 kreditni tashkil qiladi ($240 \text{ kredit} : 8 \text{ semestr} = 30 \text{ kredit}$).

Kredit ta'lim tizimi joriy o'quv yili uchun professor-o'qituvchilarning hamda talabalarning shaxsiy ta'lim traektoriyasidagi o'quv faoliyatlarini rejalashtirishni nazarda tutadi.

Har qanday o'quv jarayoni asosida talabaning shaxsiy o'quv rejasi yotadi, u o'quv jarayonlari boshlanishidan oldin talaba tomonidan edvayzerning maslahati bilan tuziladi. Uni tuzish uchun namunaviy o'quv rejasi asos bo'ladi, uning tarkibiga malaka talablarida ko'rsatilgan majburiy fanlar va tanlov fanlari kiradi.

Shaxsiy o'quv rejalarida mehnat bozorining ehtiyojlari, ish beruvchilarning talablari va talabalarning qiziqishlari aks ettirilishi lozim. Shu bilan birga ular bakalavrlarning mehnat bozorida erkin mo'ljal olishlari va kelgusida ta'limni davom ettirishlari uchun umumiy savodxonlikning, ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy-boshqaruv, umumilmiy, kasbiy va ixtisoslik malakalarining shakllanishiga yordam beradi. Shunga ko'ra, oliy o'quv yurtlarining aniq yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha shaxsiy o'quv rejalarini tuzishda talabalarga davlat ta'lim standartlari va malaka talablarida belgilangan kasbiy malakalarni to'liq egallashga imkon beradigan fanlar ro'yxati tavsiya qilinadi. Masalan, texnik yo'nalishdagi bakalavrlarni kasbga tayyorlashda ularning tabiiy-ilmiy fanlar, axborot texnologiyalari, muhandislik grafikasi fanlarida o'qitiladigan umumtexnik bilimlarini olishi nazarda tutiladi. Shunga ko'ra, umumta'lim fanlari blokining tanlov qismiga kasbiy faoliyat uchun asos bo'ladigan fanlarni kiritish maqsadga muvofiq.

Ishchi o'quv rejalar barcha talabalarning tasdiqlangan shaxsiy o'quv rejalarini asosida tuziladi. Bunda talabalarning ongli ravishda yondashishi uchun sharoitlar yaratish juda muhim. Bo'lg'usi mutaxassisning kasbiy tayyorgarlik darajasi talabalarning ta'lim traektoriyasi qanchalik puxta o'ylanganligi va mukammalligiga bog'liq. Shu sababli, oliy o'quv yurtlari o'z tashkiliy tuzilmasida edvayzerlar xizmatini yo'lga qo'yishlari zarur bo'ladi. Edvayzerlar sifatida talabalarning shaxsiy o'quv rejalarini shakllantirish layoqatiga ega bo'lgan, mutaxassislik kafedralarining

tajribali o'qituvchilari hamda o'rindosh sifatida faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar mutaxassislarini faoliyat yuritishlari mumkin.

Talaba o'zining shaxsiy o'quv rejasini shakllantirishda har bir semestr uchun 30 kredit hajmdagi fanlarni o'zlashtirishni ko'zda tutishi lozim, ular tarkibida namunaviy o'quv rejasidagi majburiy fanlar bo'lishi shart.

Bulardan tashqari, talaba fan o'qituvchilarini tanlash huquqiga ham ega. Talabalarga o'qituvchilarning ilmiy darajasi, lavozimi haqida ma'lumotlar hamda ular tomonidan ishlab chiqilgan o'quv-me'yoriy hujjatlar taqdim etilishi zarur bo'ladi. Talabalarning o'qituvchini tanlashiga sharoit yaratish maqsadida o'quv semestrining dastlabki haftasida fanni o'qitishga talabgor o'qituvchilarning ochiq darslari o'tkaziladi, bu o'qituvchilarning darslari turli vaqtlarga rejalashtirilishi maqsadga muvofiq.

Oliy o'quv yurtining va kafedralarning o'quv yuklamalarini rejalashtirish o'quv faoliyatining muhim masalalaridan biri hisoblanadi. O'quv ishlarini rejalashtirishdan oldin pedagogik yuklama me'yorlari tasdiqlangan bo'lishi zarur. Hozirgi kunda pedagogik yuklama me'yorlari oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya qilinmoqda. Hozirgi globallashtirish va oliy ta'limdagi islohotlar muhitida oliy o'quv yurtlarining reytingini belgilovchi qator omillar kun tartibiga qo'yilmoqda. Shunday ekan, har bir oliy o'quv yurti ularni inobatga olgan holda o'z reytingini oshirish hamda o'quv jarayonini zamonaviy shaklda tashkil etish nuqtai-nazaridan pedagogik yuklama me'yorlariga tuzatishlar kiritishi maqsadga muvofiqdir. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan oliy o'quv yurtlariga bunday imkoniyatlarning berilishi pedagoglar faoliyatining samarali bo'lishini hamda oliy ta'lim muassasalari reytingining oshishiga mustahkam zamin yaratadi.

Oliy o'quv yurti kesimida kafedra o'quv yuklamalari va shtatlar jadvalini rejalashtirishni bakalavriat yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining ishchi o'quv rejalari asosida amalga oshirish lozim. Bunda o'quv yuklamalari hisobi kreditlar bo'yicha amalga oshiriladi.

Kredit ta'lim tizimi sharoitida o'quv yuklamalarini rejalashtirish akademik potoklar soni va ularning sig'imiga ham bog'liq. Kredit ta'lim tizimida akademik potoklar va guruhlar fanlarga yozilgan talabalar kontingentidan kelib chiqib shakllantiriladi. Bunda o'quv semestrining dastlabki haftasida fanni o'qishga tavsiya etilgan barcha nomzodlar tomonidan talabalarning ixtiyoriy qatnashishi asosida mashg'ulotlar olib boriladi va bu jarayon talabalarning o'zi tanlagan o'qituvchining faniga yozilishi bilan yakunlanadi. Keyingi haftadan boshlab akademik potoklar va guruhlar talaba tanlovi asosida shakllantiriladi.

Akademik potoklar va guruhlar sonini aniqlash uchun oliy o'quv yurti fanlarning ma'ruza, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari bo'yicha talabalar

sonining ruxsat etilgan chegaralarini oldindan belgilab olishi lozim.

Lavozimlar bo'yicha professor-o'qituvchilar shtati o'quv yuklama turlariga bog'liq bo'ladi. Barcha o'qituvchilik lavozimlari kredit ta'lim tizimiga o'tilishi munosabati bilan professor-dotsent-assistent ierarxiyasi qayta ko'rib chiqilishi lozim. Qoidaga ko'ra professor yoki dotsent – lektorlik, assistentlar – tyutorlik qilishlari mumkin. Bunda lektorlik va tyutorlik shtatlari ma'ruza va boshqa turdagi mashg'ulotlarning nisbatidan kelib chiqib aniqlanadi.

Oliy o'quv yurti bo'yicha jami o'quv yuklamalari hajmining professor-o'qituvchilar soniga nisbati bitta professor-o'qituvchi uchun to'g'ri keladigan o'rtacha yuklamani belgilaydi. Oliy o'quv yurti kafedralarining professor-o'qituvchilari shtatlari soni, an'anaga ko'ra, o'quv yuklamasini bitta professor-o'qituvchi uchun to'g'ri keladigan o'rtacha yuklamaga bo'lish va natijani 0,25 ga yaxlitlash orqali aniqlanadi.

Kafedra professor-o'qituvchisining o'rtacha yuklamasi professor, dotsent, katta o'qituvchi va assistent lavozimlari bo'yicha differensial tarzda taqsimlanishi maqsadga muvofiq. Shundan so'ng kafedralar berilgan yuklamalardan kelib chiqqan holda professor-o'qituvchilar tarkibi rejalashtirishni va pedagoglarga taqsimlashni boshlashadi. Bunda bir semestrda to'liq shtatdagi bitta o'qituvchiga to'g'ri keladigan fanlar soni mutaxassislik kafedralarida 3-6 bo'lishi tavsiya etiladi.

O'qituvchilarning umumiy pedagogik yuklamasiga barcha turdagi auditoriya yuklamalari (ma'ruza, amaliy, laboratoriya va h.k.), o'qituvchi rahbarligidagi talabalarning mustaqil ish turlari (hisob ishlari, kurs ishlari, bitiruv ishlari, magistrnlarning ilmiy-pedagogik faoliyatiga va magistrlik dissertatsiyalariga rahbarlik va sh.k.), malakaviy amaliyotlar va boshqalar kiradi.

Akademik yilni rejalashtirish jarayoni dars jadvallarini tuzish bilan yakunlanadi, ularning nusxalari o'qituvchi va talabalarga tarqatiladi. Dars jadvallarini tuzishda o'qituvchi va talabalarning yuklamalari hafta davomida bir tekisda taqsimlanishi tavsiya etiladi.

O'quv jarayonini tashkil etish. O'quv jarayoni tasdiqlangan o'quv rejalari, akademik taqvim, professor-o'qituvchilar shtatlari jadvali, akademik potok va guruhlar, darslar jadvali va talabalarning o'qituvchi rahbarligidagi mustaqil ishlari asosida tashkil qilinadi. O'quv jarayonini tashkil qilish bo'yicha barcha ma'lumotlar fakultet va kafedralarning oynalariga, hamda oliy o'quv yurtining saytiga joylanadi.

Kredit ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan oliy o'quv yurti o'z talabalariga Davlat ta'lim standartlari va malaka talablari doirasida mutaxassislik fanlarini o'zlashtirishlari hamda o'qishni muvaffaqiyatli yakunlab akademik daraja olishlari uchun maksimal darajada qulay sharoitlar yaratishi lozim. Bunda oliy o'quv yurti o'quv jarayonining uslubiy ta'minoti uchun javobgar hisoblanadi.

Shu maqsadda quyidagilar ishlab chiqiladi:

- 1) har bir talaba uchun ma'lumotnoma-yo'riqnoma;
- 2) har bir fan bo'yicha sillabuslar (ishchi o'quv dasturlari);
- 3) fanlar bo'yicha auditoriya mashg'ulotlari uchun o'quv materiallari (ma'ruza matnlari, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari bayoni, interfaol tarqatma materiallar, multimedia ilovalari va h.k.);
- 4) talabalarning o'qituvchi rahbarligidagi mustaqil ta'limi uchun materiallar (uy vazifalari va topshiriqlari, o'z-o'zini baholash uchun nazorat materiallari, referat va kurs ishlari (loyihalari) mavzulari va ularni bajarish bo'yicha uslubiy materiallar, elektron o'quv materiallari);
- 5) bilimlarni tekshirish uchun materiallar (yozma nazorat topshiriqlari, yozma va elektron testlar, imtihon biletleri);
- 6) malakaviy amaliyotlarda qo'llaniladigan materiallar (amaliyot o'tkazish rejaları va dasturlari, kundaliklar, hisobot hujjatlari shakllari);
- 7) talabalarning mustaqil ishi uchun materiallar (dayjestlar, ko'p so'raladigan savol-javoblar banki (FAQ), o'rgatuvchi dasturlar, masofaviy ta'lim platformasi va forumlar).

Talabalarning fanlarga yozilishini (o'qituvchilarni tanlashini) tashkil qilish o'quv jarayonining muhim jihati hisoblanadi. Buning uchun talabalar dekan nazoratida va edvayzer maslahatchiligida fanlarni tanlashadi. O'quv semestrining birinchi haftasida esa o'qituvchilarning darslariga tashrif buyurish, tahlil qilish orqali ularni tanlashadi.

Registrator ofisi (RO) tomonidan talabalarni fanlarga yozish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

1. O'qishga yangi kirgan talaba o'quv mashg'ulotlari boshlanishidan oldin avgust oyida dekanatdan 1-kurs uchun ishchi o'quv rejasini oladi. Edvayzer bilan maslahatlashib fanlarni tanlab olgach u o'qishning birinchi haftasi davomida o'zi tanlagan fanlarga yoziladi, o'zining akademik yil uchun shaxsiy o'quv rejasini shakllantiradi va fan o'qituvchilarining darslariga tashrif buyurish orqali ular bilan tanishadi, o'zini qiziqtirgan savollarga javob oladi va o'ziga ma'qul bo'lgan fan o'qituvchilarini tanlaydi. Shundan so'ng shaxsiy o'quv rejasini joriy o'quv yili uchun o'zgartirishga ruxsat etilmaydi.

2. Kuzgi semestrning noyabr va bahorgi semestrning aprel oyining birinchi haftasida talabalar keyingi semestr uchun fanlarni tanlashadi va shaxsiy ish rejalariga tuzatish kiritishadi. Tuzatish kiritilgan shaxsiy o'quv reja talaba tomonidan imzolanadi va RO ga topshiriladi.

3. RO dekanatlar bilan kelishgan holda fanlar bo'yicha o'qiydigan talabalarning eng kam sonini, har bir o'qituvchi uchun esa – akademik potokda

(guruhda) o'qiydigan talabalarining maksimal sonini belgilaydi.

4. Agar biror tanlov faniga belgilanganidan kam miqdordagi talabalar yozilgan bo'lsa, bu fan ochilmaydi va u ishchi o'quv rejasiga kiritilmaydi. RO bu haqda bir hafta muddatda axborot oynasiga va oliy o'quv yurtining saytidagi fakultet sahifasiga e'lon chiqaradi. Bekor qilingan tanlov faniga yozilgan talaba e'lon chiqqanidan so'ng bir hafta muddatda fanlarni qayta tanlashi va RO ga shaxsiy o'quv rejasiga o'zgartirishlar kiritish haqida ariza berishi kerak.

6. Agar fanga yozilgan talabalar soni belgilangan chegaradan oshib ketadigan bo'lsa, dekanat ikkinchi akademik potokni shakllantiradi va o'z xohishi bo'yicha tegishli malakaga ega bo'lgan o'qituvchilarni tayinlaydi. Talabalar akademik potoklarga (guruhlarga) yozilish navbati bo'yicha qayd qilinadilar. Bundan ko'rinadiki, talaba butun o'qish davri davomida bitta akademik potokda yoki guruhda emas, o'z tanlovi bo'yicha turli akademik potok va guruhlarda ta'lim olishi mumkin.

7. O'quv yilini yoki o'quv semestrini muvaffaqiyatli yakunlagan talaba belgilangan vaqtda RO ga o'zining shaxsiy ish rejasini topshirmagan bo'lsa, unga kurs bo'yicha tasdiqlangan ishchi o'quv rejasi asos qilib olinadi.

Fanlarga yozilish tugaganidan so'ng fakultet dekani tomonidan talabalarining shaxsiy ish rejalari tasdiqlanadi va ishchi o'quv rejalarini ishlab chiqish hamda joriy o'quv yili yoki o'quv semestri bo'yicha o'quv yuklamalari va ta'lim xarajatlarini hisoblash uchun asos qilib olinadi.

Birinchi kurs talabalarining yangi ta'lim tizimiga tezroq moslashishlari uchun 15-25 avgust kunlari RO, edvayzerlar va ARM xodimlari tomonidan tegishli tashkiliy-uslubiy va maslahat ishlarini tashkil qilinishi tavsiya etiladi.

Talaba shaxsiy ta'lim traektoriyasini shakllantirishida va tanlov fanlariga yozilishida, ushbu fanga asos bo'ladigan fanlarni o'qiganligi (prerekvizitlar) hisobga olinadi, aks holda talaba bu fanni tanlash huquqiga ega bo'lmaydi. Talaba o'zi tanlayotgan fan kelgusida qaysi fanlar (postrekvizitlar) uchun asos bo'lishini bilishi ham juda muhim.

Yozgi semestr kredit ta'lim tizimi sharoitida o'quv rejasining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. U talabaning tashabbusi bilan qo'shimcha bilim olish, akademik qarzlarni topshirish, ta'lim dasturidagi farqlarni yo'qotish maqsadida pullik asosda tashkil qilinadi.

Yozgi semestrning davomiyligi akademik taqvim asosida yo'nalishlar, mutaxassisliklar va kurslar kesimida belgilanadi.

Yozgi semestrda o'qishga quyidagi holatlarda ruxsat etiladi:

- “yaxshi” va “a'lo” baholarga o'qiyotgan talabalar (qo'shimcha bilim olish maqsadida);

- reyting-nazorat natijalari bo'yicha imtixonga qo'yilmagan talabalar (fanni to'liq o'zlashtirishi uchun);
- oldingi akademik davrlar bo'yicha akademik qarzi mavjud talabalar (akademik qarzini topshirishlari uchun);
- o'qishga tiklanayotgan, o'qishini ko'chirayotgan va akademik ta'tildan qaytgan talabalar (fanlar bo'yicha farqlarni yo'qotishlari uchun).

Yozgi semestrda o'qishga ruxsat berishda RO talabalarning GPA darajasini inobatga olishi shart. Masalan, 3 va undan yuqori GPA (B) – 4 tagacha fanni, 2,0-3 GPA darajasi – 3 tagacha fanni o'qishga ruxsat beradi.

Yozgi semestr quyidagi reglament asosida tashkil qilinadi:

- talaba yozgi semestr boshlanishigacha RO ga o'zining yozgi semestrda o'qishi sabablarini va qiziqishlarini ko'rsatib ariza bilan murojaat qiladi;
- RO talabalarning arizalarini ko'rib chiqadi;
- RO bahorgi sessiya yakunida talabalarni yozgi semestrda qabul qilish haqida qaror chiqaradi;
- RO yozgi semestr uchun dars jadvalini tuzadi va talaba to'lov pulini to'laganidan so'ng uni o'quv ishlari prorektoriga tasdiqlatish uchun taqdim etadi. Dars jadvali yozgi semestrda jalb qilingan lektor va tyutorlarning bo'sh vaqtiga qarab tuziladi;
- yozgi semestr amaldagi baholash tizimi va talabalarning mustaqil baholanishi tamoyiliga ko'ra tashkil qilinadi; o'quv rejasidan tashqari, talabalarning qiziqishlari asosida tashkil qilingan fanlar bo'yicha yakuniy baholashlarni yozgi semestrda dars olib borgan lektor va tyutorlar amalga oshirishlari mumkin;
- RO yozgi semestr uchun to'lovlarning o'z vaqtida amalga oshirilishi uchun mas'ul hisoblanadi.

Yo'nalish va mutaxassisliklar o'quv rejalari fanlari bo'yicha yozgi semestrda o'zlashtirilgan imtihon natijalari keyingi o'quv yili uchun GPA darajasini belgilaydi.

2.4. Kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati.

Kredit-modul tizimida akademik faoliyat turlari. Kredit ta'lim tizimini joriy etishning yangi sharoitlarida professor-o'qituvchilarning roli ham sezilarli darajada o'zgaradi.

Kredit ta'lim tizimida o'qituvchi (pedagog) o'zining vazifasiga ko'ra ta'lim jarayonining quyidagi sub'ektlari sifatida faoliyat olib borishi mumkin:

- lektor;
- tyutor;
- edvayzer;
- maxsus komissiya a'zosi.

Lektor sifatida yuqori akademik professorlar yoki dotsentlar safidan malakali o'qituvchilar tayinlanadi. Ular ma'ruza darslarini yuqori ilmiy-uslubiy darajada olib borishadi.

Ma'ruzalar akademik potoklarga, ya'ni mutaxassisligi yaqin bo'lgan bir nechta guruhlarga o'qiladi. Auditoriyadagi talabalar soni lektorning malakasidan va auditoriyaning texnik imkoniyatlaridan kelib chiqib belgilanadi.

Professor va dotsentlar o'zlarining ilmiy saviyasi, ilmiy izlanish yo'nalishlari va pedagogik mahoratidan kelib chiqib bir mutaxassislik ichida bir nechta fanlaridan ma'ruza o'qishlari mumkin.

Oliy o'quv yurtining Ilmiy kengashi qaroriga ko'ra ma'ruza o'qish huquqi ilmiy darajasiz, lekin eng tajribali va yuqori malakali o'qituvchilarga ham beriladi.

Lektor, tyutor, edvayzer va boshqa sub'ektlarning vazifalari. Lektor o'zining har bir ma'ruza mashg'uloti bo'yicha o'qituvchi rahbarligisiz amalga oshiriladigan talabaning mustaqil ta'limiga (TMT) ga 0,5-1 soat oralig'ida vaqt ajratishi maqsadga muvofiq.

Tyutor – fan o'qituvchisi sifatida amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarini olib boradi, maslahat beradi, O'RTMI ni tashkil qiladi va amalga oshiradi, kurs ishlariga rahbarlik qiladi, amaliyotlarni tashkil qiladi.

Tyutor har bir talabaning fanni o'rganishini nazorat qiladi, shaxsiy topshiriqlarni bajarishini va amaliy mashg'ulotlardagi faoliyatini baholaydi va zarur bo'lsa yordam ko'rsatadi. Shuningdek, tyutor talabaning aniq bir fanni o'rganishdagi faoliyatini umumiy tahlil qilishi mumkin.

Tyutorlar quyidagi sifatlarga ega bo'lishlari lozim:

- o'qituvchilik: amaliy mashg'ulotlarni talab darajasida olib borish, talabalarga kasbiy o'zini anglashda yordam berish, fanning o'quv-uslubiy materiallaridan to'g'ri va samarali foydalanishlarini ta'minlash;

- maslahatchilik: talabalarining bilish jarayonlarini muvofiqlashtirish, guruhli maslahat va muloqot darslarini olib borish, fanning turli masalalari bo'yicha talabalarga yakka tartibda maslahatlar berish;

- menejerlik: talabalar guruhlarini yig'ish va shakllantirish, guruhli mashg'ulotlarni boshqarish, talabalarining fanni o'zlashtirishini nazorat qilish.

Tyutorning vazifalari quyidagilardan iborat:

- talabaning o'qishi maksimal darajada samarali bo'lishiga yordam berish;

- talabalarining o'zlashtirishini muntazam nazorat qilish;

- bajarilgan topshiriqlar bo'yicha talaba bilan aloqani ta'minlash;

- guruhli va yakka tartibda maslahatlar berish;

- butun o'qish davrida o'qishga bo'lgan qiziqishini ta'minlash.

Tyutor O'RTMI uchun har bir amaliy mashg'ulotga nisbatan 0,5-1 soat

oralig'ida vaqt ajratishi tavsiya etiladi.

Shaxsiy o'quv traektoriyasini tanlash va amalga oshirish, shuningdek o'quv rejalarining mobilligi va moslashuvchanligini ta'minlash uchun kredit ta'lim tizimi sharoitida oliy o'quv yurtlarida maslahat xizmati, ya'ni edvayzerlar – akademik maslahatchilar xizmati tashkil qilinadi. Ularning soni fakultetdagi talabalarning sonidan kelib chiqib aniqlanadi.

Edvayzerlar talabalarning akademik manfaatlarini himoya qilishi va o'quv jarayonini tashkil etish bo'yicha barcha zarur axborot materiallarini tayyorlashda ishtirok etishi, ularni talabalarga elektron shaklda taqdim etishi va ularning shaxsiy o'quv rejalarini tuzish va tuzatish kiritishda yordam berishi, uslubiy materiallarning o'z vaqtida tayyorlanishi va mavjudligini, yo'nalishning barcha fanlari bo'yicha oraliq va yakuniy nazoratlarni o'tkazish qoidalarining bajarilishini nazorat qilishi zarur.

Edvayzer – o'qish davri bo'yicha shaxsiy o'quv traektoriyasini tanlash va ta'lim dasturini o'zlashtirishga yordam beruvchi o'qituvchi hisoblanadi. Bundan tashqari, edvayzer talabaga kelgusidagi karerasiga oid masalalarni yechishda, bitiruv ishi mavzusini tanlashda, kasbiy amaliyot bazalarini aniqlashda maslahat yordamini ko'rsatishi mumkin.

Edvayzerning vazifalari quyidagilardan iborat bo'ladi:

- talabalarga shaxsiy o'quv traektoriyalarini aniqlash va ta'lim dasturini o'zlashtirishda yordam ko'rsatish;
- o'quv traektoriyasini tanlashda talabalarning ehtiyojlari, qiziqishlari va istaklarini aniqlash;
- talabalarga fanlarni tanlashda maslahatlar berish;
- talabalarga shaxsiy o'quv rejalarini tuzish va zarur bo'lsa tuzatishga yordam berish;
- talabalarning o'zlashtirishi va akademik mavqei masalalari bo'yicha ekspert komissiyalari ishida ishtirok etish.

Edvayzerlar kafedra mudirlari bilan kelishilgan holda oliy o'quv yurti rektori buyrug'i bilan tayinlanadi.

Edvayzer talabalarni oliy o'quv yurtining o'ziga xos jihatlari, ishchi o'quv rejasi mazmuni, diplom olish uchun qo'yiladigan talablar, tanlangan yo'nalishning imkoniyatlari bilan tanishtiradi va talabalarning moyilligi, imkoniyatlari, qiziqishlari va maqsadlariga muvofiq shaxsiy o'quv traektoriyalarini tanlashda yordamchi hisoblanadi.

Edvayzer qayd qilish tadbirlarida ishtirok etadi. Har bir edvayzerga RO tomonidan ma'lum miqdorda talabalar biriktiriladi. Talabalar biriktirilgandan so'ng edvayzer ular bilan shaxsiy rejimda ishlashga o'tadi.

Edvayzer tashkiliy-uslubiy ishlarda ishtirok etadi hamda fanlarni tanlash va ularga yozilish bo'yicha maslahatlar beradi, yo'nalishning tanlov fanlari kataloglari va ishchi o'quv dasturlari bilan tanishtiradi.

O'quv yili davomida edvayzer fakultet dekani tomonidan tasdiqlanadigan maslahat jadvaliga muvofiq ishlaydi. Talabalarning shoshilinch akademik muammolarini hal qilish maqsadida edvayzer ish jadvalidan tashqari shaxsiy uchrashuvlarni ham belgilashi mumkin.

Edvayzerning maslahatchilik faoliyati quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- talabalarni ta'lim jarayonining qoidalari bilan tanishtirish;
- talabalarning qarashlari, qadriyatlarini, ularning moyilligi va imkoniyatlarini aniqlash;
- namunaviy o'quv reja va tanlov fanlari katalogi bilan tanishtirish (majburiy, tanlov fanlari ro'yxatini, fanlarning prerekvizitlarini tuzishga qo'yiladigan talablar bilan);
- kreditlar miqdori va ularni o'zlashtirish bo'yicha tushuntirishlar olib borish.

Kredit-modul tizimida xorijda keng tarqalgan supervayzerlik, moderatorlik, fasilitatorlik kabi faoliyat turlari ham ko'zda tutilishi mumkin.

Fasilitator - (ingliz tilida facilitator, latincha facilis–yengil, qulay) - guruhlardagi faoliyat natijasini samarali baholash, muammoning ilmiy yechimini topishga yo'naltirish, guruhdagi kommunikatsiyani rivojlantirish kabi vazifalarni bajaradi.

Moderator - qabul qilingan qoidalarga amal qilish tekshiradi, tinglovchilarning mustaqil fikrlash va ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish, bilish faoliyatini faollashtirishga yordam beradi. Ma'lumotni, seminarni, treninglar va davra suhbatlarini boshqaradi, fikrlarni umumlashtiradi.

Supervayzer - quyidagi to'rt fazifani bajaradi: o'qituvchi sifatida o'rgatadi, fasilitatorlik, maslahatchi, ekspert vazifani bajaradi.

Bizning ta'limda ushbu faoliyatlarning hammasi professor-o'qituvchilar tomonidan bajariladi. O'qituvchilik faoliyatini bunday turlarga ajratish bu faoliyat turining samarasini yanada oshiradi.

O'quv rejalari, ishchi o'quv dasturi, talabani mustaqil ishi sifatini nazorat qilish bo'yicha komissiyalar. Kredit ta'lim tizimida oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini samarali tashkil qilishga yordam beruvchi turli komissiyalar tuzilishi maqsadga muvofiq. Tajribalarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, qator xorijiy oliy o'quv yurtlarida bunday komissiyalar sifatida: o'quv rejalari bo'yicha, ishchi dasturlar bo'yicha, TMI sifatini nazorat qilish, o'qituvchilar faoliyatini nazorat qilish va baholash, kasbga yo'naltirish, o'quv jarayoniga ilmiy yutuqlarni tatbiq etish bo'yicha komissiyalar joriy etilishi mumkin.

O'quv rejalari bo'yicha komissiya. Komissiya faoliyatining maqsadi – butun o'quv davri uchun yo'nalishlar bo'yicha ishchi o'quv rejalarini ishlab chiqishdir. Komissiya faoliyati quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- 1) tanlov fanlari ro'yxatini shakllantirish va tizimga solish;
- 2) kafedralarga yo'nalishlar bo'yicha prerekvizitlarni aniqlashda yordam berish;
- 3) ishchi o'quv rejalarini tuzish.

Komissiya a'zolarining majburiyatlari quyidagilardan iborat:

- 1) o'quv rejalari bo'yicha komissiya ishida muntazam ishtirok etish;
- 2) talabaning o'quv traektoriyasini shakllantirish bo'yicha seminarlar ishida ishtirok etish;
- 3) tanlov fanlarini tanlash bo'yicha asosiy holatlarni muntazam ravishda ishlab chiqish;
- 4) tanlov fanlari ro'yxatiga kiritish uchun fanlarning tayyorligini ekspertiza qilish;
- 5) prerekvizitlar tizimini shakllantirish bo'yicha asosiy yondashuvlarni ishlab chiqish.

Ishchi o'quv dasturi bo'yicha komissiya. Ushbu komissiya ishchi o'quv dasturi bo'yicha, dasturlarni ishlab chiqish sifatini nazorat qilish maqsadida tashkil qilinadi. Komissiya faoliyati quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- 1) ishchi o'quv dasturi tuzilmasini shakllantirish;
- 2) ishchi o'quv dasturlarini tuzishni tashkil qilish;
- 3) o'quv dasturlari katalogini ishlab chiqish.

Komissiya a'zolarining majburiyatlari quyidagilardan iborat:

- 1) fanlar bo'yicha ishchi dasturlarni ishlab chiqish va ularni muhokama qilish;
- 2) o'quv dasturlari katalogini tuzish;
- 3) barcha fanlar bo'yicha ishchi o'quv dasturlari sifatini baholash.

TMI sifatini nazorat qilish bo'yicha komissiya. TMI sifatini nazorat qilish bo'yicha komissiya fanlar kesimida TMI larini tashkil qilish va rejalashtirish, ularni tarqatish, topshirish muddatlarini va sifatini nazorat qilish va uslubiy ta'minotini yaxshilash maqsadida tashkil qilinadi.

Komissiya a'zolarining vazifalari quyidagilardan iborat:

- 1) O'RTMI jadvallarini tuzishni nazorat qilish;
- 2) fakultet yo'nalishlari fanlari bo'yicha semestrda O'RTMI larni o'tkazish jadvallarini muvofiqlashtirish;
- 3) mustaqil ishlarning talabalar tomonidan bajarilishini baholash va nazorat qilish usullarini ishlab chiqish;
- 4) butun semestr uchun alohida fanlarning ish sig'imi bo'yicha O'RTMI

jadvallarini tahlil qilish;

5) O‘RTMI larini topshirishning yagona jadvallarini ishlab chiqish va optimallashtirish;

6) alohida fanlar bo‘yicha topshiriqlar sifatini baholash;

7) TMI shakllarini tanlashning to‘g‘riligiga baho berish;

8) topshiriqlarni bajarish bo‘yicha uslubiy ko‘rsatmalar mavjudligini tahlil qilish va ularni ekspert baholash;

9) o‘zlashtirish tahlili natijalaridan kelib chiqib TMI ni takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalarni ishlab chiqish;

10) TMI ni tashkil qilish masalalari va ularning uslubiy ta‘minoti bo‘yicha professor-o‘qituvchilar jamoasi bilan seminar va maslahatlarni tashkil qilishda ishtirok etish;

11) turli ko‘rinishdagi TMI bo‘yicha yondashuvlarni va baholash me‘yorlarini aniqlashda ishtirok etish.

Amaldagi ta‘lim tizimida bunday vazifalar o‘quv-metodik birlashmalar zimmasiga yuklab kelingan. Biroq, so‘nggi yillarda bu tuzilmaning faoliyati sustlashib qoldi.

Ushbu tavsiya qilingan komissiyalar Oliy ta‘lim muassasasining ehtiyojlaridan kelib chiqib tashkil qilinadi.

Nazorat savollari:

1. ECTS nima?
2. Kredit-modul tizimida “kredit” atamasi qanday ma‘noni anglatadi?
3. Kredit-modul tizimiga o‘tish O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimi uchun nimaga kerak?
4. AQSh oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
5. Angliya oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
6. Fransiya oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
7. Belgiya oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
8. Germaniya oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
9. Shvesiya oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
10. Gollandiya oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
11. Yaponiya oliy ta‘lim tizimi haqida ma‘lumot bering.
12. Kredit-modul tizimida qanday qilib umumiy o‘quv yuklamalari hajmini kamaytirish mumkin?
13. Talabaning mustaqil ta‘limi (TMT) haqida ma‘lumot bering/
14. Kredit-modul tizimida ta‘lim mazmunini rejalashtirish qanday amalga oshirilishi mumkin?

15. Kredit-modul tizimida talabalarni tabaqalab o'qitishni qanday tashkil qilish mumkin?
16. Kredit-modul tizimida o'quv jarayonini rejalashtirish qanday bosqichlarda amalga oshiriladi?
17. Kredit-modul tizimida talabaning vaqt budjeti qanday aniqlanadi?
18. Kimlar lektorlik qilishlari mumkin?
19. Kimlar tyutorlik qilishlari mumkin?
20. Kimlar edvayzerlik qilishlari mumkin?
21. Lektor TMT turiga qancha vaqt rejalashtirishi lozim?
22. Tyutor qanday faoliyat turlari bilan shug'ullanadi?
23. Edvayzerlik xizmati nima maqsadda tashkil qilinadi?
24. O'quv rejalari bo'yicha komissiya nima bilan shug'ullanadi?
25. Moderatorlik qanday faoliyat turi hisoblanadi?

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-sonli Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi 4947-sonli Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
5. Usmonov B.Sh., Xabibullaev R.A. Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O'quv qo'llanma. T.: "Tafakkur" nashriyoti, 2020 y. 120 bet.
6. O'rinov V. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida ECTS kredit-modul tizimi: asosiy tushunchalar va qoidalar. O'quv qo'llanma. Nyu Bransvik Universiteti, 2020 y.
7. Oliy ta'limning me'yoriy - huquqiy xujjatlari to'plami. -T., 2013.
8. Rasprostranenie Bolonskogo protsessa: o deklaratsii k vnedreniyu na praktike. V 3-x chastyax. Chast 2. Tendensii razvitiya Bolonskogo protsessa, yego instrumenty i opyt vnedreniya / R.R. Agishev, I.V. Anisimova, SH.M. Valitov, D.A. Gopkalo, V.G. Kryukov, A.Ye. Pushkina, L.A. Simonova, A.P. Snegurenko. Pod red. prof. R.R. Agisheva. - Kazan, KGTU im. A.N. Tupoleva, 2008. - 118 s.
9. The European Higher Education Area. - Joint Declaration of the Ministers of Education. - Bologna, 1999, 19 June.

10. Shaping our Own Future in the European Higher Education Area // Convention of European Higher Education Institutions. - Salamanca, 2001, 29-30 march.

IV. AMALIY MASHG'ULOT MATERIALLARI

MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-AMALIY MASHG‘ULOT. MAVZU: KREDIT-MODUL TIZIMIDA TALABALARNING MUSTAQIL ISHINI REJALASHTIRISH, TASHKIL QILISH VA TA'LIM NATIJALARINI BAHOLASH USULLARI (2 soat)

Reja:

1. Talabanning mustaqil ishi.
2. Talabanning mustaqil ta'limi.
3. O'qituvchi rahbarligidagi talabanning mustaqil ishi.
4. Mustaqil ish turlarini me'yorlashtirish.
5. Talabanning mustaqil ishini masofaviy usulda tashkil qilish va ta'lim natijalari (Blum taksonomiyasi asosida).
6. Ta'lim natijalarini baholash usullari.
7. Mustaqil ishning uslubiy ta'minoti.

Amaliy mashg'ulot maqsadi:

Tinglovchilarda kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ishini rejalashtirish hamda uni tashkil qilish bo'yicha malaka va ko'nikmalarni shakllantirish.

Amaliy mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

Mashg'ulot rejasi bo'yicha materiallar tahlil qilinib, kichik guruhlar yoki juftliklarda yangi pedagogik texnologiyalar yoki interaktiv usullardan foydalangan holda berilgan topshiriqlar bajariladi.

Amaliy mashg'ulot bo'yicha materiallar:

Talabalarning mustaqil ishi (TMI) – bu talabanning o'ziga xos o'quv faoliyati bo'lib, u didaktik topshiriqlarni mustaqil ravishda bajarishga, o'qishga qiziqtirishga va muayyan fan sohasida bilimlarni oshirishga yo'naltirilgan. TMI mazmuni mantiqiy fikrlashni, ijodiy faollikni, o'quv materialini o'zlashtirishda tadqiqotchilik yondashuvini shakllantirishga imkon beruvchi amaliy topshiriqlarni bajarish bilan bog'liq bo'ladi.

TMI mazmuni fanning xususiyatidan, oliy o'quv yurtining texnik imkoniyatlaridan va kutubxonaning o'quv-uslubiy ta'minlanganidan kelib chiqib aniqlanadi.

Odatda TMI talabanning mustaqil ta'limi (TMT) bilan birgalikda auditoriyadan tashqarida bajariladigan o'qituvchi rahbarligidagi talabanning mustaqil ishini (O'RTMI) ham o'z ichiga oladi.

Kunduzgi ta'lim shaklida bakalavriatda TMI ning umumiy soatlari fan hajmining yarmini tashkil etadi va uning ham deyarli yarmi O'RTMI ga ajratiladi. Sirtqi ta'limda TMI hajmi fan hajmining 4/5 qismini tashkil etishi maqsadga

muvofiq.

TMI ni tashkil qilish oliy o'quv yurtining asosiy me'yoriy hujjatlari, jumladan ishchi o'quv dasturlari (sillabus), fan modullarini mustaqil o'rganish bo'yicha talablarga muvofiq tarzda amalga oshiriladi.

TMI quyidagi shakllarda joriy etilishi mumkin:

- talabning bevosita o'zi tomonidan (mobil qurilmasi orqali) amalga oshiriladigan mustaqil ish turlari (TMT);
- an'anaviy shakldagi o'qituvchi rahbarligidagi talabning mustaqil ishi;
- elektron shakldagi (mobil qurilmasi orqali) o'qituvchi rahbarligidagi talabning mustaqil ishi.

Talabning mustaqil ta'limi. Talabning bevosita o'zi tomonidan mobil qurilmasi orqali amalga oshiriladigan mustaqil ish turlariga (TMT) quyidagilarni kiritish mumkin:

- darsga tayyorlanish – ma'ruza matnlari, vodkastlar, video materiallar, amaliy mashg'ulotlar va laboratoriya ishlari bayonlarini o'rganish;
- axborot izlash – o'z qiziqishlaridan kelib chiqib taqdim qilingan dayjest orqali internet materiallarini o'rganish;
- FAQ (ko'p so'raladigan savollar) – o'zini qiziqtirgan muammolarga o'rgatuvchi dasturlar vositasida javob izlash;
- Forum – fan mavzulari bo'yicha telegram kanallari yoki masofaviy ta'lim platformalarida fikr almashish;
- Test yechish – o'rgatuvchi test dasturlarida mashq qilish orqali fan moduliga oid materiallarni mustahkamlash;
- Nazorat ishiga tayyorlanish – fan bo'yicha kutilayotgan oraliq va yakuniy nazoratlarga tayyorgarlik ko'rish.

O'qituvchi rahbarligidagi talabning mustaqil ishi. O'RTMI yuklamasi o'qituvchining yuklamasiga to'laligicha kirmaydi, biroq kontakt mashg'ulotlar uchun o'qituvchiga alohida yuklama belgilanadi (hisob-chizma ishi, kurs ishi, kurs loyihasi, bitiruv ishi, magistrlik dissertatsiyasi, ilmiy izlanuvchiga rahbarlik, tayanch doktorantga rahbarlik va h.k.).

TMI innovatsion texnologiyalarga asoslangan bo'lishi kerak. O'RTMI ning auditoriyadagi shakli berilgan topshiriq doirasida talabalarning darslik va birlamchi manbalar, guruhli topshiriqlarni bajarish, yakka tartibdagi tahliliy faoliyatlarni ko'zda tutadi. O'RTMI har bir fan bo'yicha butun akademik o'qish davrida sana, vaqti, auditoriyasi va tyutorlarni ko'rsatgan holda grafik bo'yicha o'tkaziladi. O'RTMI doirasidagi mashg'ulotlar maslahat va interfaol shakllarda bo'lishi mumkin, ularning nisbati o'rganilayotgan fanning murakkabligi, ularni o'rganishga ajratilgan auditoriya soatlari hajmi, talabalarning tayyorgarlik darajasi bilan

aniqlanadi.

Yakka tartibda maslahat olgan talaba, o'qituvchilarning mehnatini hisobga olish bo'yicha jurnalga imzo qo'yadi. TMIning sifatini kafedra nazorat qiladi, bunda TMI ning hajmi, mazmuni va hisobot turini tasdiqlaydi, ish hajmini, ketma-ketligini va topshirish muddatlarini aniqlaydi, TMI natijalari bo'yicha talabalar va o'qituvchilarning hisobotlarini ko'rib chiqadi.

An'anaviy shakldagi o'qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ishlari (O'RTMI):

- masala yechish – amaliy mashg'ulot mavzusi bo'yicha berilgan masalalarni yechish va uni yozma tarzda taqdim qilish;
- referat – muammoning yozma bayoni, bunda adabiy manbalar sharhlanadi yoki ilmiy ish, kitoblar tahliliy bayon qilinadi;
- kollokvium – o'quv modulining nazariy qismining o'zlashtirilishini tekshirish maqsadida suhbat uyushtirish;
- esse – dolzarb mavzu bo'yicha shaxsiy fikrini tanqid, publitsistik va boshqa janrlarda yozma bayon qilish;
- taqdimot – berilgan mavzu bo'yicha slayd va video materiallar vositasida chiqish qilish;
- keys-stadi – ishlab chiqarishdagi muammoli vaziyatlar bo'yicha belgilangan shakldagi topshiriqlar bo'yicha yechim izlash;
- ish o'yinlari – kasbiy faoliyat jarayonlarini imitatsiya qilish, sahnalashtirish, rollarni ijro qilish orqali kasbiy ko'nikmalar orttirish;
- glossariy – berilgan mavzu bo'yicha atamalarni qisqa izohlash.
- guruh loyihasi – 3-5 talabaning hamkorlikda loyiha ishini bajarishi;
- hisob-chizma ishlari – odatda texnik fanlar (muhandislik grafikasi, elektrotexnika, axborot texnologiyalari va h.k.) bo'yicha amalga oshiriladigan belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida yoziladigan grafik va hisob ishlari;
- kurs ishi – fan yoki fanlar majmuasi (korxonalar iqtisodiyoti, menejment asoslari, ekologiya va atrof-muhit muhofazasi, fuqaro himoyasi va h.k.) muammolari bo'yicha belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida bajariladigan belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida yoziladigan yozma va hisob ishlari;
- kurs loyihasi – fan yoki fanlar majmuasi (texnik mexanika, texnologik jarayon va qurilmalar, mutaxassislikka oid loyiha ishlari bajariladigan fanlar) muammolari bo'yicha belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida bajariladigan grafik chizmalar ilova qilinadigan belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida yoziladigan hisob ishlari;
- diplom loyihasi - mutaxassislik faniga oid berilgan mavzu bo'yicha ishlab chiqarish korxonasini yoki uning bo'linmasini loyihalashga qaratilgan, grafik

chizmalar va hisob ishlari bilan bayon qilinadigan belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida yoziladigan loyihaviy ish;

- amaliyot hisoboti – o'tkazilgan malakaviy amaliyot (tanishuv, ishlab chiqarish, bitiruv oldi amaliyotlari) bo'yicha belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida yoziladigan hisobot;

- fan to'garaklarida ishtirok etish – talabanning fan to'garaklarida maket, slayd, namunalar kabi ko'rgazmali materiallarni tayyorlashi;

- tanlovlarda ishtirok etish – talabanning o'qituvchining ilmiy rahbarligi ostida turli tanlovlarda ishtirok etishi (“Yosh ixtirochi”, talabalar startap loyihalari va h.k.);

- fan olimpiadalarda qatnashish – fanlar bo'yicha OTM lar o'rtasida o'tkaziladigan olimpiadalarda ishtirok etish (kimyo, umumiy kimyoviy texnologiya, fizika, axborot texnologiyalari va h.k.);

- ilmiy anjumanlarda ma'ruza qilish – fanga oid ilmiy tadqiqot mavzusi bo'yicha OTM, Respublika va xalqaro miqyoslarda o'tkaziladigan ilmiy-texnikaviy anjumanlarda ma'ruza qilish;

- ilmiy tezis va maqolalar chop etish – ilmiy anjumanlarning to'plamlarida tezislari va ilmiy jurnallarda ilmiy tadqiqot mavzusi bo'yicha maqolalar chop qilish;

- o'quv-uslubiy materiallarni tayyorlashda ishtirok etish – darslik, o'quv qo'llanma, uslubiy qo'llanma, uslubiy ko'rsatma va boshqa o'quv-uslubiy adabiyotlarni tayyorlashda ishtirok etish;

Elektron shakldagi O'RTMI lar:

- Link – internet havolasini ochib unda keltirilgan video yoki matn shaklidagi materialni belgilangan hajmda izohlash;

- Chart – jadval, diagramma va sxemalarni cheklangan hajmda tahlil qilish.

- Q/A – masofaviy ta'lim platformasida o'qituvchi tomonidan berilgan savollarga belgilangan hajmda yozma javob berish;

- Review – taqdim qilingan manbaga annotatsiya yozish.

- SWOT – talaba biror tushunchani cheklangan hajmda SWOT-tahlil qiladi;

- Interview – muammoni tadqiq qilish bo'yicha suhbat uyushtirish va uni masofaviy ta'lim platformasiga yuklash;

- Google Apps – Google Classroom platformasida hamkorlikda slaydlar, jadvallar, matnlar shaklidagi topshiriqlarni bajarish;

- Dayjest – berilgan mavzu bo'yicha internet-havolalar to'plamini keltirish, kartoteka tuzish va ularni qisqa izohlash;

- Report – talabalar laboratoriya mashg'ulotlari bo'yicha hisobotlarini masofaviy ta'lim platformasiga kiritishadi.

O'RTMI lar ularning bayoni, mavzulari, topshiriqlari, o'tkazish shakllari, soatlar hajmini ham ko'rsatgan holda fanning sillabusida fan modullari bo'yicha

keltiriladi.

Mustaqil ish turlarini me'yorlashtirish. Kredit-modul tizimida talabalarining mustaqil ish turlarining hajmi 50-60% gacha oshadi, amaldagi ta'lim tizimida bu ko'rsatkich deyarli 40% ni tashkil etadi. Shu sababli, mustaqil ta'limga yetarlicha e'tiborni qaratmasdan, uning uslubiy turlarini shakllantirmasdan kredit-modul tizimini to'laqonli tatbiq qilib bo'lmaydi.

Amaldagi ta'lim tizimiga nisbatan oladigan bo'lsak o'qituvchi rahbarligidagi mustaqil ish turlarini me'yorgangan va me'yoranmagan turlarga ajratish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018 yil 10-sentabrdagi 20-2018-sonli buyrug'iga ilova qilingan "Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining o'quv yuklamasi hajmini hisoblashning vaqt me'yorlari"da quyidagi o'qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ish (O'RTMI) turlari me'yorlab qo'yilgan:

- **3-ish turi:** Kurs ishlari va kurs loyihalariga rahbarlik qilish va ular bo'yicha maslahatlar berish; bitta KI uchun 2 soat va KL uchun 3 soat ajratilgan. Shuningdek, bitta professor-o'qituvchi bir semestr davomida 50 tagacha rahbarlik qilishi va maslahat berishi mumkin.

- **6-ish turi:** Namunaviy o'quv dasturlarida ko'zda tutilgan nazorat, hisoblash va hisob-grafik ishlarini tekshirish, maslahatlar berish, taqriz yozish va qabul qilish; bitta topshiriq uchun 0,3 soat, biroq, bitta fanga ko'pi bilan 1 soatgacha vaqt ajratilgan. Bitta professor-o'qituvchi ko'pi bilan 3 tagacha akademik guruh birlashtirilishi mumkin.

- **8-ish turi:** Bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalarini amaliyotlariga rahbarlik qilish, ularning hisobotlarini tekshirish va baholash. Malakaviy amaliyot o'tayotgan har bir talaba uchun bir ish kuniga – 0,5 soat belgilangan. Bunda 1 akademik guruh uchun bir ish kuniga – 6 soat, ishlab chiqarish va pedagogik amaliyotga rahbarlik qilishga 1 akademik guruh uchun ta'lim muassasasi joylashgan hududda kuniga – 3 soat, hududdan tashqarida – 6 soat etib belgilangan. Individual holda o'tkaziladigan amaliyotlarda butun amaliyot davriga bir talaba uchun – 2 soat ajratilgan. Ushbu ish turi bo'yicha yuklama hajmi professor-o'qituvchining o'quv ishlari yuklamasining 20% idan oshmasligi ham belgilab qo'yilgan.

- **9-ish turi:** Bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalarining bitiruv malakaviy ishiga rahbarlik qilish, xulosalar yozish; bir o'quv yiliga har bir talaba uchun 25 soat, texnik yo'nalishlarda esa – 30 soat etib belgilangan. Bunda bir o'quv yilida bitta professor-o'qituvchiga 7 nafargacha talaba birlashtiriladi.

- **11-ish turi:** Magistratura talabalarining ilmiy-pedagogik faoliyati va amaliyotiga rahbarlik qilish bir o'quv yiliga bitta talaba uchun – 50 soat belgilangan. Bunda professor yoki fan doktori – 5 nafargacha, dotsent, fan nomzodi va

mutaxassis – 3 nafargacha talabaga rahbarlik qilishi mumkin.

- **12-ish turi:** Magistratura talabasining magistrlik dissertatsiyasi va ilmiy-tadqiqot ishiga rahbarlik (ilmiy maslahatchilik) qilish uchun bir o'quv yiliga bitta talaba uchun – 50 soat belgilangan. Bunda professor yoki fan doktori – 5 nafargacha, dotsent, fan nomzodi va mutaxassis – 3 nafargacha talabaning magistrlik dissertatsiyasi va stajirovkasiga rahbarlik (ilmiy maslahatchilik) qilishi mumkin.

- **14-ish turi:** Oliy ta'lim muassasalaridagi doktorant va mustaqil izlanuvchiga ilmiy maslahatchilik qilish. Bunda bir nafar doktorant uchun bir o'quv yiliga – 100 soat, bir nafar mustaqil izlanuvchi uchun bir o'quv yiliga – 50 soat belgilangan. Professor, fan doktori, dotsent, fan nomzodi o'zi ishlayotgan oliy ta'lim muassasasida 3 nafargacha doktorant va mustaqil izlanuvchiga ilmiy maslahatchilik qilishi mumkin.

Yuqorida keltirib o'tilgan O'RTMI turlaridan masala yechish, referat yozish, kollokvium, esse, taqdimot, keys-stadi, ish o'yinlari, glossariy, guruh loyihasi va boshqalar uchun vaqt me'yorlari ko'zda tutilmagan. Chunki, ular bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar va tavsiyalar ishlab chiqiladi va maslahatlarni auditoriya mashg'ulotlarida (ma'ruza, amaliy, seminar, laboratoriya) amalga oshirish mumkin.

Talabalarining fan to'garaklarida, tanlovlarda, fan olimpiadalarida ishtirok etishi, ilmiy anjumanlarda ma'ruza qilishi, ilmiy tezis va maqolalar chop etishi kabi yuklamalarga ham vaqt me'yorlari ko'zda tutilmagan, ularni bajarish "Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilarining o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va "ustoz-shogird" ish turlarida ko'zda tutilgan.

Talabalar tomonidan masofaviy ta'limda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan Link, Chart, Q/A, Review, SWOT, Interview, Google Apps, Dayjest, Report kabi o'qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ish turlari uchun maslahatlarni kontakt soatlari (auditoriya mashg'ulotlari) uchun ajratilgan vaqt hisobidan amalga oshirish mumkin.

Talabaning mustaqil ishini masofaviy usulda tashkil qilish va ta'lim natijalari (Blum taksonomiyasi asosida). Masofaviy ta'lim bilim olish ishtiyoqida o'qiyotgan talabalar uchun eng maqbul variant hisoblanadi. Bu usulda talabaga turli dastur va ilovalarda ishlashni taklif qilish orqali ularda 21-asr ko'nikmalarini shakllantirish va buni hatto auditoriyadagi mashg'ulotlardan ham yuksak darajada tashkil qilish mumkin.

Hozirgi kunda ta'lim tizimida til o'rganish va iqtisodiy bilim sohalarida qo'llanilayotgan ko'plab interfaol o'qitish usullari ommalashgan. Ularning ko'pchiligidan texnika sohasidagi bilimlarni o'qitishda ham samarali foydalanish mumkin.

Mustaqil ishlarni masofaviy tizimda tashkil qilish uchun eng avvalo ta'lim

natijalarini Blum taksonomiyasi orqali belgilab olish zarur va bilim va ko'nikmalarni shakllantirish uchun "Blum fe'llari" orqali android tizimidagi mos ta'lim ilovasini tanlash mumkin.

Masalan, hujjatga belgi qo'yish, undan nus'ha olish, sanab berish, ta'riflash, mosligini aniqlash, ma'qullash, izohlash, qayd qilish, eslash, tanish, xabar berish, so'rash, qayta so'rash, izlash, identifikatsiyalash, nomlash, takrorlash, ajratib olish, izlash, belgi qo'yish, havola berish, esga tushirish, tasavvur qilish, aytib berish, tasvirlash, belgilash, joylashtirish, o'rnini belgilash, o'xshashini topish kabi **BILISH** kategoriyasiga tegishli faoliyatlarni android tizimidagi Notepad+, Mental Note, Word, Google, Excel, PowerPoint, Polaris Office, ShowMe, Quick Scetch, Blogpress, SmartOffice2, Show of Hands, Zoho Docs, Prezi, Flash cards+ ta'lim ilovalari orqali tashkil qilish mumkin.

Tasniflash, kategoriyalash, namoyish qilish, axborot izlash, bog'lash, dalil keltirish, izohlash, qisqartirish, muhokama qilish, yangi jihatini aniqlash, tushuntirish, baho berish, kengaytirish, ko'rsatib berish, guruhlash, farqlash, axborot to'plash, xulosalash, sharhlash, boshqa shaklda ifodalash, tarjima qilish, taqqoslash, boshqacha so'zlar bilan izohlash, xos belgi va yorliq qo'yish, oldindan aytish, umumlashtirish, tasdiqlash kabi **TUSHUNISH** kategoriyasiga tegishli faoliyatlarni android tizimidagi Twitter, Google Docs, PhatPad, Categorize App, Story planner, Quickvoice, Photocard, Google Photos, Debate Champ, iTranslate, Errands To-do, YouTube Capture, eBook Magic kabi ta'lim ilovalari orqali tashkil qilish mumkin.

Bajarish, boshqarish, taqdim qilish, qo'llash, ijro qilish, xarita tuzish, yig'ish, hisoblash, ajratib olish, tanlash, o'zgartirish, jamlash, ko'rsatib berish, konstruksiyalash, tatbiq qilish, isbotlash, shakllantirish, so'rov o'tkazish, mavzu bo'yicha suhbatlashish, tajriba o'tkazish, aniqlashtirish, rasmiylashtirish, ta'sir o'tkazish, so'rab-surishtirish, jo'natish, yuklab olish, eskizini chizish, fikr almashish, chizish, harakatga keltirish, nihoyalash, foydalanish kabi **AMALDA QO'LLASH** kategoriyasiga tegishli faoliyatlarni android tizimidagi Intereview assistant, Ann's Flash Cards, ScrapPad, Keynote, Picture Collage, Flashcard machine, Things, Inspiration maps, OneNote, Wolfram Alpha, WunderList, Presentation Timer, Revision Quiz Maker, Pages, IWish, FlipBoard, PaperHelper, Flashcards Deluxe, iDesign, 2Screens kabi ta'lim ilovalari orqali tashkil qilish mumkin.

Xos belgilarini aniqlash, havola orqali bog'lash, darajalash, mansubligini belgilash, qiyoslash, izoh berish, kategoriyalash, darajasini aniqlash, yakuniy xulosaga kelish, tasniflash, sababini aniqlash, bog'liqligini aniqlash, nisbat berish, namuna ko'rsatish, ajratish, baho qo'yish, ajratib farqlash, tartiblash, surishtirish, adabiy sharhlash, maydalash, rejalashtirish, e'tibor qaratish, e'lon qilish, bo'laklash,

anketa tuzish, chegarasini aniqlash, tarkibini aniqlash, urg'u berish kabi **TAHLIL QILISH** kategoriyasiga tegishli faoliyatlarni android tizimidagi Simpleminds+, NotesPlus, Numbers, Use Your Writing, Dropbox, BigWorld, Dragon Dictation, Data Analysis, Easy Chart, Quick Graph, Simple Note, myHomework, Priority Matrix, Course Notes, Ideament, Educreations, Assignments kabi ta'lim ilovalari orqali tashkil qilish mumkin.

Mavzu bo'yicha video material yaratish, fikrni boshqarish, ijro qilish, yangi shaklda ifodalash, hamkorlik qilish, imitatsiyalash, aralashtirish, ishlab chiqarish, yasash, tuzish, qurish, dasturlash, yaratish, ixtiro qilish, birlashtirish, umumlashtirish, o'zgartirish, modifikatsiyalash, boshqarish, paydo qilish, takomillashtirish, tezis va maqola yozish, moslashtirish, ishlab chiqish, yechish, hal qilish, ma'ruza qilish, yo'naltirish, yordam ko'rsatish, yozma bayon qilish, jadallashtirish, chop qilish, konstruksiyasini yaratish, kelishish, muzokara olib borish, rejalashtirish kabi **SINTEZ QILISH** kategoriyasiga tegishli faoliyatlarni android tizimidagi iMovie, Flipbook, Do Ink, Explain Everything, Drawing Pad, Creative Book, Padlet, Story Creator, Audio Boom, Video Shop, ShadowPuppet, WebAlbums, EasyStudio, Book Creator, iStop Motion kabi ta'lim ilovalari orqali tashkil qilish mumkin.

Tasdiqlash, nazorat qilish, darajaga ajratish, tizimlash, boshqa shaklda ifodalash, akslantirish, bashoratlash, ishontirish, o'lchash, asoslash, oldindan aytish, qo'llab-quvvatlash, tanqid qilish, surishtirib aniqlash, himoya qilish, yoqlash, bahslashish, taqriz berish, ko'rib chiqish, xulosa berish, tuzatish kiritish, boshqarish, baho berish, tavsiya qilish, tajribada sinash, isbotlash kabi **BAHOLASH** kategoriyasiga tegishli faoliyatlarni android tizimidagi WhatsApp, Facebook, iBrainstorm, Skype, YouTube, FB Messenger, Google+, Roambi Analytics, Strip Designer, Moodle Mobile, Clear Sea, Group Board, PressReader, Green Screen, Edublogs, Tools 4 students, Blogpad kabi ta'lim ilovalari orqali tashkil qilish mumkin.

Talabaning mustaqil ishini masofaviy tarzda tashkil qilishda iloji boricha uning qurilmasiga moslashish maqsadga muvofiq. Hozirgi kunda ko'pchilik talabalar android tizimida ishlovchi mobil qurilmalarga ega bo'lganliklari sababli m-learning tizimiga mos dasturlardan foydalanish talaba uchun har tomonlama qulay hisoblanadi.

Ta'lim natijalarini baholash usullari. Talabalarining bilimini nazorat qilish va baholash amalda joriy qilingan O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018 yil 9-avgustdagi 19-2018-sonli buyrug'iga ilova qilingan "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish baholash tizimi to'g'risidagi nizom"ga muvofiq amalga oshiriladi.

Unga muvofiq oraliq nazoratda fan bo'yicha A-S darajasiga erishgan talabalar yakuniy nazoratga qo'yiladi.

Talabaning oraliq nazorat bo'yicha o'zlashtirgan ballari quyidagi jadval asosida kredit ballariga va harfli tizimga o'giriladi.

Harfli tizimdagi baho	Ballarning raqamli ekvivalenti	Foiz ko'rsatkichi	An'anaviy usuldagi baho
A	4,0	95-100	A'lo
A-	3,67	90-94	
V+	3,33	85-89	Yaxshi
V	3,0	80-84	
V-	2,67	75-79	
S+	2,33	70-74	Qoniqarli
S	2,0	65-69	
S-	1,67	60-64	Qoniqarsiz
D+	1,33	55-59	
D	1,0	50-54	
F	0	0-49	

Oraliq nazoratlar – bu tyutor tomonidan amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari va ular bo'yicha mustaqil ta'lim natijalari bo'yicha o'tkaziladigan talabalarning bilimlarni tekshirish va baholash jarayonlaridir. Oraliq nazorat baholari tyutor tomonidan talabalarning auditoriyadagi faolligi va O'RTMI shakllari (*Office Hours*) bo'yicha amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

Fanni o'rganishda talabalar bilimni tekshirish bo'yicha turli shakldagi joriy nazoratlar ko'zda tutilishi mumkin:

1) og'zaki so'rov – bu nazorat turi fanning bir yoki bir nechta bo'limini o'rganib bo'linganidan so'ng savol-javob va masalalarning muhokamasi tarzida o'tkaziladi;

2) yozma ish – fanning alohida bo'limlari bo'yicha qo'yilgan masalalarni muhokama qilish, muammolarni tahlil qilish, amaliy topshiriqlarni bajarish bo'yicha ko'zda tutadigan nazorat turi;

3) kombinirlangan so'rov – bir vaqtning o'zida ham og'zaki, ham yozma shakldagi nazorat turlarining o'tkazilishi;

4) uy ishlarini himoya qilish va taqdimot qilish – yakka tartibda va guruhli uy ishlarining to'g'ri bajarilganligini, talabaning o'tilgan materialni umumlashirish va uni auditoriyaga taqdim qilish, fan mavzulari bo'yicha mantiqiy bog'liqlikni kuzatish ko'nikmalariga erishganligini tekshirish maqsadida nazorat qilish;

5) bahs-munozaralar, treninglar, dumaloq stollar, keys-stadi va h.k. – muammoli xarakterdagi mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini namoyish qiluvchi masalalarni guruh bo'lib muhokama qilish;

6) testlar – fanning alohida bo'limlari bo'yicha savol topshirig'i ko'rinishidagi

yozma nazorat shakli;

7) kurs loyihasini, kurs ishini bajarish – nazariy materialni amaliy masalalarni yechish hisobiga sifatli o'zlashtirish maqsadida namunaviy va ishchi o'quv rejalarga muvofiq ravishda ko'zda tutiladi, o'quv semestri davomida bajariladi. Kurs loyihasining (kurs ishining) himoyasi kafedra mudiri farmoyishi bilan tasdiqlangan komissiya tomonidan kurs loyihasi (ishi) bo'yicha ilmiy rahbar ishtirokida kafedra mudiri belgilangan jadval asosida qabul qilinadi. Kurs loyihasini (kurs ishini) bajarmagan talabalar oraliq attestatsiyalarga kiritilmaydi. Muayyan bir fandan kurs loyihasini (ishini) himoya qilmagan talabaga registator ruxsati bilan boshqa fanlardan imtihonda qatnashishiga ruxsat beriladi.

Talabalarning bilimlarini oraliq nazorat qilish tyutor tomonidan tasdiqlangan jadval asosida semestrning o'rtasidagi va oxiridagi haftalarda amalga oshiriladi. Joriy va oraliq nazoratlar dekanatlar va o'quv bo'limi tomonidan tashkil qilinadi. Baholar har bir fan bo'yicha alohida foiz hisobida qo'yiladi.

Oraliq nazorat natijalari "O'qituvchining ishini hisobga olish jurnali" va imtihon sessiyasigacha RO ga topshiriladigan "Baholash qaydnomalari" da qayd qilinadi.

Reyting nazoratlaridan keyingi 3 kun mobaynida talabalar apellyatsiya huquqiga ega. Appelyatsiyaga ariza shaxsan talaba tomonidan dekan nomiga topshiriladi va kafedraning fan bo'yicha appelyatsiya komissiyasi tomonidan ko'rib chiqiladi.

Birinchi va ikkinchi oraliq nazorat natijalari bo'yicha 50% dan kam ($R_{o'r} = (R_1 + R_2) / 2 < 60\%$) natija ko'rsatgan, shuningdek, ularda uzrli sabab bilan ishtirok etmagan talabalar imtihon sessiyasi o'tkazilgunga qadar (istisno tariqasida o'quv ishlari prorektorining ruxsati bilan fan bo'yicha imtihongacha) oraliq nazoratni yakka tartibda topshirishlari mumkin.

Sirtqi ta'lim talabalari uchun oraliq nazorat bir marta imtihon sessiyasi davrida fan bo'yicha imtihongacha o'tkaziladi.

Kunduzgi ta'limda yakuniy nazoratga (imtihon sessiyasiga) ikki hafta ajratiladi. Dars jadvallari RO tomonidan tuziladi. Talabalarga kompleks imtihonlarga tayyorlanish uchun kamida 3 kun ajratiladi.

Barcha fanlar bo'yicha yakuniy nazorat - imtihonlar o'tkaziladi. Imtihon yozma, og'zaki, kompyuterda test va boshqa zamonaviy, shaffof va adolatli shakllarida (portfolio, ijodiy ish, antiplagiat, taqdimot va h.k.) tashkil etilishi mumkin. Talabalarga imtihon topshirish uchun imtihon tilini (o'zbek, rus yoki ingliz) tanlash imkoni beriladi. Mantiqiy bog'liq bo'lgan 2-3 fandan kompleks imtihonlar o'tkazilishi mumkin.

O'qituvchilar imtihonga test topshiriqlari, yozma va og'zaki imtihon uchun

savollarni tayyorlab qo'yishlari lozim bo'ladi.

Yozma yoki og'zaki imtihonlar uchun variantlar soni akademik guruhdagi talabalar soniga qarab shakllantiriladi, bunda har bir variantda 3 ta nazariy savol yoki 2 ta nazariy savol va bitta masala yoki 1 ta nazariy savol va 2 ta masala bo'lishi mumkin.

Imtihon qaydnomalari imtihon sessiyasi boshida RO tomonidan talabalarga ruxsat berilishini qayd qilish va komissiyaga topshirish uchun dekanatlarga taqdim etiladi.

Kompyuterda test o'tkazishda vaqtdan unumli foydalanish maqsadida imtihon topshiruvchiga har bir fandan 20 ta savol taqdim etilishi tavsiya etiladi. Test o'tkazish jarayonida RO vakili ishtirok etadi. Zarurat bo'lganda fan o'qituvchisi taklif etilishi mumkin.

Yozma yoki og'zaki imtihon har bir fan bo'yicha alohida biletlar tuzilgan biletlar yordamida o'tkazilishi mumkin. Yozma imtihonning umumiy vaqti 3 soatdan oshmasligi zarur.

Imtihonni tashkil qilish va o'tkazish mas'uliyati RO vakiliga yuklatiladi. Yozma imtihon tugashi bilan RO vakili javoblarni shifrlaydi va komissiyaga tekshirish uchun taqdim etadi. Yozma ishlarni tekshirish imtihon o'tkazilgan kunda yakunlanishi shart (agar 2 tadan ortiq guruhdan imtihon olingan bo'lsa, keyingi kunga ham o'tkazish mumkin). Imtihon natijalari "Apellyatsiyasiz imtihon qaydnomasi" ga qayd qilinadi va fan o'qituvchisi tomonidan talabalar e'tiboriga yetkaziladi. "Apellyatsiyasiz imtihon qaydnomasi" RO ga taqdim qilinadi.

Yozma, og'zaki yoki kompyuterdagi test natijalari bo'yicha apellyatsiya uchun talabalarning RO registratori nomiga shaxsiy arizalari imtihon natijalari e'lon qilingandan keyingi 3 kun mobaynida qabul qilinadi. Apellyatsiya uchun arizalar RO da qayd qilinadi, unda apellyatsiya qilinadigan muammo mohiyati ko'rsatiladi. Apellyatsiya og'zaki shaklda kafedraning fan apellyatsiya komissiyasi tomonidan o'tkaziladi.

"Apellyatsiyasiz imtihon qaydnomasi" va "Apellyatsiyali imtihon qaydnomasi" komissiya raisi va a'zolari, RO vakili tomonidan imzolanadi va RO ga taqdim etiladi.

Agar talaba imtihonda qoniqarsiz baho (F) olsa, hisob amalga oshirilmaydi va qaydnomaga F yoziladi.

Yozgi imtihon sessiyasi o'tkazuvchi xarakterga ega hisoblanadi va keyingi kursga o'tish uchun sessiyani ijobiy baholarga topshirish yetarli bo'lmaydi. Kursdan kursga o'tkazuvchi o'rtacha GPA (Grate Point Average) bali oliy o'quv yurti tomonidan mustaqil ravishda belgilanadi. GPA ning qiymati ikkinchi kursga o'tish uchun – kamida 2,0, uchinchi kursga – kamida 2,25-2,5, to'rtinchi kursga – kamida

2,5-3,0 bo'lishi tavsiya etiladi.

Talabani butun o'qish davri uchun GPA bali talabani o'rtacha o'zlashtirish darajasi sifatida RO da quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$GPA = \frac{Y_{R1} \cdot K_1 + Y_{R2} \cdot K_2 + \dots + Y_{Rn} \cdot K_n}{K_1 + K_2 \dots K_n} \quad (1)$$

bu yerda: $Y_{R1}, Y_{R2}, \dots, Y_{Rn}$ – fanlarning raqamli ifodadagi yakuniy baholari;

$K_1, K_2 \dots K_n$ – fanlarning kredit hajmlari.

n – o'qish davridagi barcha o'qilgan fanlar soni.

RO talabani keyingi kursga o'tkazishni amalga oshiradi. Agar talaba belgilangan darajadan kam GPA olsa, u kursda qoldiriladi va shaxsiy o'quv rejasini keyingi yil oxirigacha yetkazish yoki belgilangan tartibda yangi shaxsiy o'quv rejasini shakllantirish huquqiga ega bo'ladi.

Yakuniy davlat attestatsiyasi talabani ta'lim dasturining yakunlovchi bosqichi hisoblanadi va uning kasbiy layoqatini aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Bitiruvchi kursda o'tkaziladigan Yakuniy davlat attestatsiyasiga belgilangan miqdordagi GPA kreditlarini to'plagan va o'quv rejasini to'liq hajmda o'zlashtirgan talabalar kiritiladi.

Yakuniy davlat attestatsiyasi texnika oliy o'quv yurtlarida Davlat ta'lim standartlariga muvofiq diplom ishi himoyasi shaklida o'tkaziladi.

Xorijiy tilda diplom yozish va uni himoyalashga mutaxassislik kafedrasida tanlangan xorijiy tilni biladigan va maslahat bera oladigan mutaxassis bo'lsa ruxsat beriladi.

Xorijiy tilda bajarilgan diplom ishiga himoya vaqtida davlat tilidagi annotatsiya taqdim etiladi.

Diplom ishini baholash DAK (Davlat attestatsiya komissiyasi) majlisida ilmiy rahbarning yozma tavsiyanomasini va tashqi ekspert (retsenzent) ning taqrizini hisobga olgan tarzda amalga oshiriladi.

Diplom ishi himoyasi natijalari u eshitilgan kun e'lon qilinadi.

Davlat attestatsiyasidan o'tgan bitiruvchiga DAK qarori bilan bakalavr akademik darajasi beriladi.

Imtiyozli akademik daraja berish uchun bitiruvchi 3,75 dan kam bo'lmagan GPA balini olgan bo'lishi va yakuniy davlat attestatsiyasini "A", "A–" baholariga topshirgan bo'lishi kerak.

Mustaqil ishning uslubiy ta'minoti. Talabani mustaqil ishlashi uchun yo'nalishga oid Davlat ta'lim standartlari, Malaka talablari, o'quv rejalari bo'yicha ma'lumotlarning ixchamlashtirilgan variantlari, tanlov fanlari katalogi va fanning o'quv-uslubiy majmuasi to'liq yetkazilishi zarur.

Shuningdek, kredit-ta'lim tizimida talabani axborot paketini shakllantirish

zarur bo‘ladi. U o‘z ichiga ma‘lumotnoma-ko‘rsatkich va talabaning o‘quv-uslubiy majmuasini (TO‘UM) o‘z ichiga oladi.

Kredit-modul tizimining asosiy farqli jihatlaridan biri faqat talabalarni zarur o‘quv hujjatlari bilan ta‘minlashdan iborat bo‘lib qolmasdan, shuningdek, oliy ta‘lim muassasasi talabaga oliy ta‘lim muassasasi, yo‘nalishlar, mutaxassisliklar, o‘quv jarayonining tashkil qilinishi va bilimlarni nazorat qilish, mustaqil o‘qishga tayyorlanish, dam olish va har tomonlama rivojlanish sharoitlari haqida to‘liq axborotni taqdim qilishi kerak.

Ma‘lumotnoma-ko‘rsatkich salohiyatli hamkorlar va talabalar, shuningdek, hamkor oliy o‘quv yurtlarining o‘qituvchilar jamoasiga o‘quv va ma‘muriy tadbirlar uchun qo‘llanma bo‘lib xizmat qiladi.

Ma‘lumotnoma-ko‘rsatkichdagi axborotlar ta‘lim jarayoni va qo‘shimcha tadbirlarning shaffofligini oshirish, talabalarni mos dasturlarni tanlashga yo‘naltirishdagi o‘quvchilar mehnatini yengillashtirish va mamlakat oliy ta‘lim muassasalarida va xorijda ularning o‘qishini rejalashtirish hamda talabaga amaliy axborotlarni taqdim qilish uchun mo‘ljallangan.

Unda shuningdek, oliy ta‘lim muassasasi, uning joylashishi, talabalarning yashash tarzi, qayd qilish uchun zarur ma‘muriy tadbirlar haqidagi umumiy axborotlar va akademik kalendar ham mavjud bo‘ladi. Unga yana shuningdek, oliy o‘quv yurtiga qabul qilish tartibi haqidagi ma‘lumotlar, mashg‘ulot turlari va nazorat shakllari, o‘qitish usullari va texnologiyalari, fanlarning kredit hajmi va ularning tuzilmasi, fanlarni o‘qitishni tashkil qiluvchi fakultetlar va bo‘limlar nomlari ham kiritilgan. Ma‘lumotnoma nashriga imtihonlarni o‘tkazish sharoitlari va ularni baholash, oliy o‘quv yurtini tugatgandan keyin beriladigan akademik darajalar ham kiritiladi.

Ma‘lumotnoma-ko‘rsatkich quyidagilardan tarkib topadi:

- Kirish.

Kirish tashkilotning asosiy nizomini, tuzilmasini, darajalarini, yo‘nalish va mutaxassisliklarini va O‘zbekiston Respublikasida, shuningdek, oliy o‘quv yurtidagi mavjud malakalarini o‘zida aks ettirishi o‘zida aks ettirishi zarur.

- Oliy o‘quv yurti haqida umumiy ma‘lumotlar

Bu bo‘limda oliy o‘quv yurtining missiyasi, uning qisqa tarixi, tashkiliy-huquqiy shakli, belgilovchi hujjatlarning huquqlari, davlat va jamoatchilik tashkilotlari tomonidan o‘tkaziladigan davlat attestatsiyasi va akkreditatsiyasi haqidagi ma‘lumotlar aks ettiriladi.

- Akademik kalendar

Akademik kalendar dam olish kunlari (ta‘tillar) ko‘rsatilgan o‘quv yili davomidagi o‘quv mashg‘ulotlari va nazorat tadbirlarini o‘tkazish jadvalidan iborat.

- Talaba kalendari

Talaba kalendari yil davomida oliy o'quv yurti tomonidan tashkil etiladigan tashkiliy-ommavy tadbirlarning jadvalidan iborat.

- Kredit ta'lim tizimini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari.

Bu bo'limda ta'lim jarayonini tashkil qilishning quyidagi asosiy holatlari va qoidalari aks ettirilishi kerak:

- fanlarni o'zlashtirishni nazorat qilish va baholash tizimi.

• oliy o'quv yurtining laboratoriya-kompyuter, sport-ko'ngil ochish va axborot-texnik bazasidan foydalanish qoidalari (kutubxona, nusxa ko'chirish xizmatlari, kompyuterlar, internet, WiFi).

- talabaning harakatlari, huquqlari va majburiyatlari (etika va burch kodeksi).

Talabaning o'zi xorijda o'qish dasturini rejalashtirishi va tashkil qilishi uchun oliy o'quv yurtiga ma'lumotnoma-ko'rsatkichni davlat, rus va ingliz tillarida tayyorlash tavsiya qilinadi.

Talabaning O'UM uning yangi akademik talablarga moslashuvchanligini, o'qitish metodikasini yanada takomillashtirish maqsadida "teskari aloqa"ni jadallashtirish va oliy ta'lim muassasasi sharoitlarida ta'lim mazmuniga oid ilg'or tajribalarni joriy qilish maqsadida ishlab chiqiladi.

Talabaning O'UM kafedra tomonidan ishlab chiqiladi va dekan tomonidan tasdiqlanadi. U quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- talabaning shaxsiy o'quv rejasi (ShO'R);
- tanlov fanlari katalogi (TFK);
- ishchi o'quv dasturlari (Syllabus);
- TMI, jumladan O'RTMI bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar;
- barcha turdagi nazoratlar uchun test topshiriqlari;
- amaliyot uchun materiallar.

AMALIY MASHG'ULOT UCHUN TOPSHIRIQLAR:

1. O'zingiz mashg'ulot olib borayotgan faningizning ishchi o'quv dasturlari (sillabus), fan modullarini mustaqil o'rganish bo'yicha talablarga muvofiq tarzda talabalarning mustaqil ta'limini shakllantiring.

2. Fanni o'rganishda talabalar bilimni tekshirish bo'yicha turli shakldagi joriy nazoratlarni shakllantiring.

3. Ta'lim yo'nalishi bo'yicha talabalarning mustaqil ishining uslubiy ta'minotini shakllantiring.

2-AMALIY MASHG‘ULOT. MAVZU: KREDIT-MODUL TIZIMIDA O‘QUV JARAYONINING USLUBIY TA‘MINOTI. (2 SOAT)

Reja:

1. Mutaxassislikning o‘quv-uslubiy majmuasi.
2. Davlat ta‘lim standartlari.
3. Malaka talablari.
4. O‘quv rejalari va o‘quv fanlari dasturlari (Sillabus)ni takomillashtirish tamoyillari.
5. Tanlov fanlari katalogi.
6. Fanning o‘quv-uslubiy majmuasi.

Amaliy mashg‘ulot maqsadi:

Tinglovchilarda kredit-modul tizimida o‘quv jarayonining uslubiy ta‘minotini, jumladan mutaxassislikning o‘quv-uslubiy majmuasi, o‘quv reja va o‘quv fanlari dasturlari, tanlov fanlar katalogi hamda fanning o‘quv-uslubiy majmuasini shakllantirish bo‘yicha malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish.

Amaliy mashg‘ulotni o‘tkazish tartibi:

Mashg‘ulot rejasi bo‘yicha materiallar tahlil qilinib, kichik guruhlar yoki juftliklarda yangi pedagogik texnologiyalar yoki interaktiv usullardan foydalangan holda berilgan topshiriqlar bajariladi.

Amaliy mashg‘ulot bo‘yicha materiallar:

Mutaxassislikning o‘quv-uslubiy majmuasi. Kredit ta‘lim tizimi sharoitida talabalar va professor-o‘qituvchilar mobilligi ta‘lim muassasasining akademik erkinligi va vakolatlarini kengaytirish orqali ta‘minlanadi. Bunda talabalarning akademik erkinligi ularning ta‘lim dasturiga kirgan fanlarni o‘zlashtirishida mustaqil ishlarning ahamiyatini yuksaltirish orqali o‘z faoliyatini va mustaqil bilim olishini tashkil etish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Ta‘lim tizimida mutaxassis tayyorlash modelini o‘zida aks ettiruvchi rasmiy hujjat – mutaxassislikning o‘quv-uslubiy majmuasi (MO‘UM) hisoblanadi.

MO‘UM bakalavr, magistr va doktorantlar tayyorlash konsepsiyasini aniqlovchi hujjatdir. MO‘UM har bir mutaxassislik bo‘yicha talabalarni o‘qitishning maqsadlari, mazmuni va usullarini aniqlaydi.

MO‘UM o‘z ichiga quyidagilarni oladi:

- davlat ta‘lim standartlari;
- malaka talablari;
- o‘quv rejalari;
- tanlov fanlari katalogi;
- fanning o‘quv-uslubiy majmuasi.

Davlat ta'lim standartlari. Davlat ta'lim standartlari (DTS) ta'lim sohalari bo'yicha «Ta'lim to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»da oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ta'lim sohalari tarmoqlarini rivojlantirish kabi maqsadlar va oliy ta'lim sohasini tartibga soluvchi turli normativ-huquqiy hujjatlarga hamda xalqaro tajribalarga muvofiq ishlab chiqilgan.

Ta'lim sohasining davlat ta'lim standarti o'quv jarayonini, ta'lim muassasalari faoliyatini, kadrlar, darslik va o'quv qo'llanmalar tayyorlash sifatini baholashni tartibga soluvchi tegishli normativ hujjatlar: bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari uchun malaka talablari, o'quv rejaları, fanlar dasturlari va boshqalarni yaratish uchun asos hisoblanadi.

Ta'lim sohasining muayyan bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari bo'yicha kadrlar tayyorlash kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllarida amalga oshirilishi belgilangan. Barcha ta'lim shakllari bo'yicha o'qitish kredit-modul tizimi asosida tashkil qilinadi.

Kunduzgi ta'limda bakalavriat dasturining me'yoriy muddati to'rt yil qilib belgilangan. Alohida ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'qish muddati kamida uch yil bo'lgan bakalavriat dasturlari joriy etilishi belgilangan. Magistraturada mutaxassislar tayyorlash ishlab chiqarish (amaliy) (kamida bir yil) va ilmiy-pedagogik (kamida ikki yil) yo'nalishlarga ixtisoslashgan dasturlar asosida amalga oshirilishi belgilangan.

Ta'lim dasturlarida kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha me'yoriy o'qish muddatlari farqlanishi mumkin. Kechki va sirtqi ta'lim shakllarida me'yoriy o'qish muddatlari kunduzgi ta'limning me'yoriy muddatiga nisbatan kamida teng bo'lishi, ammo bakalavriatda bir yildan, magistraturada esa 6 oydan ko'p bo'lmasligi talab etilgan. Kechki va sirtqi ta'lim shakllarida me'yoriy o'qish muddatlari oliy o'quv yurti tomonidan mustaqil belgilanadi.

Bir o'quv yili uchun kunduzgi ta'limda amalga oshiriladigan ta'lim dasturining hajmi 60 kreditga teng deb olingan. Ta'lim shaklidan qat'iy nazar ta'lim dasturining umumiy hajmi me'yoriy muddati bir yil bo'lganda – 60 kreditni, ikki yil bo'lganda – 120 kreditni, uch yil bo'lganda – 180 kreditni, to'rt yil bo'lganda – 240 kreditni tashkil etadi.

Ta'lim dasturlarini amalga oshirishda oliy o'quv yurti elektron o'qitish va masofaviy ta'lim texnologiyalardan keng foydalanishi tavsiya etilgan. Xususan, jismoniy cheklangan, nogiron talabalarni o'qitishda elektron o'qitish va masofaviy ta'lim texnologiyalari orqali o'quv materiallarini erkin shaklda olish va uzatish imkoniyati ta'minlanishi zarurligi ta'kidlangan.

Davlat ta'lim standartini ishlab chiqishda quyidagilar asos qilib olingan:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan «Ta'lim to'g'risida»gi O'RQ-637-sonli Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 5 yanvardagi «Uzluksiz ta'lim tizimi uchun davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida»gi 5-sonli Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi «Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida»gi 343-sonli Qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 20 iyuldagi «O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida»gi 341-sonli Qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 20 maydagi «Oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1533-sonli Qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 maydagi «2012-2016 yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish dasturi to'g'risida»gi PQ-1754-sonli Qarori.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 24 iyuldagi «Oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi PF-4456-sonli Farmoni.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1875-sonli Qarori.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 28 dekabrda «Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim hamda oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 365-sonli Qarori.
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 29 dekabrda «Respublika oliy ta'lim muassasalari reytingini baholash tizimini joriy etish to'g'risida»gi 371-sonli Qarori.

11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 10 yanvardagi "Oliy ta'limning Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 2001 yil 16 avgustdagi "343-sonli qaroriga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi 3-sonli qarori.

12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 2 martdagi "Magistratura to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi 36-son qarori.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli qarori;

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3151-sonli qarori;

15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 30 sentabrdagi «Korporativ boshqaruv ilmiy-ta'lim markazi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-2414-sonli qarori;

16. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3775-sonli qarori;

17. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Devonining 2018 yil 4 apreldagi 5002-sonli topshirig'i;

18. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018 yil 7 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarining yangi 2018/2019 o'quv yiliga samarali tayyorgarlik ko'rish ishlarini tashkillashtirish to'g'risida"gi 504-sonli buyrug'i.

19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-son Farmoni.

20. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasining 2020 yil 9 yanvardagi RA1/1-20-sonli topshirig'i.

21. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

22. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 31 yanvardagi ilm-fanni rivojlantirishga bag'ishlab o'tkazilgan yig'ilishi hamda geologiya sohasidagi ilmiy-tadqiqot muassasalariga tashrif davomida o'tkazilgan 5-sonli majlis bayoni.

DTS tuzilmasi quyidagi bo'limlardan tashkil topgan:

1. DTS ni ishlab chiqish asoslari
2. Qo'llanish sohasi

3. Atamalar, ta'riflar, qisqartmalar
  4. Bitiruvchilarining kasbiy faoliyatlari tavsifi
  5. Ta'lim sohalari bitiruvchilarining kompetensiya darajasiga qo'yiladigan umumiy talablar
  6. Ta'lim sohalari bo'yicha o'quv rejalari tuzilmasi
  7. Ta'lim sohasi bo'yicha kadrlar tayyorlash sifatini baholash
- Davlat ta'lim standartida o'quv rejalardagi har semestr uchun kreditlar hajmi 30 kredit qilib belgilangan, fanlarga kamida 3 kredit ajratiladi.

Ta'lim dasturlari 2 xil – majburiy va tanlov fanlaridan iborat bo'ladi. Majburiy fanlarga kreditlari malaka talablarida belgilangan fanlar kiradi. Tanlov fanlariga – oliy o'quv yurti tomonidan belgilanadigan va talabalar tomonidan tanlanadigan fanlar ro'yxati kiradi.

Bakalavriatda o'qish 4 yil davomida 204 hafta davom etadi. Bunda nazariy, amaliy ta'lim va attestatsiyalarga – 40-60%, ta'tilga – 10-30%, malaka amaliyotiga – 15-25% va bitiruv malakaviy ishiga – 2-7% hafta ajratilgan. Magistratura o'qish 2 yil davomida 100 hafta davom etadi. Bunda nazariy ta'lim, ilmiy faoliyat va attestatsiyalarga – 60-76%, ta'tilga – 14-24%, ilmiy amaliyot (stajirovka) ga – 6-10% hafta ajratilgan.

Malaka talablari. Malaka talablari (MT) alohida bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari bo'yicha iqtisodiyot tarmoqlariga moslashuvchan tarzda ishlab chiqiladi.

Malaka talablari o'z tarkibiga quyidagilarni qamrab olgan:

1. Bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining umumiy tavsifi.
2. Tayyorlanadigan kadrlarning umummadaniy, umumkasbiy va kasbiy kompetensiyalariga talablar.
3. O'quv rejalari va fan dasturlari mazmuniga qo'yiladigan umumiy talablar.

Malaka talablarida yo'nalish va mutaxassisliklar uchun majburiy va tanlov fanlarining hajmi hamda o'quv davrining haftalardagi taqsimoti DTS da keltirilgan chegaralardan chiqmagan holda aniq qiymat bilan belgilab qo'yiladi.

Bitiruvchining majburiy fanlar bo'yicha o'zlashtirishi kerak bo'lgan kompetensiyalar aniq keltiriladi, o'quv reja (tanlov fanlarisiz) keltirilib unda barcha majburiy fanlar nomi va ularga ajratilgan kreditlar aniq belgilab qo'yiladi.

O'quv rejalari. O'quv rejalari tez o'zgaruvchan bozor muhiti uchun har tomonlama rivojlangan mutaxassisni tayyorlashga yo'naltirilgan. O'quv rejasi ta'lim dasturining tuzilmasini va fanlar ro'yxatini o'zida aks ettiradi. O'quv rejalari tuzilmasi DTS va MT asosida belgilanadi.

Bakalavriatda fanlar tuzilmasi 4 ta blokda (tabiiy-ilmiy va gumanitar fanlar,

umumkasbiy fanlar, ixtisoslik fanlari va qo'shimcha fanlar), magistraturada esa ilmiy faoliyat turi ham qo'shib 3 ta blokda (umummetodologik fanlar, mutaxassislik fanlari, ilmiy faoliyat) jamlangan. Fan bloklarining har biri majburiy va tanlov fanlarini o'z ichiga oladi.

Talaba u yoki bu fanni o'rganayotib kelgusidagi kasbiy faoliyati uchun zarur bo'lgan aniq hajmdagi bilim, ko'nikma va malakalarni orttiradi. Fanlarda qanday bilimlar qay tarzda o'zlashtirishi belgilab beriladi. Fanlar ichida sohadagi so'nggi ilmiy yutuqlardan kelib chiqib mavzular, qonunlar, dalillar jamlanadi va ularning mazmuni talqin qilinadi. O'quv rejalarida fanlar mantiqiy ketma-ketlikda, o'zaro bog'liqlikda joylashtiriladi. Bunga fanlarni prerekvizitlar va postrekvizitlarga ajratish orqali erishiladi.

DTS va MT ga muvofiq fanlar bloklarga jamlanadi. O'quv rejalarida fanlar ro'yxatini shakllantirishda quyidagi tamoyillardan kelib chiqish zarur.

Bakalavriatda tabiiy-ilmiy va gumanitar fanlar intellektual, shaxsiy va ijtimoiy rivojlangan kadrlarni tayyorlashga yo'naltiriladi. Umumkasbiy fanlar bo'lg'usi mutaxassisda tayanch va umumkasbiy bilimlarni shakllantiradi. Ixtisoslik fanlari kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan maxsus bilim, ko'nikma va malakalarni beradi. Qo'shimcha fanlar mehnat bozorining, kadrlar buyurtmachilarining talablaridan kelib chiqib oliy o'quv yurti tomonidan belgilanadi.

Magistraturada umummetodologik fanlar bloki magistrning pedagogik, metodologik va til ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mutaxassislik fanlari sohada olib borilayotgan ilmiy izlanishlar va ularning natijalarini o'zida aks ettirib, kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan tor doiradagi bilim, ko'nikma va malakalarni o'zida aks ettiradi. Ilmiy faoliyat bloki magistrant tomonidan amalga oshiriladigan ilmiy tadqiqot va ilmiy-pedagogik ishlar, magistrlik dissertatsiyasini tayyorlash, ilmiy seminarlar va ilmiy amaliyot (stajirovka) lar uchun ajratilgan.

O'quv rejaları 3 xil shaklda ishlab chiqiladi – namunaviy o'quv reja (NO'R), talabaning shaxsiy o'quv rejasi (ShO'R) va ishchi o'quv reja (IO'R). Barcha shakldagi o'quv rejalarida fanlarni yagona kodlash tizimi qo'llaniladi. Kodlar fanlarning harf va raqamli ifodasi bo'lib, fanlar nomi va tartibini ko'rsatadi.

NO'R da fanlarning mazmuni va ish hajmi ko'rsatiladi, hamda ilovalarda fanlarning qisqa bayoni keltiriladi. NO'R tayanch hujjat hisoblanadi, u butun o'quv davri mobaynida o'zgarmaydi, har bir majburiy fan uchun aniq kreditlarni belgilaydi. Tanlov fanlari uchun faqat umumiy kreditlar ko'rsatiladi. NO'R oliy o'quv yurti rektori tomonidan Oliy va o'rta maxsus ta'lim vaziri hamda asosiy kadrlar buyurtmachilari bilan kelishilgan holda tasdiqlanadi. NO'R asosida ShO'R va IO'R lar ishlab chiqiladi.

ShO'R ni shakllantirishda talabaga NO'R ga qo'shimcha ravishda yana tanlov

fanlari katalogi (TFK) ham zarur bo‘ladi. TFK asosida fanlarning o‘quv-uslubiy majmualari va boshqa turdagi o‘quv-tashkiliy hujjatlar ishlab chiqiladi.

Quyida NO‘R, ShO‘R va IO‘R namunalari keltirilgan.

Toshkent kimyo-texnologiya instituti**Yoqilg'i va organik birikmalar kimyoviy texnologiyasi fakulteti**

“Kelishilgan”
Kaf. mudiri

_____

_____

“Tasdiqlayman”
Fakultet dekani

_____

_____

“__” _____ 2020 y.MO‘

**TALABANING SHAXSIY O‘QUV REJASI
(CURRICULUM)**

**Yo‘nalish: 5320400 – Kimyoviy texnologiya
(organik moddalar)**

Talabanning F.I.O. _____

Bakalavriatda o‘qish davri: 2020-2024 yy.

№	Fan kodi	Fan nomi	Kredit	Lektor, tyutor
		1-semestr	30	
1	INCH112	Umumiy va noorganik kimyo 1	6	
2	MATH101	Matematika 1	6	
3	ITECH103	Axborot texnologiyalari	6	
		Gumanitar tanlov fanlari	6	
4	PHIL105	Media falsafa	6	
5	SDEV106	Barqaror rivojlanish	6	
6	INSP118	Ixtisoslikka kirish (YuMB)	6	
		2-semestr	30	
7	INCH113	Umumiy va noorganik kimyo 2	6	
8	MATH102	Matematika 2	6	
9	PHYS104	Fizika	6	
10	ENGR114	Muhandislik grafikasi	4	
		Xorijiy til bo'yicha tanlov fanlari	3	
11	ENGL107	Ingliz tili	3	
12	GERL108	Nemis tili	3	
		Til bo'yicha tanlov fanlari	3	
13	ORAL109	Nutq madaniyati	3	
14	RUSL110	Rus tili	3	
15	UZBL111	O'zbek tili	3	
		Malakaviy amaliyotlar	2	
16	PRAC160	Tanishuv amaliyoti (YuMB)	2	
		3-semestr	30	
17	MECH206	Muhandislik mexanikasi	6	
18	ORCH201	Organik kimyo 1	6	
19	PHCH203	Fizik kimyo 1	6	
20	THPS207	Ehtimollar nazariyasi va statistika	6	
21	SYNT315	Monomerlarni sintez qilish usullari	6	
		4-semestr	30	
22	ORCH202	Organik kimyo 2	6	
23	PHCH204	Fizik kimyo 2	3	
24	CHAN205	Kimyoviy tahlil	6	
25	PHCA206	Fizik-kimyoviy tahlil	6	
26	EEBE208	Elektrotexnika va elektronika asoslari	6	
27	PRAC260	Ishlab chiqarish amaliyoti (YuMB)	3	
		5-semestr	30	
28	THED209	Kimyoviy termodinamika	3	
29	GCHT302	Umumiy kimyoviy texnologiya	6	
30	PROC210	Texnologik jarayonlar va qurilmalar 1	6	
31	PMOD305	Texnologik jarayonlarni modellashtirish	6	
32	MTRL306	Materialshunoslik	3	
33		Qo'shimcha fanlar	6	
		6-semestr	30	
34	PROC303	Texnologik jarayonlar va qurilmalar 2	6	
		Tanlov fanlari	6	
35	ECON401	Muhandislik iqtisodiyoti	6	
36	BCFM402	Korxonalar hisobi asoslari va moliyaviy	6	

		menejment		
37	CORP403	Korporativ boshqaruv asoslari	6	
38	MARK404	Marketing	6	
39	TENT405	Tadbirkorlik texnologiyasi	6	
40	MNHM317	YuMB ishlab chiqarish texnologiyasi	7	
41	PRAC360	Ishlab chiqarish amaliyoti (YuMB)	3	
		7-semestr	30	
42	PROC304	Texnologik jarayonlar va qurilmalar 3	6	
43	DSGN406	Kimyoviy ishlab chiqarish korxonalarini loyihalash	6	
44	EQU415	YuMB ishlab chiqarish jihozlari	6	
45	POLE416	Plastmassalarni qayta ishlash texnologiyasi	6	
46	COMP417	Polimer-kompozitsion materiallar yaratish asoslari	6	
		8-semestr	30	
47	PRAC450	Bitiruv oldi amaliyoti	15	
48	GRAD475	Bitiruv ishini tayyorlash	15	
		Jami	240	

Talaba _____
(imzo) (F.I.O.)

Registrator _____
(imzo) (F.I.O.)

Dekanatga topshirilgan sana _____

Qayd qilish sanasi _____

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT KIMYO-TEKNOLOGIYA

"TASDIQLAYMAN"

Toshkent kimyo-tehnologiya instituti rektori

ISHCHI O'QUV REJA

Ta'lim yo'nalishi:

5320400 – Kimyoviy texnologiya
(ishlab chiqarish turlari bo'yicha)Akademik daraja -BAKALAVR
O'qishmuddati - 4 yil Ta'lim shakli -
kunduzgi O'quv yili - 2020-2021

_____ B. Usmonov

« ____ » _____ 2020 y.

№	Kod	Fan bloklari, fanlar va faoliyat turlari	Kredit	Talabning vaqt budjeti, soat							Semestr	Nazorat turi	Ma'sul kafedra
				Jami	Auditoriya ishi					TMI			
					Jami	jumladan			TMI				
						ma'ruza	amaliy	labora-toriva					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
	HNSD	Gumanitar va tabiiy-ilmiy fanlar	36	1080	542	150	332	60	538				
1	MATH101	Matematika 1	6	180	90	30	60		90	1	ON,YN	Oliy matematika	
2	MATH102	Matematika 2	6	180	90	30	60		90	2	ON,YN	Oliy matematika	
3	ITECH103	Axborot texnologiyalari	6	180	90	30	30	30	90	1	ON,YN	IAB	
4	PHYS104	Fizika	6	180	90	30	30	30	90	2	ON,YN	FE	
5	<i>HUMS</i>	<i>Gumanitar tanlov fanlari:</i>	6	180	90	30	60		90	1	ON,YN		
	PHIL105	Media falsafa	6	180	90	30	60		90		ON,YN	ISF	
	SDEV106	Barqaror rivojlanish	6	180	90	30	60		90		ON,YN	ISF	
6	<i>FORL</i>	<i>Xorijiy til bo'yicha tanlov fanlari:</i>	3	90	46		46		44	2	ON,YN		
	ENGL107	Ingliz tili	3	90	46		46		44		ON,YN	Xorijiy tillar	
	GERL108	Nemis tili	3	90	46		46		44		ON,YN	Xorijiy tillar	
7	<i>LANG</i>	<i>Til bo'yicha tanlov fanlari:</i>	3	90	46		46		44	2	ON,YN		
	ORAL109	Nutq madaniyati	3	90	46		46		44		ON,YN	Tillar	
	RUSL110	Rus tili	3	90	46		46		44		ON,YN	Tillar	
	UZBL111	O'zbek tili	3	90	46		46		44		ON,YN	Tillar	
	GPRD	Umumkasbiy fanlar	##	3450	1724	574	664	486	1726				
8	INCH112	Umumiy va noorganik kimyo 1	6	180	90	30	30	30	90	1	ON,YN	UNK	
9	INCH113	Umumiy va noorganik kimyo 2	6	180	90	30	30	30	90	2	ON,YN	UNK	
10	ORCH201	Organik kimyo 1	6	180	90	30	30	30	90	3	ON,YN	OKvaOOST	
11	ORCH202	Organik kimyo 2	6	180	90	30	30	30	90	4	ON,YN	OKvaOOST	
12	PHCH203	Fizik kimyo 1	6	180	90	30	30	30	90	3	ON,YN	AFKK	
13	PHCH204	Fizik kimyo 2	3	90	44	14	14	16	46	4	ON,YN	AFKK	
14	CHAN205	Kimyoviy tahlil	6	180	90	30	30	30	90	4	ON,YN	AFKK	
15	PHCA206	Fizik-kimyoviy tahlil	6	180	90	30	30	30	90	4	ON,YN	AFKK	
16	GCHT302	Umumiy kimyoviy texnologiya	6	180	90	30	30	30	90	5	ON,YN	NMKT, YMBP	
17	ENGR114	Muhandislik grafikasi	4	120	60	20	20	20	60	2	ON,YN,K	OOSMJ-MA	
18	MECH206	Muhandislik mexanikasi	6	180	90	30	30	30	90	3	ON,YN,K	OOSMJ-MA	
19	THPS207	Ehtimollar nazariyasi va statistika	6	180	90	30	60		90	3	ON,YN	Oliy matematika	
20	EEBE208	Elektrotexnika va elektronika asoslari	6	180	90	30	30	30	90	4	ON,YN	FE	
21	THED209	Kimyoviy termodinamika	3	90	44	14	20	10	46	5	ON,YN	KTJQ	
22	MTRL306	Materialshunoslik	3	90	46	16	10	20	44	5	ON,YN	SMNKMT,	
23	PROC210	Texnologik jarayonlar va qurilmalar 1	6	180	90	30	30	30	90	5	ON,YN	KTJQ	
24	PROC303	Texnologik jarayonlar va qurilmalar 2	6	180	90	30	30	30	90	6	ON,YN	KTJQ	
25	PROC304	Texnologik jarayonlar va qurilmalar 3	6	180	90	30	30	30	90	7	ON,YN,K	KTJQ	
26	PMOD305	Texnologik jarayonlarni modellashtirish	6	180	90	30	30	30	90	5	ON,YN	IAB	
27	DSGN406	Kimyoviy ishlab chiqarish korxonalarini loyihalash	6	180	90	30	60		90	7	ON,YN,K	NMKT, SMNKMT, YMBPT	
28	<i>ECON</i>	<i>Iqtisodiy tanlov fanlari:</i>	6	180	90	30	60		90	6			
	ECON401	Muhandislik iqtisodiyoti	6	180	90	30	60		90		ON,YN,K	SIM	
	BCFM402	Korxonahisobi asoslari va moliyaviy menejment	6	180	90	30	60		90		ON,YN,K	SIM	
	CORP403	Korporativ boshqaruv asoslari	6	180	90	30	60		90		ON,YN,K	SIM	
	MARK404	Marketing	6	180	90	30	60		90		ON,YN,K	SIM	
	TENT405	Tadbirkorlik texnologiyasi	6	180	90	30	60		90		ON,YN,K	SIM	
	SPEC	Ixtisoslik fanlari	45	1350	674	194	290	190	676				
	<i>HMOL</i>	<i>Yuqori molekulyar birikmalar texnologiyasi</i>	<i>45</i>	<i>###</i>	<i>674</i>	<i>##</i>	<i>290</i>	<i>##</i>	<i>676</i>		ON,YN	YMBP	
29	INSP118	Ixtisoslikka kirish	6	180	90		90		90	1	ON,YN	YMBP	
30	SYNT315	Monomerlarni sintez qilish usullari	6	180	90	30	30	30	90	3	ON,YN	YMBP	
31	CPHM316	YuMB kimyosi va fizikasi	8	240	120	40	40	40	120	6	ON,YN	YMBP	
32	MNHM317	YuMB ishlab chiqarish texnologiyasi	7	210	104	34	40	30	106	6	ON,YN,K	YMBP	
33	EQUA415	YuMB ishlab chiqarish jihozlari	6	180	90	30	30	30	90	7	ON,YN,K	YMBP	
34	POLE416	Plastmassalarni qayta ishlash texnologiyasi	6	180	90	30	30	30	90	7	ON,YN,K	YMBP	
35	COMP417	Polimer-kompozitsion materiallar yaratish asoslari	6	180	90	30	30	30	90	7	ON,YN	YMBP	
	ADDD	Qo'shimcha fanlar	6	180	90	30	60		90	5			
36	ADDD310		3	90	44	14	30		46		ON,YN		

37	ADDD311		3	90	46	16	30		44		ON,YN	
		Jami	##	6060	3030	948	###	736	3030			

Tanlov fanlari katalogi. Kredit ta'lim tizimida tanlov fanlari katalogi (TFK) mutaxassislikning o'quv-uslubiy majmuasining majburiy elementlaridan biri sanaladi va u oliy o'quv yurtining Uslubiy Kengashi tomonidan tasdiqlanadi.

Mutaxassislikning TFK talaba tomonidan o'zining o'quv traektoriyasini moslashuvchan tarzda shakllantirish uchun tanlanadigan fanlar ro'yxatidan iborat.

TFK oliy o'quv yurtining barcha yo'nalish va mutaxassisliklari bo'yicha tuziladi va kelgusida kasbiy faoliyat turlari hamda va mutaxassisning har tomonlama yetuk kadr bo'lib shakllanishi uchun zarur bo'lgan fanlarni o'zida qamrab oladi. TFK da ta'lim dasturidagi barcha tanlov fanlarining qisqa mazmuni keltiriladi.

TFK da yo'nalishning (tabiiy-ilmiy va gumanitar, umumkasbiy va ixtisoslik fan bloklari) yoki mutaxassislikning (umummetodologik va mutaxassislik fan bloklari) tanlov fanlarining kodlari, kreditlari va mumkin qadar prerekvizitlari va postrekvizitlari keltiriladi.

TFK talabaning shaxsiy qobiliyatlari, o'sish istiqbollari, ishlab chiqarishning talabalari asosida edvayzer va dekanat rahbarligida ShO'R tuzishda qo'llaniladi. Talabaning ShO'R ga prerekvizitlar va postrekvizitlar yordamida tuzatishlar orqali fanlarni o'rganish traektoriyasi moslashuvchan qilinadi.

ShO'R har bir talabaning o'quv traektoriyasini belgilab beradi. ShO'R butun o'quv davri uchun belgilangan tartibda RO da talabalarning oldindan fanlarga yozilishi tartibida shakllantiriladi (Enrollment) va har o'quv yilida edvayzerning yordami bilan shaxsan talaba tomonidan tuzatishlar kiritiladi.

Talabaning ShO'R dekan tomonidan 3 nusxada tasdiqlanadi va birinchisi – o'qituvchilarning o'quv yuklamasini hisoblash va o'quv rejasining bajarilishini nazorat qilish uchun dekanatda, ikkinchisi – yakuniy nazorat va attestatsiyalarni tashkil qilish uchun RO da, uchinchisi – talabaning o'zida saqlanadi.

IO'R o'qituvchilarning o'quv yuklamalarini hisoblash uchun asos bo'lib dekanatlar tomonidan barcha fanlarga yozilgan va o'qish uchun to'lovni amalga oshirgan talabalarning ShO'R to'plami asosida tuziladi. IO'R rektor tomonidan uslubiy kengash tavsiyasi asosida tasdiqlanadi. IO'R dars jadvallarini tuzish va professor-o'qituvchilar shtatini hisoblash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

O'quv rejalaridagi fanlarni halqaro nomlar asosida kodlash maqsadga muvofiq. Quyida namuna sifatida kimyoviy texnologiya yo'nalishi bo'yicha kodlash namunasi keltirilgan:

NSHD – Natural-Science disciplines and Humanities (tabiiy-ilmiy va gumanitar fanlar)

MATH – Mathematics (Matematika)

- ITECH – Information Technologies (Axborot texnologiyalari)
- PHYS – Physics (Fizika)
- GPRD – General professional disciplines (Umumkasbiy fanlar)
- INCH – Inorganic Chemistry (Anorganik kimyo)
- ORCH – Organic Chemistry (Organik kimyo)
- PHCH – Physic Chemistry (Fizik kimyo)
- CHAN – Chemical Analysis (Kimyoviy tahlil)
- PHCA – Physic-Chemistry analysis (Fizik-kimyoviy tahlil)
- GCHT – General Chemical Technology (Umumiy kimyoviy texnologiya)
- ENGR – Engineering Graphics (Muhandislik grafikasi)
- MECH – Engineering mechanics (Muhandislik mexanikasi)
- THPS – Theory of Probability and Statistics (Ehtimollar nazariyasi va statistika)
- EEBE – Electrical Engineering and Basics of Electronics (Elektrotexnika va elektronika asoslari)
- THED – Chemical Thermodynamics (Kimyoviy termodinamika)
- PROC – Technological processes and equipment (Texnologik jarayonlar va qurilmalar)
- PMOD – Process Modeling (Texnologik jarayonlarni modellashtirish)
- SPEC – Special disciplines (Ixtisoslik fanlari)
- INSP – Introduction to the specialty (Ixtisoslikka kirish)
- POLY – Tehcnology of Polymers (Polimerlar texnologiyasi)
- MATS – Material Sciences (Materialshunoslik)
- DCHE – Design of Chemical Enterprises (Kimyoviy ishlab chiqarishni loyihalash)
- ADDD – Additional disciplines (Qo'shimcha fanlar)
- PRGR – Practices and Graduation (Amaliyotlar va bitiruv ishi)
- PRAC2 – Introductory practice (Tanishuv amaliyoti)
- PRAC4,6 – Professional practice (Kasbiy amaliyot)
- PRAC8 – Undergraduate practice (Bitiruv oldi amaliyoti)
- GRAD8 – Preparation of Graduate Work (Bitiruv ishini tayyorlash)
- Quyida TFK namunasi keltirilgan. Unda har bir fan blokidan faqat bitta fanning qisqa bayoni (course description) keltirilgan.

Toshkent kimyo-texnologiya instituti**TANLOV FANLARI KATALOGI**

**Yo'nalish: 5320400 – Kimyoviy texnologiya (organik moddalar ishlab chiqarish bo'yicha)
Gumanitar va tabiiy-ilmiy fanlar (HNSD)**

PHIL - Media Philosophy (Media-falsafa) – 6 kredit

Media-falsafa asoslarini, undan foydalanish tamoyillarini, turli medialar (yozuvdan to sun'iy intellektgacha) ning xususiyatlariga ta'sir qilishni o'rgatadi. Dastur quyidagi mavzularni qamrab olgan: media-falsafa; media – inson imkoniyatlarining kengayishi; tele ko'rsatuvlar madaniyatida simulyatsiya va reallik; ommaviy madaniyatda ijtimoiylik; raqamli madaniyat va postkolonializm; madaniyatni raqamlashtirish va sun'iy intellekt; kino, mafkura va tanqid; raqamli ommaviy axborot vositalari va madaniy tafovutlar; panoptikum va sun'iy intellekt; gipermatnlilik; kompyuter o'yinlari; mobil ommaviy axborot vositalari; reklama falsafasi; sun'iy intellekt etikasi; media-falsafa barqaror rivojlanish asosi sifatida; singulyarlik va ustunlik.

Umumkasbiy fanlar (GPRD)**TENT - Technology Entrepreneurship (Texnologik tadbirkorlik) – 6 kredit**

Startupni rivojlantirish uchun texnologik bilimlar va tadbirkorlik ko'nikmalarini o'zaro bog'lagan holda tadbirkorlikning tayanch ko'nikmalarini o'rgatadi. Dastur quyidagi mavzularni qamrab olgan: tadbirkorlik, ijodkorlik va texnologiyalarga kirish (texnologik tadbirkorlik asoslari, texnologik biznesda tadbirkorlikdagi yetakchilik, shaxsiy tadbirkorlik modeli); biznes texnologiyasida ijodkorlik va impovizatsiya manbalari (biznes texnologiyalaridagi kreativlik, tadbirkorlar jamoasini yaratish, guruhda ishlash); biznes-dizayn texnologiyasi (ilk biznesni rivojlantirish metodologiyasi, biznes-model ishlab chiqish, biznes-modelni tekshirish, biznesni texnologik moliyalashtirish, texnologik tadbirkorlikda intellektual mulk aspektlari, investorlarga biznes-modelni jo'natish).

Ixtisoslik fanlari (SPEC)**POLY – Polymer Technology (Polimerlar texnologiyasi) – 6 kredit**

Prerekvizitlar: INCH1,2; ORCH3

Monomerlar va ularning oraliq mahsulotlarini ishlab chiqarish texnologik jarayonlari, turli sinfdagi polimerlarni olishning texnologik jarayonlarini tatbiq etish, polimer ishlab chiqarish va ularni qo'llash sohalari, polimerlarni qayta ishlash texnologiyalari haqida tayanch bilimlar beradi. Dastur quyidagilarni qamrab oladi: polimerlar fanining asosiy tushunchalari va nomenklaturasi, molekula massasini aniqlash metodlari; zanjirli, radikal va ion polimerlanish; sopolimerlanish, polimerlanishning texnik usullari; polikondensatlanish, polibog'lanish; makromolekula reaksiyalari; polimerlarning fizik holatlari, shishalanish va parchalanish temperaturasi; polietilen va polipropilen ishlab chiqarish texnologiyasi; polimer plenka va quvurlar ishlab chiqarish texnologiyasi; stirolning polimerlari va sopolimerlari; galogen saqllovchi to'yinmagan uglevodorodlar asosidagi polimerlar; polivinilasetat, polivinil spirti, poliasetallar, poliamidlar; akrilatlar, bo'yoq, yelim va tola ishlab chiqarishning texnik usullari; tabiiy va sintetik kauchuklar; rezina-texnika buyumlari texnologiyasi.

Fanning o'quv-uslubiy majmuasi. Kredit ta'lim tizimi o'qituvchilarning ishini sezilarli darajada o'zgartirib yuboradi, ular o'z oldiga doim o'zini o'zi takomillashtirish va o'z bilimini oshirish, o'quv jarayonining yangi o'quv-uslubiy ta'minotini yaratish zaruriyatini qo'yishadi. Bunda eng avvalo auditoriyada foydalaniladigan materiallar mazmuniga jiddiy e'tiborni qaratgan holda talabalarning mustaqil ishi yanada sifatli va ahamiyatli bo'lishi ta'minlanadi.

Talabalarning bilish faoliyatini, ayniqsa auditoriya mashg'ulotlarini tashkil qilish va ularni boshqarish kompleks uslubiy va didaktik ishlanmalar bo'lishini nazarda tutadi.

Kredit ta'lim tizimida talabalarning qiziqishlarini to'liq hisobga olish, ularning ta'limga bo'lgan qiziqishini ta'minlash, o'qituvchilar o'rtasida raqobat muhitini yaratish, turli ta'lim usullarini takomillashtirish va qo'llashni, shu jumladan o'quv-uslubiy ta'minot sifatini yaxshilashni ham nazarda tutadi. Kredit ta'lim tizimi har bir fan bo'yicha yangi avlod darsliklari va o'quv-uslubiy majmualarni yaratish va joriy qilishni nazarda tutadi.

Fanning o'quv-uslubiy majmuasi (O'UM) mavjud an'anaga ko'ra o'quv-ijodiy jarayonlarning tashkiliy-uslubiy ta'minotining asosi hisoblanadi. Shunga muvofiq, fanlarning O'UM ni yaratish, sinovdan o'tkazish, takomillashtirish masalalariga pedagogik izlanishlarda muhim e'tibor qaratiladi. Fanlarning O'UM uzluksiz ta'limning barcha bo'g'in va tarmoqlarida axborot muhitini mustahkamlash va rivojlantirish va resurs bilan ta'minlashning muhim omili sanaladi.

Fanlarning O'UM oliy ta'lim DTS va MT, yo'nalish va mutaxassisliklarning namunaviy va ishchi o'quv rejalari mazmuniga muvofiq ishlab chiqiladi va fanlarning asosiy mazmunini o'zida aks ettiradi. Bularning hammasi talabalarning fanlarni va o'z o'quv traektoriyasini tanlashini yengillashtirishga qaratilgan.

Fanlarning o'quv-uslubiy majmuasi quyidagi vazifalarni hal qilishga yo'naltirilgan:

- aniq mutaxassislikning ta'lim dasturida o'quv fanining o'rni va rolini ko'rsatish;
- ta'lim dasturida fanlararo mantiqiy bog'liqliklarni amalga oshirish;
- o'quv vaqtini mavzular va o'quv mashg'ulotlari turlari bo'yicha taqsimlash;
- talabalarning auditoriyadagi va auditoriyadan tashqaridagi mustaqil ishini tashkil qilish;
- talabalarning bilim olish va ijodiy faoliyatini faollashtirish;
- o'quv va izlanish jarayonlarining o'zaro bog'liqligini ta'minlash.

Odatda, fanning O'UM namunaviy dastur, ishchi o'quv dasturi, glossariy, qisqa ma'ruza matnlari, uslubiy materiallar, talabalarning mustaqil ishlashi uchun o'quv-amaliy materiallar, nazorat-o'lchov materiallari va zarur adabiyotlar ro'yxatidan iborat bo'ladi.

Fanning O'UM kafedra majlisida va o'quv-uslubiy komissiya tomonidan muhokama qilinadi.

Quyida fanning O'UM ning namunaviy tuzilmasi keltirilgan.

1-bo'lim. Namanaviy dastur.

2-bo'lim. Ishchi o'quv dasturi (Syllabus).

3-bo'lim. Glossariy.

4-bo'lim. Ma'ruza matni (mavzu nomi, maqsadi, kalit so'zlar, asosiy masalalar (reja) va ularning qisqa mazmuni, mazmunni ifodalovchi sxemalar, formulalar, jadvallar, diagrammalar va h.k., nazorat savollari, tavsiya qilinadigan adabiyotlar).

5-bo'lim. Amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari uchun uslubiy ko'rsatmalar:

- amaliy mashg'ulotlar bo'yicha: amaliy mashg'ulot mavzusi, maqsadi, asosiy masalalar, uslubiy tavsiyalar, amaliy topshiriqlar, adabiyotlar, ilovalar (tarqatma materiallar).

- laboratoriya mashg'uloti bo'yicha: laboratoriya ishi mavzusi, maqsadi, qo'llaniladigan jihozlar va materiallar ro'yxati, nazariy material (zarur nazariy tushunchalar va qurilmaning konstruksiyasi), xavfsizlik qoidalari, ishni bajarish tartibi, hisobot shakllari, nazorat savollari, adabiyotlar).

6-bo'lim. TMI bo'yicha topshiriqlar (topshiriq mavzusi, maqsadi, yo'riqnoma (yoki vodkast), ko'p so'raladigan savollar (FAQ), topshiriq andozasi, tarqatma materiallar).

Kredit ta'lim tizimi TMI ni yanada yuqori sifatda tashkil qilishni va nazorat qilishni talab qiladi. TMI referat, keys, krossvord, masala ishlash, mashq qilish kabi uy topshiriqlarini bajarishni o'z ichiga oladi. TMI ning samaradorligi uning uslubiy ta'minlanganligiga, internet resurslariga va h.k. larga ko'proq bog'liq.

7-bo'lim. O'qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ishlari (O'RTMI - Office hours). Bu auditoriyada o'tkaziladigan kredit ta'lim tizimidagi o'quv ishlari shakllaridan biri sanaladi. O'RTMI ikkita –maslahat va nazorat vazifalarini bajaradi. O'RTMI bu talaba va o'qituvchining birgalikdagi ishi hisoblanadi, chunki bu mashg'ulotlar dialog rejimida, masalan, trening, bahs-munozara, ish va didaktik o'yinlari, taqdimot, keys tuzish, shaxsiy yoki guruh loyihalarini ishlab chiqish va shu kabi shakllarda olib boriladi.

Har bir O'RTMI uchun muayyan masalalarni aniqlashtirishga, ularni kengaytirishga, u yoki bu vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini hosil qilishga, masala ishlashga yordam beradigan materiallar tayyorlab qo'yilishi zarur (keyslar, rolli o'yinlar, testlar, krossvordlar va h.k.).

O'RTMI ning an'anaviy turlari – hisob-chizma ishlari, kurs ishi, kurs loyihasi, o'quv keyslaridir. Bu ishlar mukammal uslubiy ta'minotga ega bo'lishi va kasbiy faoliyat hamda hayotiy vaziyatlar bilan bog'langan bo'lishi zarur.

O'RTMI quyidagi vazifalarni bajaradi:

Maslahat vazifasi:

- har bir fan bo'yicha talabalarning mustaqil ishlariga yordam berish;
- talabaga dasturiy materialni o'zlashtirib olishi uchun ish usullarini tanlashga

yordam berish;

- talaba uchun murakkab bo'lgan mavzuning bayonini qayta eshitish, o'quv materialini mustahkamlash uchun amaliy topshiriqlarni bajarish imkoniyatini yaratish;

- o'quv materialini chuqur o'zlashtirishga yordam berish;
- ilmiy sohada talabaning mustaqil ishiga yordam berish.

O'RTMI ning nazorat vazifasi oraliq va yakuniy nazorat mobaynida talabalarni o'qishga qiziqtirish maqsadida amalga oshiriladi. O'RTMI ni bajarish davomida talaba nazorat ishlarini bajarish uchun topshiriqlar oladi, tyutor bilan maslahatlashadi va baho oladi (joriy nazoratda).

Ta'lim jarayonini tashkil qilishning muhim masalalaridan biri talabalarning o'zlashtirishini doim monitoring qilishdir.

O'RTMI rejasi quyidagi tuzilishga ega bo'ladi:

- topshiriq mavzusi;
- maqsadi;
- o'tkazilish tartibi;
- topshiriq va savollar;
- uslubiy tavsiyalar, tarqatma materiallar;
- adabiyotlar.

8-bo'lim. Nazorat-o'lchov vositalari. Bularga mavzular bo'yicha nazorat savollari, testlar, o'rgatuvchi testlar, sinov va imtihon savollari, kirish savollari, kompleks imtihon savollari kiradi.

Ishchi o'quv dasturi (Syllabus) – o'quv dasturining bayoni taqdim qilingan asosiy o'quv-uslubiy hujjatdir. Fanning sillabusi talabaga har semestr boshida beriladi. Sillabus fanning batafsil ishlanmasi hisoblanib fan o'qituvchisi tomonidan ishlab chiqiladi. Sillabus aniq tuzilishga ega bo'ladi, unda quyidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi:

Umumiy ma'lumotlar:

- oliy o'quv yurti nomi;
- kafedra nomi;
- tasdiqlash belgisi;
- dastur nomi;
- fan kodi va nomi;
- kredit miqdori;
- semestr;
- vaqti;
- o'qituvchi(lar) haqida ma'lumotlar;
- muloqot manzili;

- intizomiy talablar – auditoriyada o‘zini tutish, ishni muddatida topshirishi, imtihonga kelmaslik, dars qoldirish.

Dastur:

1) Kirish:

- fanning ahamiyati;
- fanning maqsadi va vazifalari;
- ta’lim natijalari;
- prerekvizitlar;
- postrekvizitlar;

2) Fan modullari (mashg‘ulotlar, taqdimotlar, tarqatma materiallar va shu kabilarni o‘zida aks ettiradi) – aqliy faoliyatni rag‘batlantirish, bahs-munozara, kichik guruhlarda ishlash, keys-stadi, prezentatsiya, ish o‘yini, mashqlar (mantiqiy masalalar), vaziyatli masalalar, anjuman, qisqa ma’ruza, hamkorlikdagi intervyu, xatolarni topish kabi interfaol usullarga alohida e’tibor berilishi kerak;

- taqvimiy-mavzuli rejalar;
- grafik organayzerlar;
- interfaol o‘qitish usullari;
- mustaqil ta’lim shakllari;
- baholar to‘g‘risida axborot (grades), har bir baho uchun talab etiladigan ishlar bayoni, baholarni aniqlash siyosati (bilimlarni baholash shkalalari, talabalarning bilimlarini baholash mezonlari, ish turlari ro‘yxati, ularni bajarish bo‘yicha talablar, imtihon baholarini qo‘yish mezonlari, apellyatsiya qoidalari).
- asosiy adabiyotlar;
- qo‘shimcha adabiyotlar (qo‘shimcha o‘quv adabiyotlari ro‘yxati, me’yoriy-huquqiy baza, davriy nashrlar, internet manbalari);
- ma’ruza va seminar jadvallari (kuni, soati, har bir mashg‘ulotning mavzulari, taqvimiy-mavzuli reja, ma’ruza va seminar mashg‘ulotlari rejasi va mustaqil o‘rganish uchun nazorat savollari, asosiy adabiyotlar).

AMALIY MASHG‘ULOT UCHUN TOPSHIRIQLAR:

1. Mos ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha o‘quv rejasi va ishchi o‘quv rejalarini shakllantiring.

2. Ushbu ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha Talabaning shaxsiy o‘quv rejasi (Curriculum)ni shakltiring.

3. Ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha Tanlov fanlari katalogini tuzing.

3-AMALIY MASHG'ULOT. MAVZU: KREDIT-MODUL TIZIMIDA O'QUV JARAYONINING USLUBIY TA'MINOTI. (2 SOAT)

Reja:

1. Talabanning axborot paketi.
2. Ma'lumotnoma ko'rsatkich.
3. Dekanat va o'quv bo'limi hujjatlari.
4. Pedagogik yuklama soatlari hisobi.
5. Pedagogik yuklama topshirig'i.
6. Dars jadvallari.
7. O'qituvchining shaxsiy ish rejasi.

Amaliy mashg'ulot maqsadi:

Tinglovchilarda kredit-modul tizimida o'quv jarayonining uslubiy ta'minotini, jumladan mutaxassislikning o'quv-uslubiy majmuasi, o'quv reja va o'quv fanlari dasturlari, tanlov fanlar katalogi hamda fanning o'quv-uslubiy majmuasini shakllantirish bo'yicha malaka va ko'nikmalarini shakllantirish.

Amaliy mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

Mashg'ulot rejasi bo'yicha materiallar tahlil qilinib, kichik guruhlar yoki juftliklarda yangi pedagogik texnologiyalar yoki interaktiv usullardan foydalangan holda berilgan topshiriqlar bajariladi.

Amaliy mashg'ulot bo'yicha materiallar:

Talabanning axborot paketi. Talabanning axborot paketi ma'lumotnoma-ko'rsatkich va talabanning o'quv-uslubiy majmuasini (O'UM) o'z ichiga olib, talabanning oliy o'quv yurtidagi barcha faoliyat turlariga tegishli hujjatlar jamlanmasini o'ziga qamrab oladi. Talabanning O'UM uning yangi akademik talablarga moslashuvchanligini, o'qitish metodikasini yanada takomillashtirish maqsadida talabalar bilan muntazam aloqada bo'lish va oliy ta'lim muassasasi sharoitlarida ta'lim mazmuniga oid ilg'or tajribalarni joriy qilish maqsadida ishlab chiqiladi.

Talabanning O'UM kafedra tomonidan ishlab chiqiladi va dekan tomonidan tasdiqlanadi. U quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- talabanning shaxsiy o'quv rejasi (ShO'R);
- tanlov fanlari katalogi (TFK);
- ishchi o'quv dasturlari (Syllabus);
- TMI, jumladan O'RTMI bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar;
- barcha turdagi nazoratlar uchun test topshiriqlari;
- amaliyot uchun materiallar.

Talabanning O'UM namunada ko'rsatilgan yagona shaklda to'ldirilishi zarur.

Titul varag'ining orqa tomonida bibliografik bayon va hujjatning annotatsiyasi keltirilishi lozim. O'UM ning bibliografik bayoni hujjat nomi, tuzuvchining familiyasi, ismi, otasining ismi, chop etilgan shahar, nashriyot va yilini o'z ichiga olishi lozim. Annotatsiya hajmi 10 ta gapdan oshmasligi maqsadga muvofiq.

Talabani ShO'R har bir talabani alohida ta'lim traektoriyasini belgilab beradi va shaxsan talaba tomonidan har o'quv yili uchun belgilangan shaklda rasmiylashtiriladi. Bu rejalar RO ga topshiriladi, fakultet dekani tomonidan tasdiqlanadi. ShO'R ning bitta nusxasi RO da saqlanadi va o'quv rejaning bajarilishini nazorat qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, ikkinchisi – talabaga taqdim etiladi.

O'quv jarayoni mobaynida talabani O'UM yetakchi tyutorlar tomonidan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar mobaynida faol tarqatma materiallar (FTM - Handouts) bilan to'ldirib boriladi.

Ma'lumotnoma ko'rsatkich. Kredit-modul tizimining asosiy farqli jihatlaridan biri faqat talabalarni zarur o'quv hujjatlari bilan ta'minlashdan iborat bo'lib qolmasdan, shuningdek, oliy ta'lim muassasasi talabaga oliy ta'lim muassasasi, yo'nalishlar, mutaxassisliklar, o'quv jarayonining tashkil qilinishi va bilimlarni nazorat qilish, mustaqil o'qishga tayyorlanish, dam olish va har tomonlama rivojlanish sharoitlari haqida to'liq axborotni taqdim qilishi kerak.

Ma'lumotnoma-ko'rsatkich salohiyatli hamkorlar va talabalar, shuningdek, hamkor oliy o'quv yurtlarining o'qituvchilar jamoasiga o'quv va ma'muriy tadbirlar uchun qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Ma'lumotnoma-ko'rsatkichdagi axborotlar ta'lim jarayoni va qo'shimcha tadbirlarning shaffofligini oshirish, talabalarni mos dasturlarni tanlashga yo'naltirishdagi o'quvchilar mehnatini yengillashtirish va mamlakat oliy ta'lim muassasalarida va xorijda ularning o'qishini rejalashtirish hamda talabaga amaliy axborotlarni taqdim qilish uchun mo'ljallangan.

Unda shuningdek, oliy ta'lim muassasasi, uning joylashishi, talabalarning yashash tarzi, qayd qilish uchun zarur ma'muriy tadbirlar haqidagi umumiy axborotlar va akademik kalendar ham mavjud bo'ladi. Unga yana shuningdek, oliy o'quv yurtiga qabul qilish tartibi haqidagi ma'lumotlar, mashg'ulot turlari va nazorat shakllari, o'qitish usullari va texnologiyalari, fanlarning kredit hajmi va ularning tuzilmasi, fanlarni o'qitishni tashkil qiluvchi fakultetlar va bo'limlar nomlari ham kiritilgan. Ma'lumotnoma nashriga imtihonlarni o'tkazish sharoitlari va ularni baholash, oliy o'quv yurtini tugatgandan keyin beriladigan akademik darajalar ham kiritiladi.

Ma'lumotnoma-ko'rsatkich quyidagilardan tarkib topadi:

- Kirish.

Kirish tashkilotning asosiy nizomini, tuzilmasini, darajalarini, yo'nalish va mutaxassisliklarini va O'zbekiston Respublikasida, shuningdek, oliy o'quv yurtidagi mavjud malakalarini o'zida aks ettirishi o'zida aks ettirishi zarur.

- Oliy o'quv yurti haqida umumiy ma'lumotlar

Bu bo'limda oliy o'quv yurtining missiyasi, uning qisqa tarixi, tashkiliy-huquqiy shakli, belgilovchi hujjatlarning huquqlari, davlat va jamoatchilik tashkilotlari tomonidan o'tkaziladigan davlat attestatsiyasi va akkreditatsiyasi haqidagi ma'lumotlar aks ettiriladi.

- Akademik kalendar

Akademik kalendar dam olish kunlari (ta'tillar) ko'rsatilgan o'quv yili davomidagi o'quv mashg'ulotlari va nazorat tadbirlarini o'tkazish jadvalidan iborat.

- Talaba kalendari

Talaba kalendari yil davomida oliy o'quv yurti tomonidan tashkil etiladigan tashkiliy-ommaviy tadbirlarning jadvalidan iborat.

- Kredit ta'lim tizimini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari.

Bu bo'limda ta'lim jarayonini tashkil qilishning quyidagi asosiy holatlari va qoidalari aks ettirilishi kerak:

- fanlarni o'zlashtirishni nazorat qilish va baholash tizimi.

• oliy o'quv yurtining laboratoriya-kompyuter, sport-ko'ngil ochish va axborot-texnik bazasidan foydalanish qoidalari (kutubxona, nusxa ko'chirish xizmatlari, kompyuterlar, internet, WiFi).

- talabaning harakatlari, huquqlari va majburiyatlari (etika va burch kodeksi).

Talabaning o'zi xoriyda o'qish dasturini rejalashtirishi va tashkil qilishi uchun oliy o'quv yurtiga ma'lumotnoma-ko'rsatkichni davlat, rus va ingliz tillarida tayyorlash tavsiya qilinadi.

Kredit-modul tizimida o'qiyotgan talabalar o'quv kurslariga qayd qilinishida jahon amaliyotida qabul qilingan kodlash tizimiga diqqatini qaratishi zarur. Kodlar fan nomini bildiruvchi to'rtta harf va o'qish semestrini bildiruvchi bitta raqam hamda kurs ichidagi tartib raqamni bildiruvchi ikkita raqamdan tashkil topgan. Masalan, EEBE208 kodi "Elektrotexnika va elektronika asoslari" (Electric Engineering and Basics of Electronics) fani 2-kursdagi fanlar ichida 8-tartib raqami bilan belgilanganligini bildiradi.

Dekanat va o'quv bo'limi hujjatlari. Ta'kidlab o'tilganidek, kredit-modul tizimi sharoitida dekanat va o'quv bo'limlarining diqqati faqat ta'limni yuqori sifatli rejalashtirishga, o'quv jarayonini tashkil qilishga va ta'lim samarasining monitoringiga qaratilgan. Quyida kredit-modul tizimi sharoiti uchun tavsiya qilinadigan hujjatlar keltirilgan:

- kafedra o'quv yuklamasi;

- pedagogik yuklama topshirig‘i;
- dars jadvallari;
- o‘qituvchining dars jadvali;
- talabaning shaxsiy dars jadvali;
- akademik guruh jurnali;
- o‘qituvchining shaxsiy ish rejasi;
- professor-o‘qituvchilarning darslariga tashrif varag‘i.

Pedagogik yuklama soatlari hisobi. Ishchi o‘quv rejalari, pedagogik yuklamalar uchun vaqt me‘yorlari va talabalar kontingentidan kelib chiqib kafedra professor-o‘qituvchilarining umumiy pedagogik yuklamasi aniqlanadi. Hisoblar soat va kreditlarda ko‘rsatiladi va o‘quv ishlari prorektori tomonidan tasdiqlanadi.

Quyida kafedra o‘quv yuklamasi shakli keltirilgan.

"TASDIQLAYMAN"
O'quv ishlari prorektori

_____ T. Safarov
"___" _____ 2020 y.

“_____” kafedrasining

O'QUV YUKLAMASI
(2020-2021 o'quv yili uchun)

№	Fan, modul nomi, yuklama turi	Fan, modul kodi	Fakultet, yo'nalish, mutaxassislik	Kurs	Kontingent	Potok soni	Guruh soni	Guruhcha soni	Masg'ulot hajmi, soat				Umumiy hajmi, soat				Jami	
									ma'ruza	amaliy	laboratoriya	yakka tartibda	potokda	guruhda	guruhchada	yakka tartibda	soat	kredit
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Kuzgi semestr																	2775	185
Bakalvriat																	1305	87
1	Ixtisoslikka kirish	ENSP115	YST	1	40	2	2	2		90		0,5		180		45	225	15
2	Ixtisoslikka kirish	ENSP116	SQT	1	40	2	2	2		90		0,5		180		45	225	15
...	.....																	
Magistratura																	1410	94
...	Yuqori molekulari birikmalar fizikasi va kimyosi	MHPCH117	SQICH TJ	1	8	1	1	1	30	90	18	0,5	30	90	18	4	152	10,13
...	Yog'ochshunoslik	MWOOD119	YIBTY	1	8	1	1	1	30	90	18	0,5	30	90	18	4	152	10,13
...	.....																	
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK126	SQICH TJ	1	8							25				200	200	13,33
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK127	YIBTY	1	8							25				200	200	13,33
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK226	SQICH TJ	2	8							25				200	200	13,33
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK227	YIBTY	2	8							25				200	200	13,33
Doktorantura																	50	3,33
1	Katta ilmiy xodim-izlanuvchiga rahbarlik	DSCWK226	SQICH TJ	2	1							50				50	50	3,33
Bahorgi semestr																	5010	334
Bakalvriat																	3660	244
1	Yog'och turlarini identifikatsiyalash	IDEN135	YST	1	40	2	2	2	30	30	30	0,5	30	30	30	20	110	7,33
2	Qog'oz fizikasi	PHPA136	SQT	1	40	2	2	2	30	30	30	0,5	30	30	30	20	110	7,33
...	.....																	
...	Tanishuv amaliyoti	PRAC160	YST	1	40		2			60				120			120	8
...	Tanishuv amaliyoti	PRAC161	SQT	1	40		2			60				120			120	8
...	Ishlab chiqarish amaliyoti	PRAC260	YST	2	25		1			120				120			120	8
...	Ishlab chiqarish amaliyoti	PRAC261	SQT	2	15		1			120				120			120	8
...	Ishlab chiqarish amaliyoti	PRAC360	YST	3	10		1			150				150			150	10
...	Ishlab chiqarish amaliyoti	PRAC361	SQT	3	20		1			150				150			150	10
...	Bitiruv oldi amaliyoti	PRAC460	YST	4	5		1			45				45			45	3

...	Bitiruv oldi amaliyoti	PRAC461	SQT	4	15		1			45				45		45	3	
...	Bitiruv ishiga rahbarlik	GRAD475	YST	4	5					25				125		125	8,33	
...	Bitiruv ishiga rahbarlik	GRAD476	SQT	4	15					25				375		375	25	
...	BI DAK a'zosi (kafedradan)		YST	4	10					0,4				4		4	26,66	
...	BI DAK a'zosi (kafedradan)		SQT	4	20					0,4				8		8	53,33	
Magistratura																1410	94	
...	Yuqori molekulari birikmalar fizikasi va kimyosi	MHPCH118	SQICH TJ	1	8	1	1	1	30	90	18	0,5	30	90	18	4	152	10,13
...	Mebel va duradgorlik buyumlari texnologiyasi	MTFPR120	YIBTY	1	8	1	1	1	30	90	18	0,5	30	90	18	4	152	10,13
...	.....																	
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK128	SQICH TJ	1	8							25				200	200	13,33
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK129	YIBTY	1	8							25				200	200	13,33
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK228	SQICH TJ	2	8							25				200	200	13,33
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK229	YIBTY	2	8							25				200	200	13,33
...	Magistrlik dissertatsiyasiga rahbarlik	MDISS231	SQICH TJ	2	8							50				400	400	26,67
...	Magistrlik dissertatsiyasiga rahbarlik	MDISS232	YIBTY	2	8							50				400	400	26,67
...	MD DAK a'zosi (kafedra)		SQICH TJ	2	16							0,8				12,8	12,8	0,853
...	MD DAK a'zosi (kafedra)		YIBTY	2	16							0,8				12,8	12,8	0,853
Doktorantura																50	3,33	
1	Katta ilmiy xodim-izlanuvchiga rahbarlik	DSCW226	SQICH TJ	2	1							50				50	50	3,33
Kafedra bo'yicha jami yuklama:																7785	519	

Soatbay yuklamalar

Bahorgi semestr																52,8	3,52
Bakalavriat																14,4	0,96
...	BI DAK a'zosi (korxonadan)	YST	4	12						0,4				4,8		4,8	0,32
...	BI DAK a'zosi (korxonadan)	SQT	4	24						0,4				9,6		9,6	0,64
Magistratura																38,4	2,56
...	MD DAK a'zosa (korxonona)	SQICH TJ	2	24						0,8				19,2		19,2	1,28
...	MD DAK a'zosa (korxonona)	YIBTY	2	24						0,8				19,2		19,2	1,28
Kafedra bo'yicha jami soatbay yuklama:																52,8	3,52

Kafedra mudiri: _____

Fakultet dekani: _____

Pedagogik yuklama topshirig'i. Kafedra mudiri kafedra o'quv yuklamasi hajmidan, lektorlar va tyutorlar uchun belgilangan pedagogik yuklama me'yorlari va semestrlar bo'yicha bir taqsimlanishidan kelib chiqqan holda kafedraning shtatlar birligini aniqlaydi. Barcha hisob ishlari akademik soat va kreditlarda amalga oshiriladi. Pedagogik yuklama topshirig'ini o'quv ishlari prorektori tasdiqlaydi va dars jadvallarini tuzish uchun dekanatga taqdim qilinadi.

Quyida pedagogik yuklama topshirig'i namunasi keltirilgan.

"TASDIQLAYMAN"

O'quv ishlari prorektori

T. Safarov

"__" ____ 2020 y.

“ _____ ” kafedrasida uchun
PEDAGOGIK YUKLAMA TOPSHIRIG'I
 (2020-2021 o'quv yili uchun)

№	Pedagogining F.I.O.	Ilmiy darajasi, lavozimi	Shtat birligi	O'quv reja bo'yicha fan mashg'ulotlari va faoliyat turlari (kodlari)				Jami	
				potokda	guruhda	guruhchada	yakka tartibda	soat	kredit
1	...	kafedra mudiri	1	250 (SPPC327, OYTF432, MEQEN130)	50 (ENSP116, MHPCH129, MOCPH232, PRAC132)	50 (MHPCH129, MOCPH232)	305 (SPPC327, GRAD453, MDISS265)	655	43,67
2	...	professor	0,75	250 (MHPCH129, MOCPH232)			358 (GRAD453, MDIS265, DGRAD335)	608	40,53
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	dotsent	1	200 (WDCH332, SWMT335, MWOOD132, MCOMP135, MDPWW233)	150 (ENSP115, MWOOD132, MCOMP135, MDPWW233)	100 (MWOOD132, MCOMP135, MDPWW233)	375 (SWMT335, GRAD454, MDISS266)	825	55
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	assistent	0,5		300 (MATS336, WDCH332, SWMT335)	200 (MATS336, WDCH332, COMP433)	50 (PRAC226, PRAC326, COMP433)	550	36,67
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Kafedra bo'yicha			9,75	...	...	...	...	7785	519

Kafedra shtatlari jadvali

Lavozimi	Shtat birligi
Kafedra mudiri	1
Professor	1,25
Dotsent	2
Katta o'qituvchi	2
Assistant	3,5
Jami:	9,75

Dars jadvallari. Dars jadvallari dispetcherlik xizmatlari tomonidan uch xil shaklda tayyorlanadi: umumiy, o'qituvchi uchun va talaba uchun. Umumiy dars jadvali o'quv ishlari prorektori tomonidan tasdiqlanadi va o'quv semestri boshlanishidan kamida 10 kun oldin e'lon qilinadi.

Quyida darslar jadvali shakli keltirilgan.

«TASDIQLAYMAN»
O'quv ishlari prorektori
_____ T. Safarov
«__» _____ 2020 yil

DARSLAR JADVALI

YOBKT fakultetining 1-kurs, 2-semestr (bahorgi semestr), 2020-2021 o'quv yili

GR	Mu-rab-biy	Hafta kuni, vaqt	9 ⁰⁰ -10 ²⁰	10 ³⁰ -11 ⁵⁰	12 ³⁰ -13 ⁵⁰	14 ⁰⁰ -15 ²⁰	15 ³⁰ -16 ⁵⁰
16-20 YST	Mardonov A. (25)	1	IDEN115 (lec) AN36-107, Ilxamov G.	ENGR114 (lec) AN36-404, Umirzakov R.	TMI	ENGR114 (prac) AN36-409, Umirzakov R.	
		2			ENGL107 SD60-406, Aliyeva M	MATH101 (lec) SD60-206, Eliboyev N.	UZBL111 SD60-408, Azimova Sh.
		3	ENGR114 (prac) AN36-402, Umirzakov R.	PHYS104 (lec) AN32-1/01, Ernazarov Sh.	IDEN115 (prac) AN36-107, Aliyev S	RUS110 AN36-402, Torejonova R	
		4	PHYS104 (prac) AN32-3/207, Eshonqulov X.	TMI	PHYS104 (lab) AN32-1/101, Asatov U.		
		5		PHIL105 (prac) AN32-409, Bo'riyev M.	PHIL105 (lec) AN32-413, Mamatqulov R.	SDEV106 (lec) AN32-413, Mamatqulov R.	SDEV106 (prac) AN32-409, Bo'riyev M.
17-20 SQT	Muxitdinov U. (25)	1	CHPP116 (lec) AN36-108, Muxitdinov U.	ENGR114 (lec) AN36-404, Umirzakov R.	TMI	ENGR114 (prac) AN36-409, Umirzakov R.	
		2			ENGL107 SD60-406, Aliyeva M	MATH101 (lec) SD60-206, Eliboyev N.	RUS110 SD60-406, Torejonova R.
		3	ENGR114 (prac) AN36-402, Umirzakov R.	PHYS104 (lec) AN32-1/01, Ernazarov Sh.	IDEN115 (prac) AN36-107, Aliyev S	RUS110 AN36-402, Torejonova R.	
		4	PHYS104 (prac) AN32-3/207, Eshonqulov X.	TMI	PHYS104 (lab) AN32-1/101, Asatov U.		
		5		PHIL105 (prac) AN32-409, Bo'riyev M.	PHIL105 (lec) AN32-413, Mamatqulov R.	SDEV106 (lec) AN32-413, Mamatqulov R.	SDEV106 (prac) AN32-409, Bo'riyev M.

O'UB boshlig'i _____ Fakultet dekani _____

Professor-o'qituvchilarga semestr uchun hafta kunlari, dars o'tish sanalari ko'rsatilgan darslar jadvalining shaxsiy varaqasi beriladi. Dars jadvali varaqasi 2 nusxada tayyorlanadi, birinchisi – tyutorga beriladi, ikkinchisi – o'quv nazorati va rejalashtirish bo'limida qoldiriladi.

Quyida o'qituvchining dars jadvali shakli keltirilgan.

Toshkent kimyo-texnologiya instituti

O'QITUVCHINING DARS JADVALI

(2020-2021 o'quv yili, bahorgi semestr)

“Sellyuloza va yog'ochsozlik texnologiyasi” kafedrasida dotsenti Xabibullayev R.A.

Kun, vaqt	9 ⁰⁰ -10 ²⁰	10 ³⁰ -11 ⁵⁰	12 ³⁰ -13 ⁵⁰	14 ⁰⁰ -15 ²⁰	15 ³⁰ -16 ⁵⁰
1		SWML136 (lec) AN36-401, 16,24-18	SWML136 (prac) AN36-401, 16,24-18	SWML136 (lab) AN36-401, 16,24-18	
2		ATTS AN36-401, 23,24-18	MSCWK121 AN36-401, M07-20	MSCWK221 AN36-401, M07-19	
3	WDCH322 (lec) AN36-402, 16,24-19	WDCH322 (prac) AN36-402, 16,24-19	WDCH322 (lab) AN36-107, 16,24-19		
4				MCHWD132 (lc,lb) AN36-401, M07-20	MCHWD132 (prac) AN36-401, M07-20
5	O'RTMI AN36-401, M07-19			O'RTMI AN36-401, M07-20	
6		O'RTMI AN36-401, 16-18		GRAD480 AN36-401, 16-17	

Dispatcher _____

Fan o'qituvchisi _____

Har bir talabaga shaxsiy dars jadvali taqdim etiladi. Quyida talabanning shaxsiy dars jadvali shakli keltirilgan.

Toshkent kimyo-texnologiya instituti

TALABANING SHAXSIY DARS JADVALI

(2020-2021 o'quv yili, bahorgi semestr)

1-kurs, 16-20 guruh talabasi _____

Kun, vaqt	9 ⁰⁰ -10 ²⁰	10 ³⁰ -11 ⁵⁰	12 ³⁰ -13 ⁵⁰	14 ⁰⁰ -15 ²⁰	15 ³⁰ -16 ⁵⁰
1	IDEN115 (lec) AN36-107, Ilxamov G.	ENGR114 (lec) AN36-404, Umirzakov R.	TMI	ENGR114 (prac) AN36-409, Umirzakov R.	
2				MATH101 (lec) SD60-206, Eliboyev N.	UZBL111 SD60-408, Azimova Sh.
3	ENGR114 (prac) AN36-402, Umirzakov R.	PHYS104 (lec) AN32-1/01, Ernazarov Sh.	IDEN115 (prac) AN36-107, Aliyev S		
4	PHYS104 (prac) AN32-3/207, Eshonqulov X.	TMI	PHYS104 (lab) AN32-1/101, Asatov U.		
5				SDEV106 (lec) AN32-413, Mamatqulov R.	SDEV106 (prac) AN32-409, Bo'riyev M.

Dispatcher _____

Talaba _____

Akademik guruh jurnali

Bu jurnalda semestrlar bo'yicha barcha ta'lim shakllari va bosqichlari (bakalavriat, magistratura, doktorantura) bo'yicha o'quv yuklamalarining, o'tilgan ma'ruzalar, amaliy, laboratoriya va O'RTMI (hisob-chizma ishi, kurs ishi, kurs loyihasi va h.k.) mashg'ulotlarining bajarilishining hisobi yuritiladi. Bu jurnal o'qituvchining bajargan ishining hisobi yuritiladigan asosiy hujjat hisoblanadi. Jurnal an'anaviy akademik guruh jurnali shaklida yuritiladi.

O'qituvchining shaxsiy ish rejasi. Ushbu hujjatda professor-o'qituvchilarning o'quv yili bo'yicha barcha bajaradigan ishlari rejalashtiriladi va har semestr yakunida bajarilgan ishlari hisobi yuritiladi.

U o'quv ishlari, o'quv-uslubiy ishlar, ilmiy-tadqiqot ishlari, "ustoz-shogird" ishlari kabi bo'limlardan iborat bo'ladi. O'qituvchining shaxsiy ish rejasi bitta A4 formatdagi qog'ozga old va orqa tomonlariga rasmiylashtirilib jami 4 betdan iborat bo'ladi.

Quyida o'qituvchining shaxsiy ish rejasi shakli keltirilgan.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT KIMYO-TEXNOLOGIYA INSTITUTI**

**"TASDIQLAYMAN"
Rektor**

_____
B. Usmonov
"___" avgust 2020 y.

_____
(fakultet)

_____
(kafedra)

2020-2021 o'quv yili uchun

O'QITUVCHINING SHAXSIY ISH REJASI

Familiyasi, ismi, otasining ismi: _____
Ilmiy darajasi, unvoni: _____
Shtat birligi: _____

Pedagogik yuklamalar rejasi

Pedagogik yuklama turlari	Kuzgi semestr	Bahorgi semestr	Jami
O'quv yuklamalari (soatlar)	435 (29)	495 (33)	930 (62)
1. O'quv-uslubiy ishlar bandlari	2,2,2,3,6,9,9,10,12		
2. Ilmiy-tadqiqot ishlari bandlari	13,13,13,13,13,21		
3. "Ustoz-shogird" ishlari bandlari	25,26,27,28,31		

KELISHILDI:

O'quv ishlari prorektori _____
Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor: _____
Yoshlar bilan ishlash bo'yicha prorektor: _____
O'quv-uslubiy bo'lim boshlig'i: _____
Fakultet dekani: _____

Kafedra mudiri: _____

Qabul qildim: _____

O'QUV YUKLAMASI

№	Fan nomi, yuklama turi	Fan kodi	Fakultet, yo'nalish, mutaxassislik	Kurs	Kontingent	Potok soni	Guruh soni	Guruhcha soni	Mashg'ulot hajmi, soat				Umumiy hajmi, soat				Jami	
									ma'ruza	amaliy	laboratoriya	yakka tartibda	potokda	guruhda	guruhchada	yakka tartibda	soat	kredit
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Kuzgi semestr																	435	29
1	Ixtisoslikka kirish	ENSP115	15,24r-20	1	40	2	2	2		90		0,5		180		45	225	15
2	Yog'ochshunoslik	MWOOD119	M07-20	1	8	1	1	1	30	90	18	0,5	30	90	18	4	152	10,13
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK127	M07-20	1	3							25				75	75	5
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK227	M07-19	2	3							25				75	75	5
Bahorgi semestr																	495	33
1	Yog'och kimyosi	WDCH236	15,24r-19	1	40	2	2	2	30	30	30	0,5	30	30	30	20	110	7,33
2	Yog'ochga kompleks ishlov berish	PHPA136	M07-20	1	8	1	1	1	30	30		0,5	30	30		4	64	4,27
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	Ishlab chiqarish amaliyoti	PRAC360	15,24-18	3	10		1			150				150			150	10
...	BI DAK a'zosi (kafedradan)		YST	4	5							0,4			2		2	0,13
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	.....																	
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK129	M07-20	1	3							25				75	75	5
...	Magistrantga ilmiy rahbarlik	MSCWK229	M07-19	2	3							25				75	75	5
...	Magistrlik dissertatsiyasiga rahbarlik	MDISS232	M07-19	2	3							50				150	150	10
...	MD DAK a'zosi (kafedra)		M07-19	2	8							0,8				9,6	9,6	0,64
O'quv yili bo'yicha jami yuklama:																	930	62

1. O'QUV-USLUBIY ISHLAR		
№	Bajariladigan ishlar	Nomi, hajmi (soni), shakli, muddati va h.k.
2	Taqdimot slaydlari tayyorlash	YTT, Y, YJKM, YK, YKIB fanlari bo'yicha
2	Elektron o'quv dasturlar yaratish	Yog'och tilish texnologiyasi fani bo'yicha
2	Video ma'ruza tayyorlash	Yog'och tilish texnologiyasi, Yog'ochshunoslik, Yog'och kimyosi fanlari bo'yicha
3	O'quv qo'llanma yozish va nashrga tayyorlash	Yog'ochshunoslik fani bo'yicha
6	O'quv-uslubiy majmua ishlab chiqish	YTT, Y, YJKM, YK, YKIB fanlari bo'yicha
9	MT va o'quv reja ishlab chiqish	5314500 - YQISMvaJ yo'nalishi bo'yicha, 09.2019
9	Namunaviy fan dasturi ishlab chiqish	YTT, Y, YK fanlari bo'yicha, 09.2019
10	Ishchi o'quv dasturi ishlab chiqish	YTT, Y, YK fanlari bo'yicha, 09.2019
12	ON va YN uchun nazorat materiallari ishlab chiqish	YTT, Y, YK fanlari bo'yicha, 09.2019
2. ILMIY-TADQIQOT ISHLARI		
№	Bajariladigan ishlar	Nomi, hajmi (soni), muddati, miqyosi va h.k.
13	OTM miqyosida tezis nashr etish	2 ta; "Umidli kimyogar" anjumani to'plamida
13	Respublika miqyosida tezis nashr etish	2 ta, yil davomida
13	Xorijiy miqyosda tezis nashr etish	1 ta, yil davomida
13	Respublika miqyosidagi ilmiy jurnalda maqola nashr etish	1 ta, yil davomida
13	Xorijiy ilmiy jurnalda maqola nashr etish	1 ta, yil davomida
21	Talabaning ITI ga rahbarlik qilish	Postnova A., 2-kurs, mavzu "Yog'och gazlashtirish"
3. "USTOZ-SHOGIRD" ISHLARI		
№	Bajariladigan ishlar	Nomi, muddati va h.k.
27	Talabalarga akademik maslahatlar berish	23,24r-18 guruhi talabalari bilan
28	Talabalarining muammolari bo'yicha ular bilan va dars beruvchi o'qituvchilar bilan suhbatlashish	23,24r-18 guruhi talabalari bilan

31	Bituruvchi talabalarni ish beruvchining talablari bilan tanishtirish	MEYOS uyushmasi korxonalarida bo'yicha
33	Talabalarining ota-onalari bilan ishlash	23,24r-18 guruhi talabalari bilan
36	Bituruvchilarning ishga joylashishlariga ko'maklashish	09.2020 gacha
37	Kasbga yo'naltirish tadbirlarini olib borish	yil davomida

**ISH REJASINING BAJARILISHI TO'G'RISIDA
KAFEDRA YIG'ILISHI XULOSASI**

Majlis bayonnomasi № _____

" _____ " _____ 20 _____ y.

Kafedra mudiri

FAKULTET ILMIY-USLUBIY KENGASHI XULOSASI

Majlis bayonnomasi № _____

" _____ " _____ 20 _____ y.

Fakultet dekani

Professor-o'qituvchilarning darslariga tashrif varag'i

Professor-o'qituvchilarning darslariga tashrif buyurish quyidagi maqsadlarni ko'zda tutadi:

- oliy o'quv yurtlarining yetakchi o'qituvchilari tajribasini o'rganish, almashish va tarqatish;

- ishchi fan dasturlarini takomillashtirish va optmallashtirish;
- yosh o'qituvchilarning malaka oshirishi;
- professor-o'qituvchilarning o'zaro almashinishini ta'minlash;
- yillik va oylik ustamalarni belgilash;
- yillik attestatsiyaga tavsiflar berish;
- shaxsiy mehnat shartnomasini tuzish va bekor qilish bo'yicha taklif kiritish;

Tashrif jarayonini tashkil qilish quyidagicha amalga oshiriladi:

- kafedra mudiri tomonidan har yil sentabr oyida professor-o'qituvchilarning darslariga tashrif jadvali ishlab chiqiladi va fakultet dekani tomonidan tasdiqlanadi;

- darslar sifatini baholash haqqoniy bo'lishini ta'minlash va yuqorida keltirilgan maqsadlarni to'liq amalga oshirish maqsadida ikki xil oliy o'quv yurti va fakultet miqyosida doimiy faoliyat yurituvchi komissiya tashkil qilinadi;

- o'qituvchilarning darslariga tashrif jarayonida komissiya a'zolari tomonidan maksimal darajada xayrxohlik muhiti yaratilishi zarur;

- o'qituvchilarning darslariga tashrif buyurilgani haqidagi ma'lumotlar sir tutilishi zarur;

- tashrif natijalari professor-o'qituvchilarning darsiga tashrif buyurish jurnalida aks ettiriladi va "Professor-o'qituvchining darsiga tashrif varag'i"ga muvofiq rasmiylashtiriladi. Unga darsga tashrif buyurganlik haqidagi ma'lumotlar, dars sifati haqidagi miqdor va sifat ko'rsatkichlariga muvofiq tuzilgan xulosa kiritiladi

- tashrif natijalari shu oyning o'zida kafedra majlisida ko'rib chiqilishi va muhokama qilinishi zarur;

- darslarga tashrif varaqlarining barchasi ta'lim sifati nazorati bo'limiga qayd qilish uchun taqdim etiladi, keyin esa kadrlar bo'limiga uzatiladi.

- kafedra mudirlari, dekanlar va prorektorlar tomonidan ustama haqlar belgilanishi uchun professor-o'qituvchilar tomonidan o'tgan davrdagi darsga tashrif natijalari hisobga olinishi zarur.

Quyida darsga tashrif varag'i shakli keltirilgan.

Toshkent kimyo-texnologiya instituti

DARSGA TASHRIF VARAG'I

O'qituvchining F.I.O.: _____
 Fan nomi (kodi): _____
 Fakultet: _____, kurs _____, guruh _____
 Talabalar kontingenti __, darsdagi talabalar soni _____
 Sana: __, vaqt _____, auditoriya raqami _____
 Mashg'ulot turi _____ Dars mavzusi _____

№	Miqdor ko'rsatkichlari nomi	Normativ ballar	Qo'yilgan ballar
1.	Auditoriya bilan muloqoti		
2.	Notiqlik san'ati		
3.	Amaliy ahamiyati		
4.	Talabalarning faollik darajasi		
5.	Talabalarning davomati		
6.	O'qitish tilini bilish darajasi		
7.	Pedagogik madaniyati (tashqi ko'rinishi, nutq savodliligi, pedagogik takt va boshqalar)		

Jami ballar miqdori

№	Sifat ko'rsatkichlari nomi	Baho, e'tiroz va tavsiyalar
1.	Materiallar tuzilishi va ularni taqdim qilishning originalligi	
2.	Dars rejasi va texnologik xaritasining mavjudligi	
3.	Masalaning qo'yilishi	
4.	Darsning maqsadiga erishilishi	
5.	Dars mavzusining kalendar rejaga va ishchi o'quv dasturiga mosligi	
6.	Tashkiliy masalalar (auditoriyaning tayyorligi, jurnal mavjudligi va uning rasmiylashtirilishi)	
7.	Tarqatma materiallarning mavjudligi va ularning shakli	
8.	Ta'limning texnik vositalaridan foydalanilishi	
9.	Asosiy va qo'shimcha adabiyotlardan foydalanilishi	

Darsga tashrif buyuruvchilar:

№	F.I.O.	Imzosi
1.		
2.		
3.		

Darsni olib borgan o'qituvchining imzosi: _____

"____" _____ 202__ y.

AMALIY MASHG'ULOT UCHUN TOPSHIRIQLAR:

- Ishchi o'quv rejalari, pedagogik yuklamalar uchun vaqt me'yorlari va talabalar kontingentidan kelib chiqib kafedra professor-o'qituvchilarining umumiy pedagogik yuklamasi aniqlang.
- Ta'lim yo'nalishi bo'yicha dars jadvallari tuzing.
Kafedra professor-o'qituvchilarining o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejasini tuzing.

V. GLOSSARIY

Termin	O‘zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
<i>Normativ-huquqiy hujjatlar</i> —	umummajburiy davlat ko‘rsatmalari sifatida huquqiy normalarni belgilashga, o‘zgartirishga yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjatdir.	normative-legal documents - are official documents aimed at establishing, changing or abolishing legal norms as universal state instructions.
<i>Qonun</i> —	O‘zbekiston Respublikasida eng muhim va barqaror ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladigan masalalar bo‘yicha, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan yoki referendum o‘tkazish yo‘li bilan qabul qilinadigan oliy yuridik kuchga ega bo‘lgan normativ hujjat.	Law — Normative document of the highest legal force, adopted by the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan or by way of a referendum on the most important and stable issues of regulating social relations in the Republic of Uzbekistan
<i>Normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish huquqiga ega bo‘lgan organlar yoki mansabdor shaxslar</i> —	O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari, O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralar, mahalliy davlat hokimiyati organlari normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish huquqiga ega bo‘lgan organlar yoki mansabdor shaxslar hisoblanadi.	organizations or officials with the right to receive normative-legal documents — Chambers of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, the President of the Republic of Uzbekistan, the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, ministries, state committees and departments, local state authorities are the persons or officials authorized to adopt normative-legal acts
<i>qonun osti hujjatlari</i> —	O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarning buyruqlari hamda qarorlari, mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari	Decrees and resolutions of the President of the Republic of Uzbekistan, resolutions of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, orders and resolutions of ministries, state committees and agencies, resolutions of local state authorities.
<i>bakalavriat</i> —	o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi negizida oliy ta‘lim yo‘nalishlaridan biri bo‘yicha fundamental bilimlar beradigan, o‘qish muddati to‘rt yildan kam bo‘lmagan tayanch oliy ta‘lim	bachelor's degree — Basic higher education with a period of study of not less than four years, providing fundamental knowledge in one of the directions of higher education on the basis of secondary special, vocational education
<i>magistratura</i> —	bakalavriat negizida o‘qish muddati kamida ikki yil bo‘lgan aniq mutaxassislik bo‘yicha oliy ta‘lim	master's degree — higher education in a specific specialty with a duration of study at least two years on the basis of a bachelor's degree
<i>bakalavr, magistr</i> —	oliy ta‘limning tegishli bosqichiga muvofiq dasturlarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirgan shaxslarga beriladigan akademik darajalar	Bachelor, Master — academic degrees awarded to persons who have successfully mastered the programs in accordance with the relevant stage of higher education
<i>oliy ma‘lumot darajasi</i> —	shaxs tomonidan oliy ta‘limning muayyan o‘quv rejalari va fanlar dasturini mazkur ma‘lumot haqida tegishli davlat hujjati berilgan holda, o‘zlashtirishi natijasi	level of higher education — the result of a person mastering certain curricula and science programs of higher education with the issuance of the relevant state document on this information
<i>oliy ma‘lumot haqida davlat hujjati (diplom)</i> —	akkreditatsiyadan o‘tgan oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchilariga beriladigan va ularning oliy ta‘limning o‘quv rejalari va fanlar dasturini bajarganliklarini tasdiqlovchi davlat namunasidagi hujjat. Hujjat uzluksiz ta‘limning keyingi bosqichlarida o‘qishni	state document on higher education (diploma) — a state-recognized document issued to graduates of accredited higher education institutions and confirming their completion of the curriculum and subject program of

Termin	O'zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
	davom ettirish yoki olingan akademik darajaga muvofiq ishlash huquqini beradi	higher education. The document entitles the holder to continue one's studies at the later stages of continuing education or work in accordance with the academic degree received.
<i>oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatori</i> —	oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash uchun bakalavriat ta'limi yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining tizimlashtirilgan ro'yxati	classifier of directions and specialties of higher education— a systematized list of directions of Bachelor's education and master's specialties for training of personnel with higher education.
<i>oliy ta'limning davlat ta'lim standarti</i> —	muayyan ta'lim sohasiga (soha tarkibiga) qo'yiladigan malaka talablari, ta'lim mazmuni, bitiruvchilar umumiy tayyorgarligining zaruriy va yetarli darajasini, kadrlar tayyorlash sifatini baholash darajalarini belgilaydigan etalon darajasi	state educational standard of higher education — qualification requirements for a particular field of education (structure of the field), the content of education, the standard level that determines the necessary and sufficient level of general training of graduates, the level of assessment of the quality of training
<i>malaka talablari</i> —	uzluksiz ta'lim tegishli bosqichi bitiruvchisining umumiy bilim va kasb tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan talablar	qualification requirements — requirements for the level of general knowledge and professional training of the graduate of the relevant stage of continuing education
<i>o'qitishning me'yoriy muddati</i> —	ta'lim oluvchilar tomonidan o'quv rejalari va fanlar dasturi o'zlashtirilishi uchun belgilangan muddat	normative duration of teaching — the period set by students for mastering the curriculum and science program
<i>o'quv fanlari bloki</i> —	o'quv rejalari va fanlar dasturlarining kadrlar tayyorlash jarayonida aniq maqsad va vazifalarga erishish uchun muayyan bilim sohasi yoki faoliyatning o'zlashtirilishini ta'minlaydigan o'quv fanlarini birlashtiruvchi tarkibiy qismi	educational block — curricula and science programs are an integral part of the curriculum, ensuring the mastery of a particular field of knowledge or activity to achieve specific goals and objectives in the process of training
<i>o'quv rejasi</i> —	oliy ta'limning muayyan bakalavriat ta'lim yo'nalishi yoki magistratura mutaxassisligi bo'yicha o'quv faoliyati turlari, o'quv fanlari va kurslarining tarkibi, ularni o'rganishning izchilligi va soatlardagi hajmini belgilaydigan hujjat	academic plan (curriculum) — a document defining the types of educational activities, the composition of academic disciplines and courses, the sequence of their study and the number of hours in a particular bachelor's or master's degree in higher education
<i>o'quv fani</i> —	ta'lim muassasasida o'rganish uchun fan, texnika, san'at, ishlab chiqarish faoliyatining muayyan sohasidan saralab olingan bilimlar, o'quv va ko'nikmalar tizimi	educational science — system of knowledge, training and skills selected for study in an educational institution from a specific field of science, technology, art, production activities
<i>o'quv semestri</i> —	oliy ta'lim muassasasida o'quv yilining yarmini tashkil etuvchi o'zaro bog'langan fanlarning ma'lum majmuini o'zlashtirishga mo'ljallangan va ular bo'yicha yakuniy nazorat bilan tugallanadigan qismi	academic semester — part of a higher education institution intended for mastering a certain set of interconnected disciplines that make up half of the academic year and ending with the final control over them
<i>o'quv fani dasturi</i> —	ta'lim mazmuni, uning talabalar tomonidan o'zlashtirilishining eng maqbul usullari, axborot manbalari ko'rsatilgan normativ hujjat	educational program — normative document indicating the content of education, the most optimal methods of its mastering by students, sources of information
<i>malaka amaliyoti</i> —	o'quv jarayonining nazariy bilimlarni mustahkamlash, amaliy ko'nikma va o'quv hosil qilish, o'quv rejalari va fanlar dasturlarning ma'lum (yakuniy) qismidagi	qualification practice — part of the educational process to consolidate theoretical knowledge, develop practical skills and curriculum, to

Termin	O‘zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
	mavzu bo‘yicha materiallar to‘plash uchun o‘tkaziladigan bir qismi	collect materials on the topic in a particular (final) part of the curriculum and science programs
<i>yakuniy davlat attestatsiyasi</i> —	bakalavr yoki magistr darajasiga qo‘yiladigan malaka talablariga muvofiq holda, ma‘lum talab va tartibotlar vositasida (fanlar bo‘yicha davlat attestatsiyasi, bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik dissertatsiyasi himoyasi) bitiruvchi tomonidan oliy ta‘lim o‘quv reja va dasturlarining bajarilishi sifatini baholash	final state attestation — assessment of the quality of implementation of higher education curricula and programs by the graduate in accordance with the qualification requirements for the bachelor's or master's degree, through certain requirements and procedures (state certification in disciplines, defense of graduate work or master's dissertation)
<i>o‘qitish sifatini nazorat qilish</i> —	talabning bilim saviyasini tekshirish va uning o‘quv dasturini o‘zlashtirish darajasini aniqlash	control of the quality of teaching — check the level of knowledge of the student and determine the level of mastery of his curriculum
<i>ta‘lim sifatini nazorat qilish</i> —	o‘qitish mazmuni va natijalarining davlat ta‘lim standartlari talablariga muvofiqligini tekshirish	control of the quality of education — checking that the content and results of training meet the requirements of state educational standards
<i>oliy ta‘lim muassasasi attestatsiyasi</i> —	oliy ta‘lim muassasasida kadrlar tayyorlash mazmuni, darajasi va sifatining OT DTS talablariga muvofiqligini aniqlovchi tadbir	attestation of higher education institution — an event that determines the content, level and quality of training in higher education institutions in accordance with the requirements of SES
<i>oliy ta‘lim</i> —	uzluksiz ta‘limning yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi mustaqil turi. Oliy ta‘lim muassasalarida amalga oshiriladi. Oliy ta‘lim ikki bosqichdan iborat: bakalavriat va magistratura	higher education — an independent type of continuing education that trains highly qualified professionals. It is carried out in higher education institutions. Higher education consists of two stages: bachelor's and master's
<i>Korrupsiya</i> —	shaxsning o‘z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o‘zga shaxslarning manfaatlarini ko‘zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish	corruption — unlawful use of one's position or position for personal gain or material or intangible benefits for the benefit of others, as well as illegal provision of such benefits
<i>korrupsiyaga oid huquqbuzarlik</i> —	korrupsiya alomatlariga ega bo‘lgan, sodir etilganligi uchun qonun hujjatlarida javobgarlik nazarda tutilgan qilmish	corruption offense — an act with signs of corruption, for which the legislation provides for liability
<i>Klassifikator</i> —	oliy ma‘lumotli kadrlar tayyorlash yo‘nalishlari va mutaxassisliklarining tizimlashtirilgan ro‘yxati.	Classifier — a systematized list of areas and specialties of higher education
<i>Yo‘nalish</i> —	5-bosqichning o‘quv rejalar va fanlar dasturi bo‘yicha oliy ta‘lim muassasasi bitiruvchisi tomonidan egallangan va beriladigan «bakalavr» akademik darajasi doirasida kasb faoliyatining muayyan turini bajarishni ta‘minlovchi bazaviy va fundamental bilimlar, uquvlar va ko‘nikmalar kompleksi.	Direction — A set of basic and fundamental knowledge, skills and abilities acquired by a graduate of a higher education institution in accordance with the curriculum and science program of the 5th stage and providing a certain type of professional activity within the "bachelor's" academic degree
<i>Mutaxassislik</i> —	5A-bosqichning o‘quv rejalar va fanlar dasturi bo‘yicha oliy ta‘lim muassasasi bitiruvchisi tomonidan egallangan va beriladigan «magistr» akademik darajasi	Specialty — A set of knowledge, training and skills in a specific specialty, provided by a graduate of the higher education institution in the

Termin	O'zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
	doirasida kasb faoliyatining muayyan turini bajarishni ta'minlovchi muayyan mutaxassislik bo'yicha bilimlar, uquvlar va ko'nikmalar kompleksi.	curriculum and science program of the 5A stage, to perform a certain type of professional activity within the academic degree of "master"
Kredit —	biror fanni o'zlashtirish uchun sarflanadigan talabning ish hajmining o'lchovi	Credit — a measure of a student's workload required to master a subject
kredit, kredit-soat	o'quv ishlari hajmini o'lchashning yagonalashtirilgan birligi	credit, credit-hour — a unified unit of measuring the volume of educational work
Registrar ofisi	fanlarga talabalarni qayd qilish va ularning o'quv davridagi barcha o'zlashtirish ko'rsatkichlarini qayd qilishning markazlashirilgan xizmat turi	registrar's office — a centralized type of service for recording students in subjects and recording all their mastery indicators during the study period
edvayzer	talabaga mutaxassislik bo'yicha o'quv traektoriyasini tanlash va o'quv davridagi fanlarni o'zlashtirish bo'yicha yordam beruvchi mutaxassislik kafedrasini o'qituvchisi	Adviser — Teacher of the specialty department, which helps the student to choose the educational trajectory of the specialty and master the disciplines of the study period
namunaviy o'quv reja	o'quv fanlarini o'rganish ketma-ketligi va hajmini belgilovchi o'quv rejasini	Curriculum — a curriculum that defines the sequence and scope of the study of academic subjects
ishchi o'quv rejasini	talabalarning shaxsiy o'quv rejalari asosida shakllantirilgan o'quv rejasini, o'qituvchilarning o'quv ishlari yuklamalarini hisoblash uchun asos bo'ladigan hujjat	the curriculum, formed on the basis of individual curricula of students, is a document that serves as a basis for calculating the workload of teachers
kredit ta'lim tizimi	o'quv jarayonini tashkil etish shakli bo'lib, talabalarga o'z o'quv traektoriyalarini muayyan chegarada belgilash imkonini beradi, mustaqil va ijodiy bilim olishni rag'batlantirishga yo'naltiriladi, o'zlashtirilgan bilimlar hajmi kreditlarda o'lchanadi	credit education system — is a form of organization of the educational process, which allows students to set their own educational trajectories within certain limits, is aimed at encouraging independent and creative learning, the amount of acquired knowledge is measured in credits
mustaqil ish	mavzular bo'yicha mustaqil ta'limga ajratilgan ish bo'lib, o'quv-uslubiy adabiyotlar va tavsiyalar bilan ta'minlanadi, testlar, nazorat ishlari, kollokviumlar, referatlar, bayon va hisobotlar shaklida nazorat qilinadi	self-study activity — is a work devoted to independent study on the subject, is provided with educational and methodical literature and recommendations, is supervised in the form of tests, control works, colloquiums, abstracts, statements and reports
tyutor	fan bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni olib boruvchi va maslahat beruvchi, talabalarning mustaqil ishlarini tashkil qiluvchi va bajarilishini ta'minlovchi	Tutor — conducting and advising on practical training in science, organizing and ensuring the independent work of students
Forum	fan mavzulari bo'yicha telegram kanallari yoki masofaviy ta'lim platformalarida fikr almashish	Forum — exchange of views on science topics on telegram channels or distance learning platforms
kollokvium	o'quv modulining nazariy qismining o'zlashtirilishini tekshirish maqsadida suhbat uyushtirish	Colloquium — conduct a conversation to check the mastery of the theoretical part of the training module
keys-stadi	ishlab chiqarishdagi muammoli vaziyatlar bo'yicha belgilangan shakldagi topshiriqlar bo'yicha yechim izlash	case study — search for solutions to tasks in the prescribed form on problematic situations in production
kurs ishi	fan yoki fanlar majmuasi (koxonalar iqtisodiyoti, menejment asoslari, ekologiya va atrof-muhit muhofazasi, fuqaro himoyasi va h.k.) muammolari bo'yicha belgilangan uslubiy qo'llanmalar asosida bajariladigan	course work — written and accounting work on the basis of established methodological guidelines on the problems of science or a set of disciplines (economics of enterprises,

Termin	O‘zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
	belgilangan uslubiy qo‘llanmalar asosida yoziladigan yozma va hisob ishlari	basics of management, ecology and environmental protection, civil protection, etc.)
<i>Edvayzer</i>	o‘qish davri bo‘yicha shaxsiy o‘quv traektoriyasini tanlash va ta‘lim dasturini o‘zlashtirishga yordam beruvchi o‘qituvchi	Advisor — a teacher who helps to select an individual learning trajectory for the study period and to master the curriculum
<i>Fasilitator</i>	guruhlardagi faoliyat natijasini samarali baholash, muammoning ilmiy yechimini topishga yo‘naltirish, guruhdagi kommunikatsiyani rivojlantirish kabi vazifalarni bajaradi	Facilitator — effectively evaluates the results of group work, focuses on finding a scientific solution to the problem, develops group communication
<i>Moderator</i>	qabul qilingan qoidalarga amal qilish tekshiradi, tinglovchilarning mustaqil fikrlash va ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish, bilish faolyatini faollashtirishga yordam beradi. Ma‘lumotni, seminarni, treninglar va davra suhbatlarini boshqaradi, fikrlarni umumlashtiradi	Moderator — checks compliance with accepted rules, helps to develop students' independent thinking and working skills, activates cognitive activity. Manages information, seminars, trainings and roundtables, summarizes ideas
<i>Supervayzer</i>	quyidagi to‘rt fazifani bajaradi: o‘qituvchi sifatida o‘rgatadi, fasilitatorlik, maslahatchi, ekspert vazifani bajaradi	Supervisor — performs the following four functions: teaches as a teacher, facilitator, consultant, expert

VI. ADABIYOTLAR RO'YXATI

RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari:

1. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O'zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoev SH.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 1-jild. – T.: “O'zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O'zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoev SH.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. 3-jild.– T.: “O'zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O'zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar:

6. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.–T.:O'zbekiston, 2018.
7. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi O'RQ-637-sonli Qonuni.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi 4947-sonli Farmoni.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5729-son Farmoni.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi «Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida»gi 343-sonli Qarori.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 10 yanvardagi

“Oliy ta’limning Davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to’g’risida”gi 2001 yil 16 avgustdagi “343-sonli qaroriga o’zgartirish va qo’shimchalar kiritish haqida”gi 3-sonli qarori.

III. Maxsus adabiyotlar:

16. Usmonov B.Sh., Xabibullaev R.A. Oliy o’quv yurtlarida o’quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O’quv qo’llanma. T.: “Tafakkur” nashriyoti, 2020 y. 120 bet.

17. O’rinov V. O’zbekiston Respublikasi oliy ta’lim muassasalarida ECTS kredit-modul tizimi: asosiy tushunchalar va qoidalar. O’quv qo’llanma. Nyu Bransvik Universiteti, 2020 y.

18. Oliy ta’limning me’yoriy - huquqiy xujjatlari to’plami. -T., 2013.

19. Rasprostranenie Bolonskogo protsessa: o deklaratsii k vnedreniyu na praktike. V 3-x chastyax. Chast 2. Tendensii razvitiya Bolonskogo protsessa, yego instrumenty i opyt vnedreniya / R.R. Agishev, I.V. Anisimova, Sh.M. Valitov, D.A. Gopkalo, V.G. Kryukov, A.Ye. Pushkina, L.A. Simonova, A.P. Snegurenko. Pod red. prof. R.R. Agisheva. - Kazan, KGTU im. A.N. Tupoleva, 2008. - 118 s.

20. The European Higher Education Area. - Joint Declaration of the Ministers of Education. - Bologna, 1999, 19 June.

21. Shaping our Own Future in the European Higher Education Area // Convention of European Higher Education Institutions. - Salamanca, 2001, 29-30 march.

IV. Internet saytlar:

22. <http://edu.uz> – O’zbekiston Respublikasi Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligi.

23. <http://lex.uz> – O’zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.

24. <http://bimm.uz> – Oliy ta’lim tizimi pedagog va rahbar kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy-metodik markazi.

25. <http://ziyonet.uz> – Ta’lim portali Ziyonet.

26. <http://natlib.uz> – Alisher Navoiy nomidagi O’zbekiston Milliy kutubxonasi.